

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО
у схемах та визначеннях

Навчальний посібник

Колектив авторів

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента
К. Р. Резворович

Дніпро
2022

УДК 349.6
Е 45

*Затверджено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 9 від 19.05.2022)*

РЕЦЕНЗЕНТИ: **Алексеев І. Г.** – кандидат юридичних наук, доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;
Нестерцова-Собакарь О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Е 45 Екологічне право у схемах та визначеннях : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. К. Р. Резворович. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с.

ISBN 978-617-8032-84-5

Висвітлено актуальні питання розвитку та сучасного стану екологічного права України. Вміщено навчальний матеріал, структурований за темами, що допоможе здобувачам вищої освіти активізувати самостійну навчальну діяльність для подальшого ефективного пізнання понять, принципів, правових категорій та інститутів екологічного права.

Може використовуватися в навчальному процесі як основна література, так і додатковий матеріал у комплексі підручників.

Навчальний посібник адресований не лише здобувачам вищої освіти, а й практичним працівникам у сфері забезпечення охорони та безпеки під час використання природних ресурсів, природоохоронних і правоохоронних органів, суб'єктам господарювання, діяльність яких пов'язана з екологічними питаннями.

Колектив авторів:

Резворович К. Р., д-р юрид. наук., доц. (заг. ред.);

Ярошенко А. С., канд. юрид. наук;

Нагорна О. О.; Мітусова К. С.; Логінова М. В.

ISBN 978-617-8032-84-5

© Автори, 2022

© ДДУВС, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Тема 1. ПРЕДМЕТ, МЕТОД, ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА.....	10
Тема 2. ДЖЕРЕЛА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА.....	30
Тема 3. ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ГРОМАДЯН	49
Тема 4. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ	68
Тема 5. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ВОД В УКРАЇНІ	87
Тема 6. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАДР	108
Тема 7. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ РОСЛИННОГО СВІТУ	122
Тема 8. ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ВИДИ ПРАВА ЛІСОКОРИСТУВАННЯ.....	137
Тема 9. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ	157
Тема 10. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ.....	172

ВСТУП

Державна політика з питань екологічного стану країни є одним із найважливіших напрямів загальнодержавної політики. Її сфера впливу перетинається з соціальною, економічною, культурною та іншими сферами суспільної діяльності України.

Одним із пріоритетних засобів упровадження та реалізації політики держави у сфері екології – створення ефективної та результативної бази нормативно-правових актів України, що матимуть дієвість із питань забезпечення функціонування правової культури у сфері екології.

Основні засади та принципи діяльності державних органів України щодо охорони довкілля та раціонального природокористування, а також затвердження правового фундаменту для екологічної безпеки, закріплені у Основному Законі – Конституції України.

Наразі, саме 28 червня 1996 року Конституцію України, а саме – у статті 16, було зазначено про обов'язок держави із забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу.

Однак, на сьогоднішній день, не зважаючи на нормативне закріплення охорони навколишнього природного середовища, не всі мають громадянську свідомість під час використання природних ресурсів. Існує проблема із погіршення відношення суспільства до навколишнього середовища, природних ресурсів, що є результатом безкарності людства. Природне середовище конкурує із технічним прогресом та результатами винаходів людей за місце у світі та безпечно існування. Довкілля з кожним роком все більше знесилюється та все більше програє людині у питаннях, що стосуються прибутку.

Увесь цей процес із деградації відносин між суспільством і природою є прямим порушенням норм та вимог Конституції України та законодавства у

сфері регулювання охорони навколишнього природного середовища, що відбувається через низку різноманітних екологічних проблем.

Для запобігання росту екологічної проблеми на сьогоднішній день необхідне підвищення рівня правосвідомості суспільства у сфері екології. Наявність високого рівня екологічної правосвідомості та культури є не лише потребою суспільства, а також вимогою законодавства України.

Отже, 16 січня 2008 року Кабінетом Міністрів України було затверджено Програму діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків», відповідно до якої, зокрема, розділом 1.7 передбачені наступні шляхи вдосконалення національної екологічної політики з метою забезпечення сталого розвитку, гармонізації економіки та довкілля: гармонійний розвиток людини, можливий за умови формування громадянського суспільства, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, свободи віросповідання, свободи слова, задоволення культурно-духовних потреб, високоякісної освіти та науки, сучасної медицини, безпечного довкілля, реалізації права на працю та гарантій соціального захисту.

Таким чином, одним із пріоритетних завдань правової освіти у сфері екології є формування екологічної правової свідомості, що є необхідним елементом культури юриста. Зокрема, Конституцією України, а також Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про освіту» передбачено право громадян на еколого-правову освіту.

На сьогодні важливою є підготовка кваліфікованих фахівців у закладах вищої освіти у галузі права із вивченням невід'ємної складової навчальної програми – дисципліни «Екологічне право». Майбутні юристи повинні розуміти важливість галузі права у сфері екології, що зумовлено динамічним розвитком відносин суспільства у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування.

Вивчення здобувачами вищої освіти юридичних спеціальностей навчальної дисципліни «Екологічне право України» є важливим елементом юридичної освіти. Саме під час вивчення навчальної дисципліни «Екологічне право» у здобувачів вищої освіти формується правосвідомість у сфері екології, набуваються вміння та навички щодо реалізації норм екологічного законодавства.

Важливість вивчення основних понять та інститутів екологічного права пов'язана з тим, що вони є базовими знаннями, якими повинен володіти кваліфікований юрист, працівник правоохоронних органів, державних органів виконавчої влади, а також інших державних і недержавних установ, організацій тощо.

До того ж, сукупність правових норм, що регулюють поведінку суб'єктів екологічного права становить правову базу, на якій ґрунтується така відособлена правова галузь знань, як екологічне право.

Екологічне право належить до молодих галузей, однак водночас є прогресуючою галуззю права, що має на меті забезпечення екологічної діяльності держави та захист прав людини на безпечне життя і чисте навколишнє довкілля. Більшістю спеціалістів України механізм формування екологічного права розглядається як певна сукупність передумов: соціальних, історичних, юридичних, екологічних тощо, що впливають на становлення і розвиток екологічного права як самостійної галузі права.

Свої витоки екологічне право як самостійна галузь права знайшло у 60-х роках ХХ століття, коли перед суспільством постало питання збереження відповідного навколишнього середовища для проживання людей та існування об'єктів природного світу, що протягом історії людства зазнали деградації через антропогенний вплив шляхом впровадження промисловості, надмірним видобутком природних ресурсів, розширення територій локалізації суспільства, розвитку технологій, створення та випробування зброї масового знищення. Усі ці явища впливають на утворення природних катаклізмів, таких як повені, посухи, глобальне потепління, озоніві діри, тектонічні зміни тощо.

Отже, прогресуюче суспільство, аналізуючи природні зміни та прогножуючи їх негативні наслідки, усе частіше ініціює невідкладність прийняття ефективних заходів, як на всеукраїнському, так і на міжнародному рівні, забезпечення сталого розвитку задля дотримання балансу між діяльністю людства щодо забезпечення нагальних потреб і заходами з охорони навколишнього середовища, а також раціонального видобутку та використання природних ресурсів.

Екологічне право як галузь українського права є розгалуженим, складним за структурою, важливим для забезпечення правопорядку та регламентації поведінки у сфері взаємодії людини із навколишнім

природним середовищем об'єднання правових норм, інститутів, механізмів, законодавчих та підзаконних нормативних правових актів, а також результатів, відображених у судових прецедентах, прийнятих різними суб'єктами екологічно значущих рішень, думок юристів, науковців та спеціалістів у сфері екології.

До того ж, екологічне право, як навчальна дисципліна, має тісні міжгалузеві зв'язки з такими навчальними дисциплінами, що їй передують, а саме: філософія, соціологія, теорія держави та права, конституційне право, психологія; а такі галузі права, як адміністративне право, кримінальне право, цивільне право, фінансове право, господарське право, міжнародне право містять правила поведінки та певні заборони, що впливають на екологізацію поведінки суб'єктів права та встановлюють відповідальність за невиконання вимог екологічного права або суміжних до нього галузей права.

Із урахуванням зазначеного, екологічне право є комплексною галуззю права, яка регулює суспільні відносини у сфері взаємодії суспільства і природи як в інтересах сьогодення, так й майбутнього людства та планети. Таким чином, екологічне право як навчальна дисципліна надає та пояснює систему основних положень на базі теорії та практики правового регулювання екологічних відносин щодо використання природних ресурсів та об'єктів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки.

Прояви екологічної кризи весь час спостерігаються на різних рівнях і в різних масштабах (глобальному, національному, регіональному, локальному) і торкаються усіх елементів навколишнього природного середовища – повітря, води, землі, надра, рослини, тваринний світ, впливають на загальний клімат, а також несуть небезпеку для життя та здоров'я населення. Зазначене зумовлює виклик новим завданням у галузі правового регулювання екологічним правовідносинам у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Однак, не зважаючи на серйозність і масштабність екологічної кризи як на світовому, так і на національному рівні, мають місце спроби нівелювання цілей екологічного права, заперечення новітніх, що відображають сьогодення, ініціатив, шляхом надання переваги застарілими засобам приватно-правового впливу. Зазначені тенденції безпосередньо позначаються на стані еколого-правової науки, оцінках її

корисності й ефективності, зумовлюють перспективи і напрямки наукових досліджень.

Розділи навчального посібника, що включено до його змісту, відображають основні концептуальні положення екологічного права.

За своєю структурою «Екологічне право» у схемах і визначеннях складається з таких розділів:

1. Предмет, метод, поняття, принципи та система екологічного права.
2. Джерела екологічного права.
3. Екологічне права та обов'язки громадян.
4. Правове забезпечення раціонального використання і охорони земель в Україні.
5. Правове забезпечення використання і охорони вод в Україні.
6. Правове регулювання охорони та використання надр.
7. Правове забезпечення використання та охорони рослинного світу.
8. Поняття, зміст та види права лісокористування.
9. Правове регулювання використання і охорони тваринного світу.
10. Правова охорона атмосферного повітря.

Навчальний посібник підготовлений колективом кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, має на меті надання допомоги здобувачам вищої освіти в отриманні й засвоєнні теоретичних знань екологічного права, а також умінні їх ефективно застосовувати у подальшій професійній діяльності.

Для сприятливішого освоєння екологічного права, його структури та закономірностей, кафедрою підготовлено навчальний посібник у схемах та визначеннях для вивчення внутрішніх взаємозв'язків і основних понять через їх візуалізацію, що розкриває елементи і логіку побудови навчальної дисципліни «Екологічне право».

Цілями навчального посібника є системне пізнання теоретичних основ екологічного права та змісту вимог законодавства, що регулює взаємовідносини у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також майбутнім правознавцям об'єктивних і достатніх знань щодо застосування його положень екологічного законодавства у своїй практичній діяльності. У процесі навчання здобувачам вищої освіти необхідно ознайомитись зі змістом української екологічної

доктрини, положеннями загальнодержавних та регіональних екологічних програм, вимогами суміжних галузей законодавства України щодо охорони та збереження природних ресурсів та вимогами технічних норм та стандартів. Зазначене сприятиме встановленню та дотриманню екологічного правопорядку, попередженню можливих екологічних катаклізмів і катастроф різного рівня, усуненню та ліквідації негативних екологічних явищ (попереджувального та наслідкового характеру), забезпеченню конституційних прав громадян України на безпечне життя та довкілля.

Навчальний посібник «Екологічне право у схемах і визначеннях» підготовленою кафедрою із дотриманням навчальних та методичних вимог, що забезпечить актуальне викладення навчального матеріалу. У навчальному посібнику кафедрою підготовлено навчальний матеріал, що є структурованим за темами. Це допоможе здобувачам вищої освіти активізувати самостійну навчальну діяльність для подальшого ефективного пізнання понять, принципів, правових категорій та інститутів екологічного права.

Поданий навчальний посібник може застосовуватися в навчальному процесі та в якості основної літератури, і як додатковий матеріал до інших підручників.

Навчальний посібник «Екологічне право у схемах та визначеннях» адресовано не лише здобувачам вищої освіти, а також практичним працівникам у сфері забезпечення охорони та безпеки під час використання природних ресурсів, природоохоронних і правоохоронних органів, працівників господарюючих суб'єктів, діяльність яких пов'язана з екологічними питаннями.

Тема 1
ПРЕДМЕТ, МЕТОД, ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ
ТА СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

- 1.1. Предмет екологічного права.
- 1.2. Види еколого-правових відносин.
- 1.3. Об'єкти екологічного права.
- 1.4. Об'єкти екологічного права: дефініція та ознаки.
- 1.5. Класифікація об'єктів екологічного права.
- 1.6. Метод правового регулювання екологічних відносин.
- 1.7. Основні та допоміжні методи екологічного права.
- 1.8. Поняття екологічного права.
- 1.9. Принципи екологічного права: дефініція та зміст.
- 1.10. Основні принципи екологічного права.
- 1.11. Принципи екологічного законодавства.
- 1.12. Система екологічного права.
- 1.13. Структура екологічного права як галузі права.
- 1.14. Екологічні суспільні відносини.
- 1.15. Екологічне права як самостійна галузь права.

Предметом екологічного права виступають суспільні відносини, що сформувалися у сфері захисту, охорони, експлуатації природних ресурсів, правовідносини, які сформувалися в тісній взаємодії людини з навколишнім природним середовищем. Зазначені правовідносини можуть розглядатися як екологічні.

До того ж, екологічні суспільні відносини, на регулювання яких спрямований Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», не є ідентичними та суттєво відрізняються за обсягом. Сфера взаємодії суспільства і природи – основа формування різних суспільних відносин, лише одну частину яких утворюють відносини з охорони навколишнього середовища. Загалом же, види діяльності, що покладені в основу виділення тих чи інших суспільних відносин, що виникають у сфері взаємодії суспільства і природи, людини і природи систематизовано викладені в Конституції нашої держави. Відповідно до конституційних положень державну управлінню підлягають природокористування; охорона навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Серед основних характерних рис екологічних правовідносин виділяють наступні: такі правовідносини стосуються безпосередньо діяльності людини під час виробництва матеріальних благ за допомогою використання природних ресурсів; екологічним правовідносинам притаманний особливий суб'єктний склад, зокрема, ключовим суб'єктом екологічних правовідносин виступає держава, в особі органів влади, уповноважених здійснювати контроль у сфері належного виконання законодавства, що регулює питання захисту навколишнього природного середовища.

Природокористування – ключовий елемент взаємин суспільства і природи, зокрема не лише тому, що виконує первинну, нагальну для суспільства економічну функцію, але й тому, що воно впливає на кількісний і якісний стан природи. До відносин із природокористування, – використання природних ресурсів, повністю підходить така характеристика регульованих Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» відносин, як виникнення їх у сфері суспільства та природи. Отже, у такому аспекті вони, безумовно, є різновидом екологічних відносин.

Охоронні за характером суспільні відносини мають свої особливості. У складному переплетенні відносин, що базуються на неминучій взаємодії суспільства і природи, очевидною стає необхідність спеціально позначити місце людини в цих відносинах. Охорони, безумовно, потребує навколишнє середовище, але з різними цілями: з одного боку, для захисту навколишнього природного середовища загалом, а також окремих компонентів природного середовища; з іншого – для захисту здоров'я людини, що відчуває на собі негативний вплив навколишнього природного середовища, сприятливий стан якого порушено нею чи змінюється внаслідок тих або інших природних процесів.

Людина, її здоров'я є своєрідним мірилом для визначення сприятливості навколишнього середовища, оптимальності її стану, але, також навколишнє середовище вимагає охорони заради власної цінності – природа не створена і не може бути створена людиною.

Охорона навколишнього природного середовища, згідно українського законодавства трактується як діяльність державних органів влади, органів місцевого самоврядування, некомерційних організацій та громадських об'єднань, юридичних і фізичних осіб, спрямована на збереження та відновлення природного середовища, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, запобігання негативного впливу підприємницької та іншої діяльності на

навколишнє природне середовище та ліквідацію її наслідків. Така діяльність має характер природоохоронної.

Використання природних ресурсів як експлуатація природних ресурсів, залучення їх до господарського обігу, у тому числі всі види впливу на них у процесі господарської та іншої діяльності, правове регулювання відносин із природокористування здійснюється у наш час окремими галузями права і законодавства. Відносини, що виникають у галузі охорони і раціонального використання природних ресурсів, їх збереження і відновлення, регулюються земельним, водним, гірничим, лісовим законодавством, законодавством про тваринний світ, іншим законодавством в галузі охорони навколишнього природного середовища і природокористування. За умови узагальненого трактування екологічних відносин та екологічного права всі природоресурсні галузі мають бути об'єднані в одну галузь права – екологічну.

Таким чином, із огляду на вищезазначене, слід розглядати екологічне право як комплекс правових норм, якими врегульовано правовідносини у сфері природокористування, що забезпечують екологічну безпеку, охорону навколишнього природного середовища, захист основоположних прав та інтересів особистості. Окрім того, слід підкреслити, що комплексний характер екологічної галузі українського права простежується також у тому, що суспільні правовідносини в цій сфері врегульовані як власними нормами, так і нормами, що містяться в інших галузях права, зокрема конституційному, цивільному, адміністративному, трудовому, фінансовому та інших.

Екологічна галузь права також поєднує у собі такі галузі права (окремі інститути) як гірниче, земельне, лісове, водне право. Даний процес розвитку та структурування екологічного законодавства, становлення екологічного права як комплексної галузі права забезпечує екологізацію всього законодавства нашої держави.

«Принципи екологічного права реалізуються в його конкретних нормах, визначають їх зміст або зміст його окремих інститутів. Кожний принцип посідає своє чільне місце в структурі та змісті екологічного права і має свої особливості.

До основних принципів екологічного права належать:

1) принцип переваги державної власності на землю, воду, ліси, надра землі та інші об'єкти природи;

2) принцип державного управління природокористуванням і охороною природи;

3) принцип поєднання раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів;

4) принцип комплексного підходу до природокористування і природоохорони;

5) принцип поєднання заходів щодо стимулювання і відповідальності у справі використання та охорони природних ресурсів;

6) принцип законності в екологічних відносинах»¹.

Екологічне законодавство, як складна галузь права, передбачає екологічні норми на законодавчому та місцевому рівнях, запроваджує оцінку впливу на довкілля, ліцензування, сертифікацію низки видів діяльності, а також аудит і контроль. За порушення екологічних норм передбачена адміністративна, кримінальна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність.

Слід зазначити, що, оскільки стан екології істотно впливає на здоров'я людини, доцільним було б доповнити окремі закони за принципом першочергового значення охорони здоров'я людини як мети охорони навколишнього природного середовища та захисту екології.

Наразі є необхідність удосконалення екологічного права, комплексного розроблення більш конкретизованої норми та проведення подальшої екологізації всього вітчизняного законодавства, забезпечивши більш ефективне правозастосування. Слід доповнити стандарти екологічності об'єктів підприємницької діяльності за їх видами, посилити адміністративну відповідальність за порушення норм екологічного права, посилити кримінальну відповідальність у цій сфері шляхом збільшення штрафів.

Відповідно, наразі комплексна галузь екологічного законодавства може стримати розвиток екологічної кризи. Поширення екологічності в українському законодавстві привертає все більше уваги науковців і є актуальною.

Таким чином, «екологічне право» посідає одне з провідних місць у правовій системі України. Екологічна ситуація в нашій державі дуже складна, ще досі даються взнаки наслідки катастрофи на Чорнобильській АЕС, недостатньо вживається заходів щодо охорони та раціональної експлуатації лісів, надр, землі та інших природних ресурсів, що становлять національне багатство України, слугують задоволенню економічних потреб та екологічних інтересів людини і суспільства. Екологічне право встановлює правові межі суспільних відносин із приводу використання й охорони природних об'єктів.

¹ Екологічне право : навч. посіб. / кол. авт.: К. Р. Резворович, О. С. Юнін, Р. С. Кірін та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 318 с.

Екологічні норми мають забезпечувати гармонійну взаємодію людини та природи, збереження навколишнього природного середовища, здоров'я нинішнього і майбутніх поколінь»².

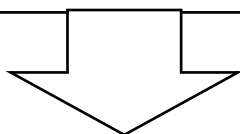
Контрольні питання

1. Назвіть суспільні відносини, що складають предмет екологічного права.
2. Які виділяють принципи екологічного права?
3. Назвіть складові частини системи екологічного права.
4. Як співвідноситься екологічне право з іншими галузями права?
5. Що таке екологічні правовідносини?
6. Які існують екологічні загрози в Україні та світі?
7. Перерахуйте існуючі типи природокористування.
8. Які форми взаємодії суспільства з природою в умовах індустріального періоду розвитку цивілізації ви знаєте?
9. Що таке екологічна криза?
10. Які причини, форми прояву та наслідки екологічної кризи?
11. Назвіть еколого-правові аспекти концепції сталого розвитку суспільства.
12. Які методи правового регулювання екологічних відносин визначаються у посібнику?
13. У чому полягає імперативний метод правового регулювання екологічних відносин?
14. У чому полягає диспозитивний метод правового регулювання екологічних відносин?
15. Як співвідносяться принципи екологічного законодавства і права?

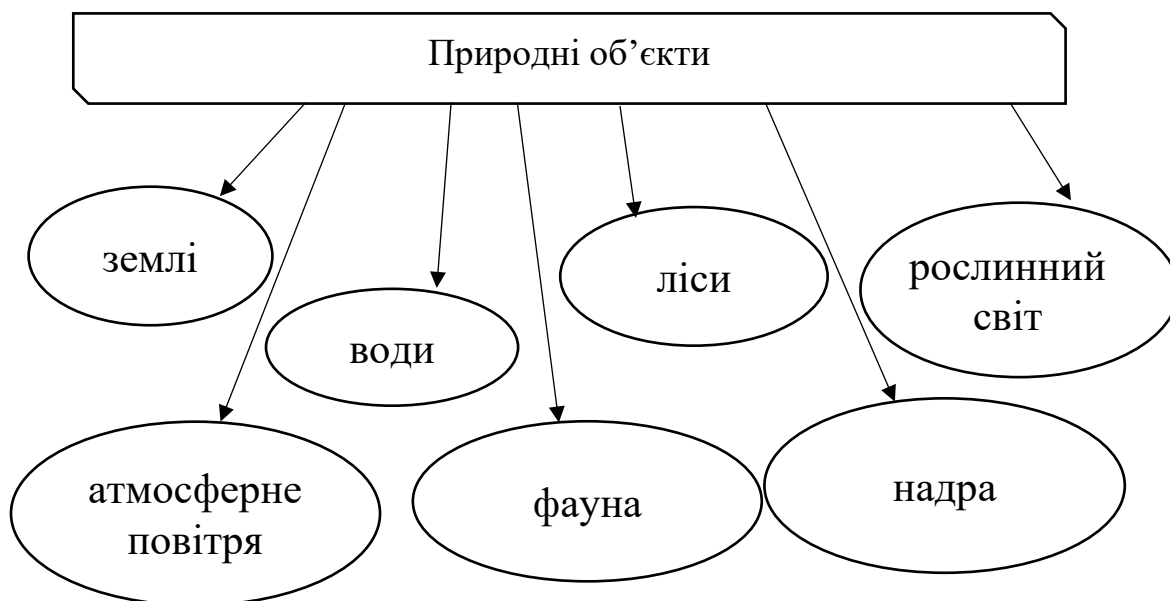
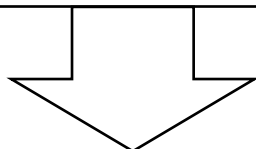
² Там само.

1.1. Предмет екологічного права

Предметом екологічного права є суспільні відносини, які формуються між суб'єктами з приводу використання, відтворення, відновлення об'єктів природи, забезпечення екологічної безпеки, охорони та захисту людини, навколишнього природного середовища від згубного впливу з метою попередження, недопущення, усунення його негативних наслідків та задоволення екологічних та інших інтересів.

Екологічні відносини характеризуються різноманітністю за змістом, проте є взаємопов'язаними та єдиними. Єдність екологічних відносин пояснюється зв'язком всіх об'єктів природи між собою, в результаті чого виникає єдина екологічна система. Нарівні із зазначеним, єдність екологічних відносин не виключає наявність їх різновидів, обумовлених екологічними факторами.

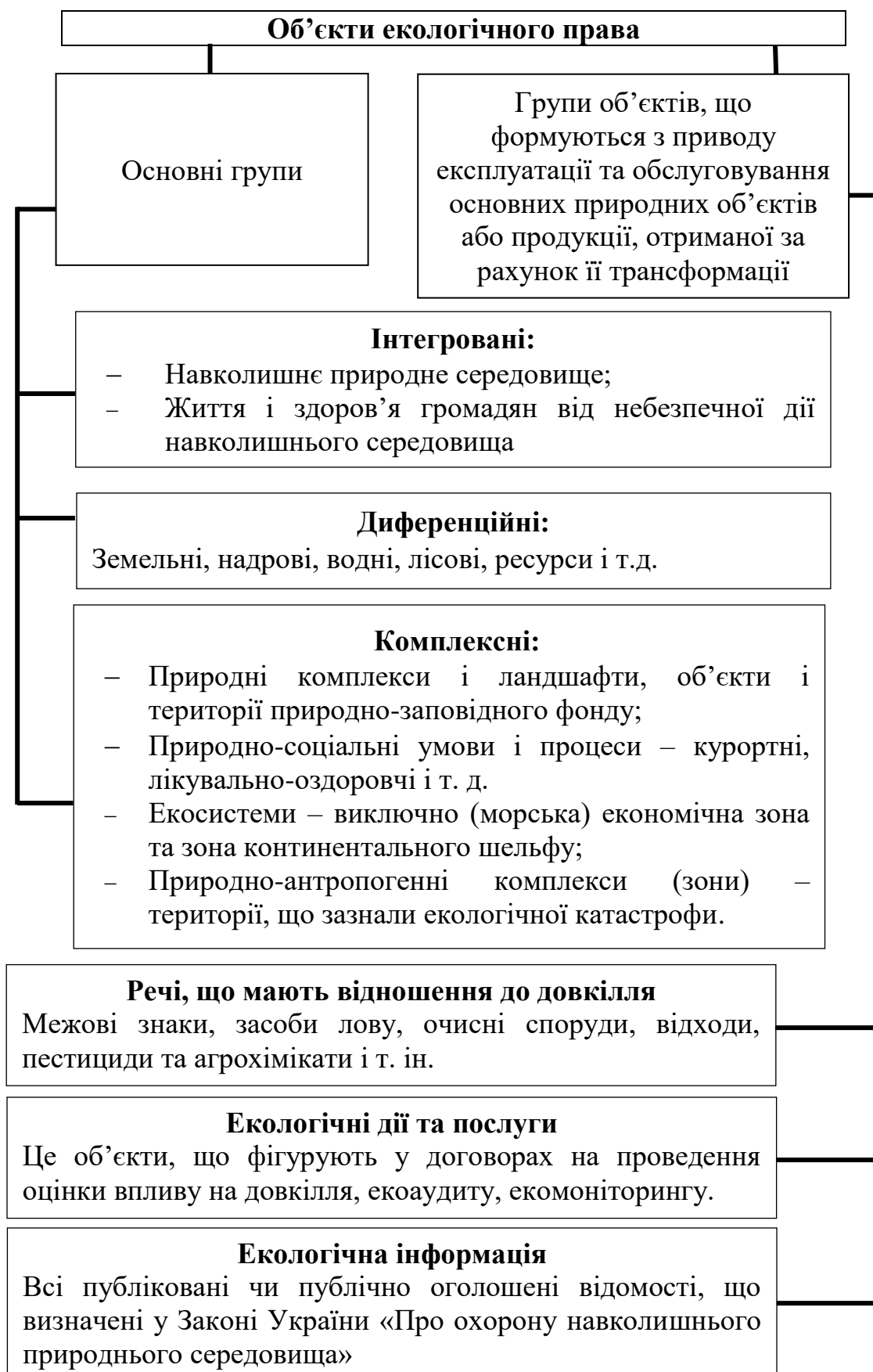
1.2. Види еколого-правових відносин

Згідно статті 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XIII державній охороні від негативного впливу шкідливого екологічного становища підлягає життя та здоров'я громадян нарівні із природними ресурсами та природними територіями, які підлягають винятковій охороні.

Термін «екологічні відносини» можна охарактеризувати за основними напрямками діяльності людини у сфері навколишнього природного середовища:

- 1) відносини, які формуються із приводу гарантування екологічної безпеки навколишнього середовища, суспільства та людей;
- 2) відносини, які формуються із приводу приналежності природних об'єктів та комплексів відповідним суб'єктам на праві власності або на праві користування;
- 3) відносини стосовно використання природних ресурсів відповідними суб'єктами з метою задоволення їх інтересів;
- 4) відносини, які формуються у сфері відтворення (відновлення) природних об'єктів та комплексів, покращення їх стану;
- 5) відносини, які формуються у галузі охорони навколишнього природного середовища;
- 6) відносини стосовно захисту навколишнього природного середовища та громадян від шкідливого впливу підприємницької діяльності.

1.3. Об'єкти екологічного права

1.4. Об'єкти екологічного права: дефініція та ознаки

Об'єкти екологічного права – сукупність природних, природносоціальних процесів та умов, ландшафтів, природних ресурсів, природних і природно-антропогенних комплексів, екосистем, а також життя і здоров'я людей, що підлягають охороні згідно еколого-правових норм.

Основними ознаками об'єктів екологічного права є:

а) відсутність вартості у природних і природно-антропогенних об'єктів;

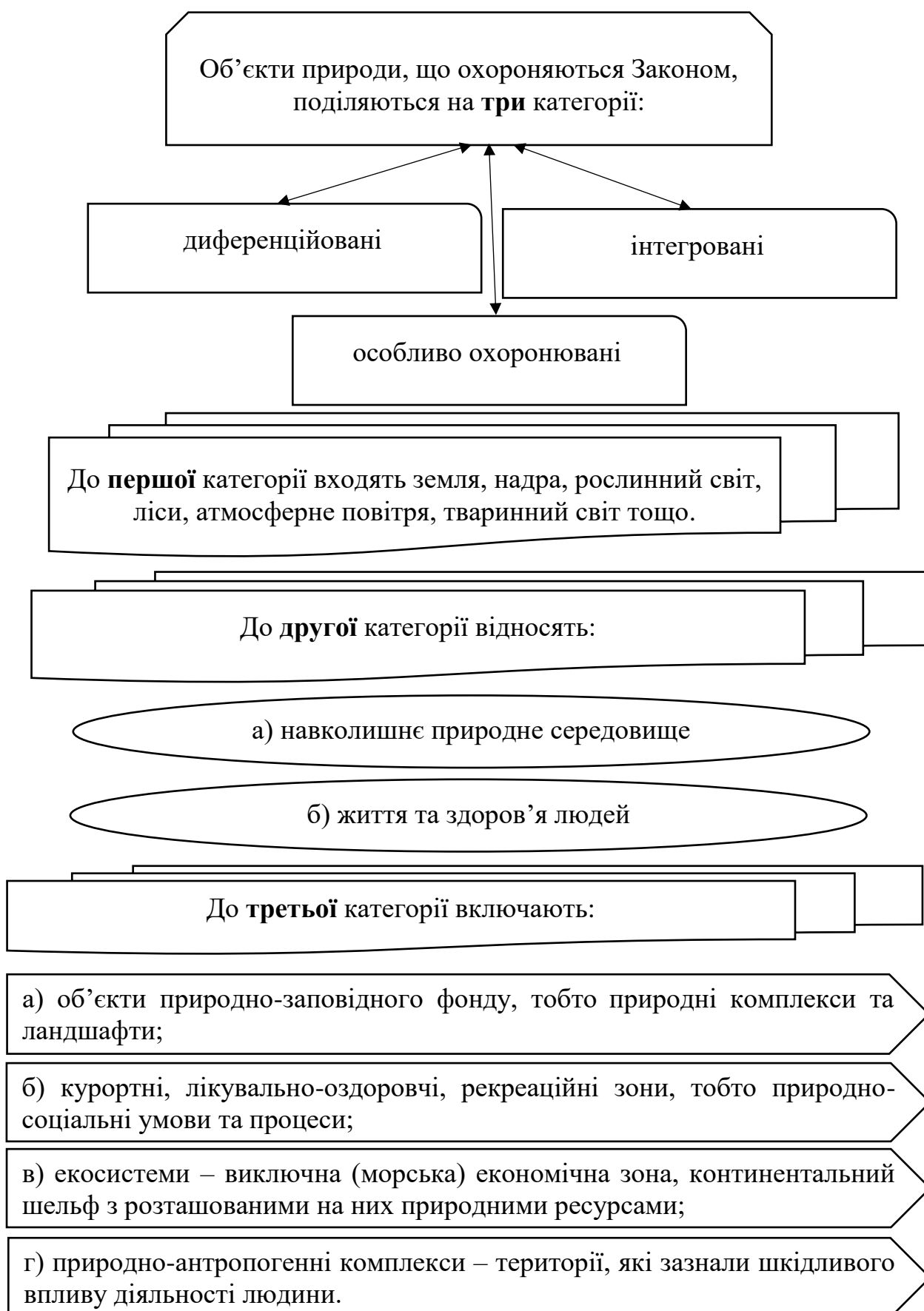
б) природний, природно-антропогенний або антропогенний характер походження;

в) неможливість чи обмежена можливість відновлення пошкоджених чи втрачених природних та природно-антропогенних об'єктів;

г) екологічна взаємозалежність з навколишнім природним середовищем;

г) особливий правовий режим їх використання включає суттєву кількість імперативних приписів, виконання яких є обов'язковим для суб'єктів екологічних відносин.

1.5. Класифікація об'єктів екологічного права

1.6. Метод правового регулювання екологічних відносин

Метод правового регулювання поєднаний із питанням, яким чином право здійснює регулювання суспільних відносин. Під **методом правового регулювання** суспільних відносин науковці виділяють сукупність прийомів та засобів, за змогою яких право крізь поведінку суб'єктів впливає на суспільні відносини.

В екологічному праві використовуються прийоми і способи диспозитивного (цивільно-правового) та імперативного (адміністративно-правового) методів правового регулювання екологічних правовідносин.

Способи та прийоми диспозитивного методу застосовуються частіше інших, при регулюванні відносин власності на об'єкти природи, договірних відносин, відносин щодо сумісного використання об'єктів природи, при вирішенні еколого-правових конфліктів, при відшкодуванні завданих збитків тощо.

Відповідно, **метод правового регулювання** екологічних відносин ґрунтується на поєднанні імперативних та диспозитивних прийомів та способів впливу еколого-правових норм на суб'єктів даних відносин. Отже, екологічне право як комплексна галузь права має свій характерний метод правового регулювання екологічних відносин.

1.7. Основні та допоміжні методи екологічного права

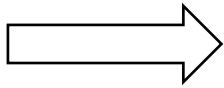

Реалізація на практиці:

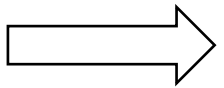
- Через систему нормативів якості довкілля;
- Встановлення меж припустимих впливів суб'єктів на довкілля;
- Встановлення політичних, організаційних, економічних, юридичних гарантій виконання екологічно-правових норм.

1.8. Поняття екологічного права

Екологічне право є юридичною формою суспільних екологічних відносин. Проблематика екологічного права як галузі права, його зародження та розвитку вперше були розглянуті в правовій літературі у працях Колбасова О. С. Розвиток і становлення екологічного права виходить у суттєвій науковій дискусії, що є досить об'єктивним, оскільки лише у процесі наукового пізнання можна напрацювати оптимальний підхід до погляду на правову природу екологічного права.

а) усяка галузь права, яка входить до системи екологічного права, регулює окремий вид екологічних відносин, у підґрунті яких закладено відмінні екологічні об'єкти.

б) екологічне право – є комплексною галуззю права, яка єднає сукупність еколого-правових норм, що впорядковують екологічні відносини з цілю більш ефективного використання, відтворення та охорони природних ресурсів, гарантування належного стану навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, здійснення захисту екологічних прав.

1.9. Принципи екологічного права: дефініція та зміст

Принципи екологічного права – це відображені в структурі його норм засадничих ідей, основ, характерних рис, згідно яких провадиться регулювання екологічних відносин.

Еколого-правові принципи знайшли офіційне відображення у нормативній базі або впливають з його загального змісту. На теперішній час, у наукових джерелах стала приділятися більша увага вивченню й класифікації еколого-правових принципів, доведена необхідність їх поділу на принципи права та принципи законодавства.

На основі положень загальної теорії права та екологічного права доцільно не прирівнювати дефініції «правові принципи», «принципи права» та «принципи законодавства»

Правові принципи – це основні ідеї, які формулюють загальні вимоги до правової системи певної держави та які формуються до виникнення системи права.

Принципи права становлять основоположні засади, положення, що закріплені в нормативно-правових актах, або впливають із суті правових норм, рішень судових органів, правової доктрини чи правових звичаїв, їх оформлення здійснюється під дією об'єктивно наявних суспільних відносин та залежить від суспільних потреб.

1.10. Основні принципи екологічного права

Основні принципи екологічного права

Основним *принципом є правове забезпечення досягнення гармонічної взаємодії суспільства та природи*. Принцип являє підґрунтя для появи та формування інших принципів, що забезпечують гармонізацію суспільства й природи. Юридично, даний припис закріплено у преамбулі Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Принцип правового забезпечення екологічної безпеки забезпечує налагодження такого стану навколишнього природного середовища, при якому гарантується попередження погіршення екологічної обстановки й уникнення небезпеки для людського здоров'я.

Принцип правового закріплення належності природних ресурсів конкретним суб'єктам права для їх застосування з цілю забезпечення екологічних, майнових та інших інтересів згідно вимог чинного законодавства.

Принцип правового забезпечення раціонального й ефективного використання природних ресурсів. Раціональність в екологокористуванні полягає в тому, що кожен власник чи користувач природних ресурсів зобов'язаний у процесі їх використання додержуватися еколого-правових приписів, щоб не заподіяти шкоди довкіллю, людині та її життю і здоров'ю. В основі цього принципу лежить об'єктивний чинник-взаємозв'язок усіх природних об'єктів, що утворюють у сукупності екологічну систему.

Принцип міжнародного співробітництва в охороні навколишнього природного середовища реалізується у відповідних нормах міжнародного екологічного права, а також відображається в національному праві.

Принцип правового забезпечення комплексного підходу до використання й відтворення природних ресурсів, а також до охорони навколишнього природного середовища відкриває можливості використовувати в єдності як основні природні об'єкти, так і супровідні природні компоненти. У законах про відповідні природні ресурси вимоги комплексного підходу конкретизуються з урахуванням особливостей кожного природного об'єкта.

1.11. Принципи екологічного законодавства

Принципи законодавства варто зарахувати до положень, що містяться у нормативно-правових актах державних органів й до тих, що впливають з їх змісту шляхом аналізу останніх.

Основним принципом є правове гарантування забезпечення гармонійного взаємодіяння суспільства та природи.

Принцип правового забезпечення екологічної безпеки дозволяє підтримання такого стану навколишнього середовища, при якому гарантується застереження погіршення стану довкілля й уникнення небезпеки для здоров'я людини.

Принцип правового закріплення належності природних ресурсів відповідним суб'єктам для їх застосування з метою задоволення екологічних, майнових та інших інтересів відповідно до вимог чинного законодавства.

Принцип правового забезпечення раціонального й ефективного використання природних ресурсів.

Принцип правового забезпечення цільового використання природних ресурсів.

Принцип правового забезпечення стимулювання власників та користувачів природних об'єктів щодо належного використання природних об'єктів, їх відтворення та охорони.

Принцип правового забезпечення комплексного підходу до використання й відтворення природних ресурсів, а також до охорони навколишнього природного середовища забезпечує перспективи використовувати в єдності як основні природні ресурси, так і супровідні компоненти.

Принцип міжнародного співробітництва в сфері охорони навколишнього природного середовища.

1.12. Система екологічного права

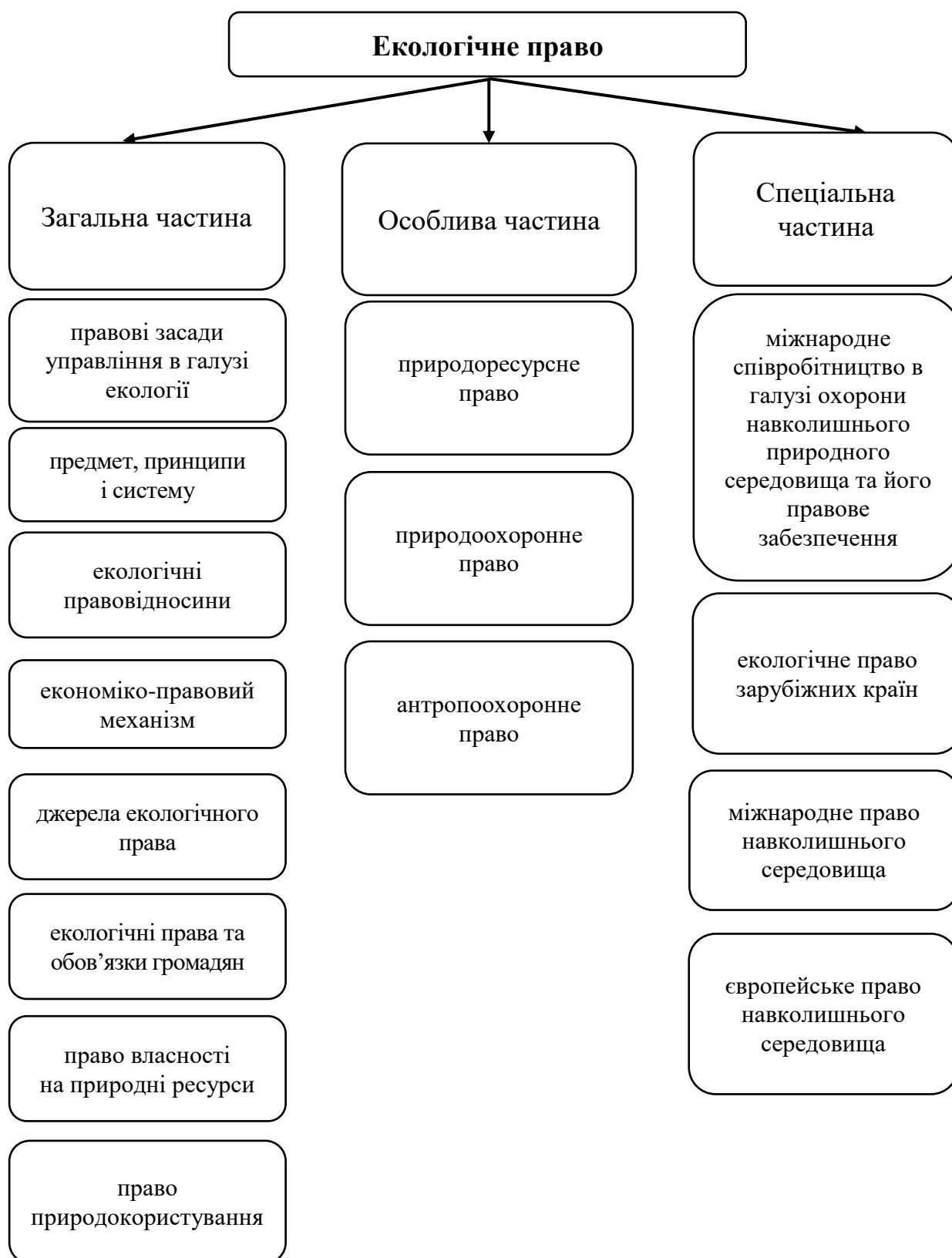
Під **системою екологічного права** розглядають закріплення у відповідній логічній послідовності його структурних елементів, що зумовлено змістом екологічних відносин, котрі складають предмет екологічного права.

Екологічне право як галузь права поділяється на загальну та особливу частини, які формуються з підгалузей права; субінститутів, а також норм права.

Загальна частина екологічного права включає правові норми, які регулюють питання, що є загальними для всіх видів екологічних відносин. Дані норми групуються в інститути загальної частини галузі права. До її складу входять інститути.

Особлива частина містить норми екологічного права, які регулюють розрізнені види екологічних відносин з урахуванням їх специфіки, до таких відносять: право користування землею, водами, надрами, рослинним світом та лісами, тваринним світом, атмосферним повітрям, а також іншими видами природних ресурсів.

1.13. Структура екологічного права як галузі права

1.14. Екологічні суспільні відносини

Групи суспільних відносин, що є предметом екологічного права

***Природоресурсні** – щодо охорони та раціонального використання окремих видів природних ресурсів*

***Природоохоронні** – щодо охорони особливо цінних та унікальних природних комплексів*

***Із забезпечення екологічної безпеки** – щодо запобігання виникнення та проявів дії окремих екологічних загроз (надзвичайних ситуацій природного чи антропогенного характеру)*

1.15. Екологічне право як самостійна галузь права

Комплексний характер екологічного права як окремої галузі вітчизняного права, яка має специфічний предмет свого правового регулювання і розподіляється в залежності від характеру негативних впливів на природу, наступним чином:

суспільні відносини з приводу хімічного впливу на природу;

суспільні відносини з приводу фізичного впливу на природу;

суспільні відносини з приводу негативних біологічних впливів на природу;

суспільні відносини по забезпеченню режиму особливо охоронюваних природних територій;

суспільні відносини по охороні і використанню тваринного світу.

Тема 2

ДЖЕРЕЛА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

- 2.1. Визначення джерел екологічного права.
- 2.2. Загальна характеристика джерел екологічного права.
- 2.3. Особливості джерел сучасного екологічного права.
- 2.4. Класифікації джерел екологічного права.
- 2.5. Класифікація джерел екологічного права за юридичною силою.
- 2.6. Класифікація джерел екологічного права за іншими підставами.
- 2.7. Конституція України як джерело екологічного права.
- 2.8. Основні конституційні екологічні положення.
- 2.9. Закони України у системі джерел екологічного права.
- 2.10. Основні пооб'єктні законодавчі акти, які регулюють екологічні відносини.
- 2.11. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права.
- 2.12. Джерела екологічного права за суб'єктами нормотворчості.
- 2.13. Міжнародні договори як джерела екологічного права.
- 2.14. Основні міжнародні договори у сфері екологічного права.
- 2.15. Особливості міжнародного регулювання екологічних відносин.

Поняття «джерело права» активно використовується в юридичній науці та на практиці. Джерело або форма права, представляючи собою один з базових термінів сучасної юридичної теорії, до теперішнього часу характеризується як дефініція, дещо спірна і не цілком усталена в своєму обсязі, ознаках і розумінні в рамках правової науки. Про це свідчить вже сам дуалізм тієї частини термінологічного словосполучення, що не включає єдину узгоджену назву. Подвійність проявляється в одночасному використанні синонімів «форма» та «джерело». Правильне розуміння значень кожного з цих парних іменників неможливо без урахування їх філософського наповнення. Так, форма традиційно входить в нерозривну філософську тріаду «форма – зміст – сенс», окремі категорії якої беззастережно обумовлюються матерією і її окремими атрибутами.

Джерела екологічного права – це правове явище, що хвилювало правознавців із давніх часів. Будучи зовнішньою формою вираження правових норм, відображаючи зовні сутність екологічного права, джерела викликають інтерес вивчення не тільки сучасних теоретиків, а й практиків.

Дотепер немає чіткої і єдиної думки про розглянутому понятті, різні правові школи по-різному підходять до цього питання, звідси така ж проблема перекачувала і в теорію екологічного права. Окрім того, виникла також проблема щодо співвідношення джерел екологічного права та екологічного законодавства. Також, важливим є те, що різні вчені вибудовують власні системи джерел, де набір елементів неоднаковий. Звідси виникають різноманітні нюанси, пов'язані з тим, що є формою екологічного права, а що ні.

Особлива увага завжди приділялася розвитку та структурі екологічного законодавства, так як воно є основним регулятором правових відносин. Окрім того, у зв'язку зі специфікою самої галузі, що є комплексною, існують й інші джерела, такі як, звичай, судові рішення, договори, локальні акти та інші. Якщо звичай визнається таким офіційно, то інші займають хитку позицію в цьому аспекті, хоча деякі з них дійсно регулюють екологічні відносини. Незалежно від свого офіційного підтвердження всі вони виступають як щось єдине у межах української правової системи і наповнюють її нормативним змістом.

На сьогодні існує кілька моделей систем джерел екологічного права, запропонованих авторами, що займаються досліджуваною науковою проблемою. Усі моделі мають основу, що містить ті форми права, які визнаються всіма дослідниками. Це нормативно-правові акти або законодавство в цілому. Також усіма авторами в якості джерела визнається звичай. Це, так звані, безперечні джерела екологічного права. Так, розглядаючи поняття джерел права з точки зору позитивного та природного права, слід враховувати різний підхід і до системи. Природне право за своєю природою і характером, на відміну від позитивного права – це в своїй основі ніяк не об'єктивоване і формально не організоване право. Тому його компоненти аж ніяк не функціонують у якому б то не було впорядкованому, систематизованому, формально організованому вигляді.

Більшість науковців пропонують розглядати систему джерел права тільки з позиції позитивного права, де можна вибудувати чіткий і злагоджений робочий механізм у сфері екологічного права.

Що стосується сучасного українського права, то система його джерел, система кожної галузі права, зокрема й екологічного права, володіє системною ієрархією, де кожен з нижченаведених джерел права дійсний лише настільки, наскільки відповідає приписам вищезазначених джерел.

В Україні має місце романо-германська чи континентальна правова система, якій притаманний той факт, що панівним джерелом

права є нормативні акти, серед яких пріоритетне місце посідають закони як акти вищої юридичної сили.

Разом всі акти складають екологічне законодавство, що і є центральним джерелом екологічного права. Те, що законодавство входить у систему і відіграє там чільну роль, не викликає сумнівів у дослідників екологічного права.

Існує ряд теорій, пов'язаних з тим, що входить до системи джерел екологічного права. Мова йде і про доктрину, і про принципи права, навіть про моральні і релігійні норми. Багатокомпонентний склад джерел є проявом специфіки еколого-правового регулювання та еколого-правових відносин.

Так чи інакше, система джерел екологічного права являє собою сукупність форм екологічного права (елементів системи), узгоджених і пов'язаних між собою єдністю предмета правового регулювання. Незалежно від класифікації джерел, від їх видів, від моделей систем, запропонованих вченими, всі вони виступають як взаємопов'язані одиниці, що формують єдине ціле. Саме вони формують правову систему і наповнюють її конкретним нормативним змістом, тобто утворюють повноцінну робочу систему норм екологічного права.

Екологічне законодавство – це найбільш важливе джерело регулювання екологічних правовідносин. Він містить у собі основний масив екологічних правових норм. Перш ніж скласти повну картину з елементів екологічного законодавства, потрібно розібратися з самим поняттям.

Екологічне законодавство складається з нормативно-правових актів. Це юридичні документи, що закріплюють норми права. І вони мають низку ознак. По-перше, мають письмову форму і приймаються в установленому законом порядку. По-друге, безпосередньо фіксують норми права. По-третє, володіють юридичною силою та забезпечуються можливістю державного примусу. По-четверте, вони виходять від офіційних публічних органів, уповноважених на правотворчу діяльність. Тільки такі акти можна відносити до актів екологічного законодавства.

Конституція України є особливим елементом екологічного законодавства.

Конституція нашої держави є основою всього законодавства України, що безпосередньо закріплює положення, які є базовими для всіх галузей права, до того ж, і екологічного. Розвиток екологічного права здійснюється у сфері дії Конституції України.

Конституція – основний закон країни, що володіє вищою юридичною силою. Конституція України має вищу юридичну силу, пряму дію і застосовується на всій території держави. Закони та інші правові акти, прийняті в Україні, не мають суперечити Конституції. Це означає, що законодавчі положення, які суперечать Конституції, зокрема, як і положення інших підзаконних актів, мають бути визнані Конституційним Судом України неконституційними і припинити свою дію. До того ж, у разі відсутності закону, можливе застосування Конституції в якості акту прямої дії.

Особливе значення Конституції України для екологічного права полягає в тому, що вона містить норми, що відносяться до основних інститутів екологічного права, містить в собі його принципи. Треба зауважити, що тлумачення і застосування норм екологічного права має відбуватися сукупно з тлумаченням і застосуванням конституційних норм, що закріплюють базове положення для відносин, регульованих екологічним правом.

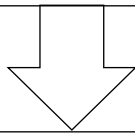
Контрольні питання

1. Що таке джерела екологічного права?
2. Чим характеризуються джерела екологічного права?
3. Назвіть особливості джерел сучасного екологічного права.
4. Які існують класифікації джерел екологічного права?
5. Яким чином класифікують джерела екологічного права за юридичною силою?
6. Які особливості Конституції України як джерела екологічного права?
7. Назвіть основні конституційні екологічні положення.
8. Яке місце законів України у системі джерел екологічного права?
9. Перелічіть основні пооб'єктні законодавчі акти, що регулюють екологічні відносини.
10. Яка роль та місце підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють екологічні відносини?
11. Як можна класифікувати джерела екологічного права за суб'єктами нормотворчості?
12. Яка роль та місце міжнародних договорів, що регулюють екологічні відносини?
13. Назвіть основні міжнародні договори як джерела екологічного права.
14. Які особливості міжнародного регулювання екологічних відносин?
15. Яку роль відіграє судова практика в регулюванні екологічних правовідносин?

2.1. Визначення джерел екологічного права

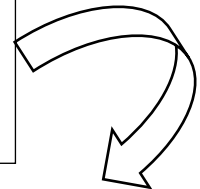
Під джерелами (формами) екологічного права слід розуміти зовнішній прояв норм екологічного права або спосіб їх виявлення, які регулюють відносини у сфері взаємодії суспільства з природою.

Основними джерелами екологічного права є законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти суб'єктів владних повноважень, що розраховані на багаторазове застосування, адресовані невизначеному колу суб'єктів та є обов'язковими до виконання всіма суб'єктами на території держави.

Законодавчим та підзаконним нормативно-правовим актам як джерелам екологічного права, крім загальних ознак, притаманні певні особливості.

Основною з особливостей джерел сучасного екологічного права є характерність цієї галузі права норм міжнародного права у сфері охорони навколишнього природного середовища. Ряд з них імплементуються до національного законодавства і стають його невід'ємною частиною.

Відповідно, нормами екологічного права регулюються лише ті суспільні відносини, що потребують юридичного впливу та лише у таких формах взаємодії людини та природи, які зумовлюються необхідністю гарантувати екологічну безпеку. Ці норми не можуть впливати на об'єктивні закономірності функціонування навколишнього природного середовища, як і не можуть бути підставою для позбавлення людини та суспільства можливості реалізувати свої права щодо використання навколишнього природного середовища та його природних ресурсів для задоволення своїх життєво необхідних потреб (як середовища проживання та умов життєдіяльності).

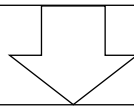
2.2. Загальна характеристика джерел екологічного права

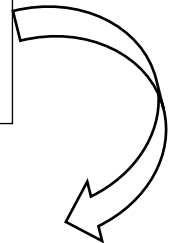
2.3. Особливості джерел сучасного екологічного права

Важливою особливістю джерел сучасного екологічного права є характерність для цієї галузі права норм міжнародного права охорони навколишнього природного середовища. Чимало з них включаються до національного законодавства і стають його вагомою частиною.

У правовій літературі наявні різні критерії класифікації законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів як джерел екологічного права: залежно від юридичної сили; характеру правового регулювання; предмета правового регулювання; ступеня систематизації тощо.

Отже, за юридичною силою джерела (форми) екологічного права поділяються на закони та підзаконні нормативно-правові акти; за характером правового регулювання – на загальні та спеціальні; за предметом правового регулювання – на комплексні, що регулюють усі види екологічних правовідносин, поресурсові (природоресурсні), які регулюють відносини щодо використання окремих видів природних ресурсів, та нормативно-правові акти, які регулюють окремі питання екологічної діяльності; за способом правового регулювання.

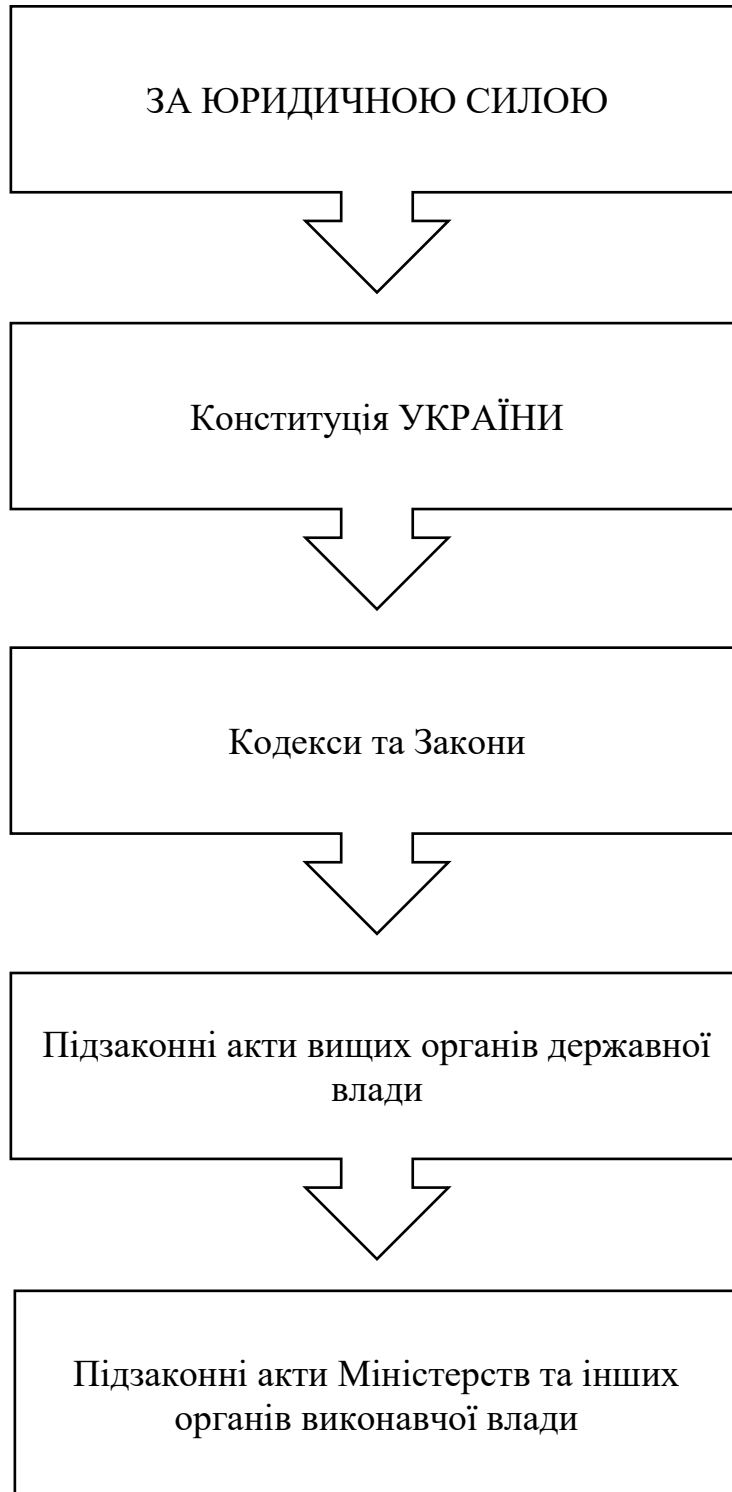

На сьогодні в правовій літературі обговорюється питання щодо створення єдиного кодифікованого законодавчого акта у формі Екологічного кодексу або Кодексу законів про довкілля. Наразі запропоновано ряд не врегульованих або не в достатній мірі врегульованих екологічним законодавством питань. Так, існує проблема дублювання повноважень державних органів виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища, проблема неоднозначності визначень понять в екологічному праві

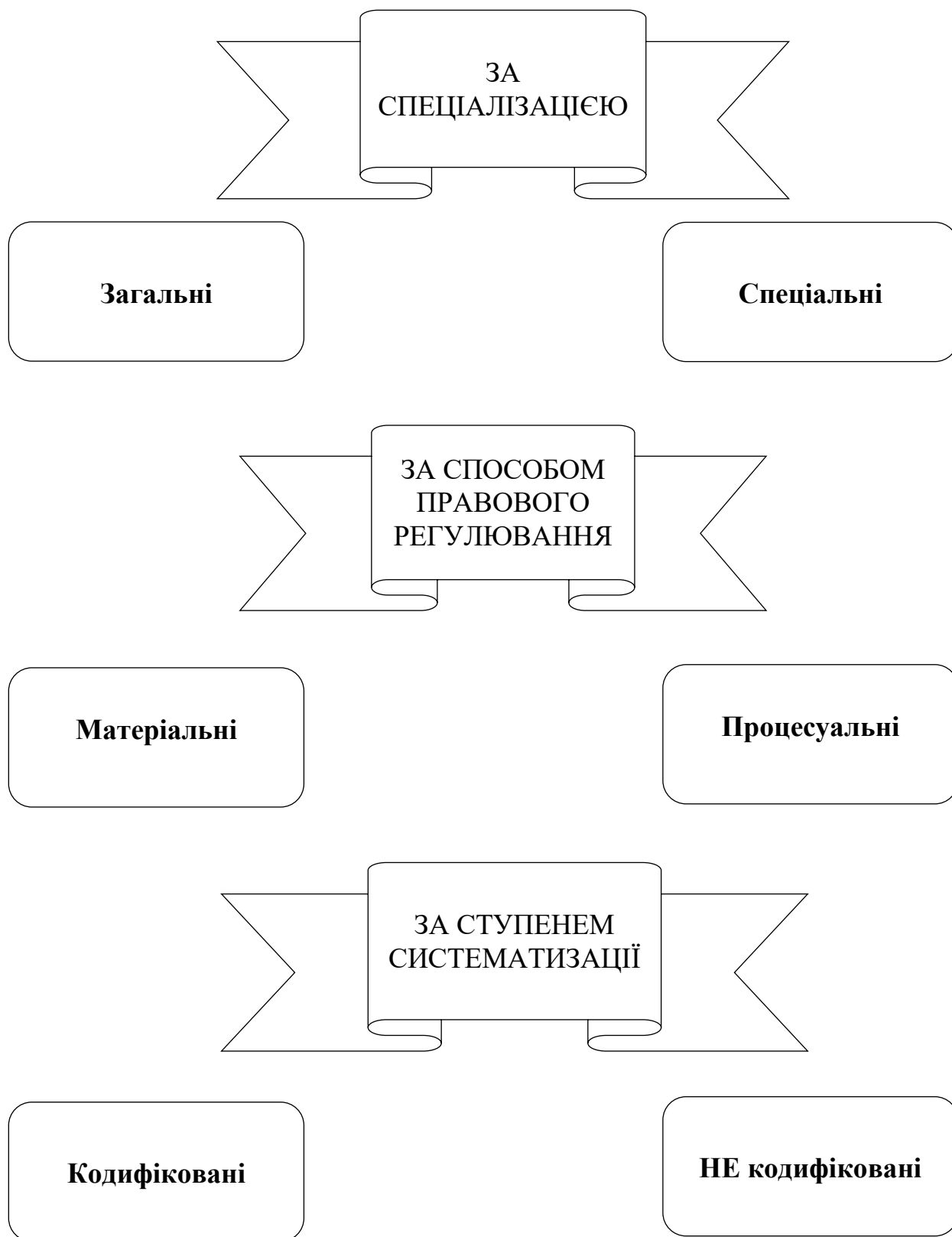
2.4. Класифікації джерел екологічного права

2.5. Класифікація джерел екологічного права за юридичною силою

2.6. Класифікація джерел екологічного права за іншими підставами

2.7. Конституція України як джерело екологічного права

Нормативно-правові акти, що є джерелами екологічного права, здійснюють ряд важливих функцій, є взаємопов'язаними та перебувають у відносно чіткій ієрархічній підлеглихості. Вони мають різну юридичну силу, проте діють за принципом «піраміди», на вершині якої – Конституція України.

Конституція України має найвищу юридичну силу, виходячи із принципу верховенства права. Її норми вважаються нормами прямої дії. Всі закони й підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють у тому числі й екологічні відносини, мають прийматися на основі Конституції України та їй відповідати.

Конституція як джерело екологічного права містить основні норми, які регулюють відносини у сфері взаємодії людини і навколишнього природного середовища. Ці норми повинні розглядатися: а) як конституційні засади екологічного права; б) як спеціальні приписи вищої юридичної сили щодо окремих екологічних відносин і їхніх об'єктів.

Як джерело права вищої юридичної сили Конституція містить комплекс норм, які виділяють конституційну функцію охорони навколишнього природного середовища як особливу; встановлюють загальноправовий принцип пріоритету охорони навколишнього природного середовища; закріплюють відповідальність нинішнього покоління перед майбутніми.

2.8. Основні конституційні екологічні положення

Основні положення Конституції України, що стосуються екологічного права

ст. 3 – «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави», що «держава відповідає перед людиною за свою діяльність», а «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

ст. 50 Конституції гарантує кожному «право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення», а така інформація «ніким не може бути засекречена».

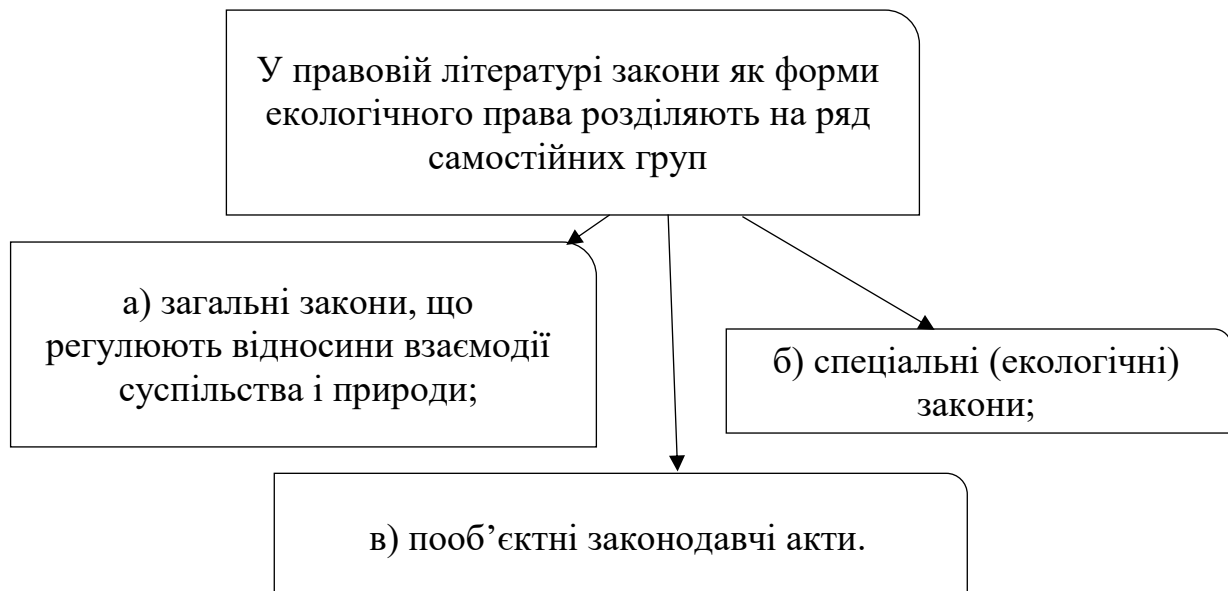
ст. 8 Основного Закону України проголошує, що «норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується». Отже, тепер кожен громадянин України вправі звертатися до суду, щоб захистити свої екологічні права і свободи.

ст. 14 проголошує землю «основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» і гарантує право власності на землю, яке «набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону», всі суб'єкти права власності проголошуються рівними перед законом.

2.9. Закони України у системі джерел екологічного права

Ключова роль в регулюванні суспільних відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища належить законам України. Закони, відповідно до сучасної правової доктрини, – це нормативно-правові акти вищої юридичної сили, які регулюють найбільш суттєві суспільні відносини. Вони приймаються за спеціальною процедурою органом законодавчої влади або референдумом й наділяються завдяки цьому вищою юридичною силою, і здійснюють регулювання основних для суспільства відносин у сфері охорони навколишнього середовища.

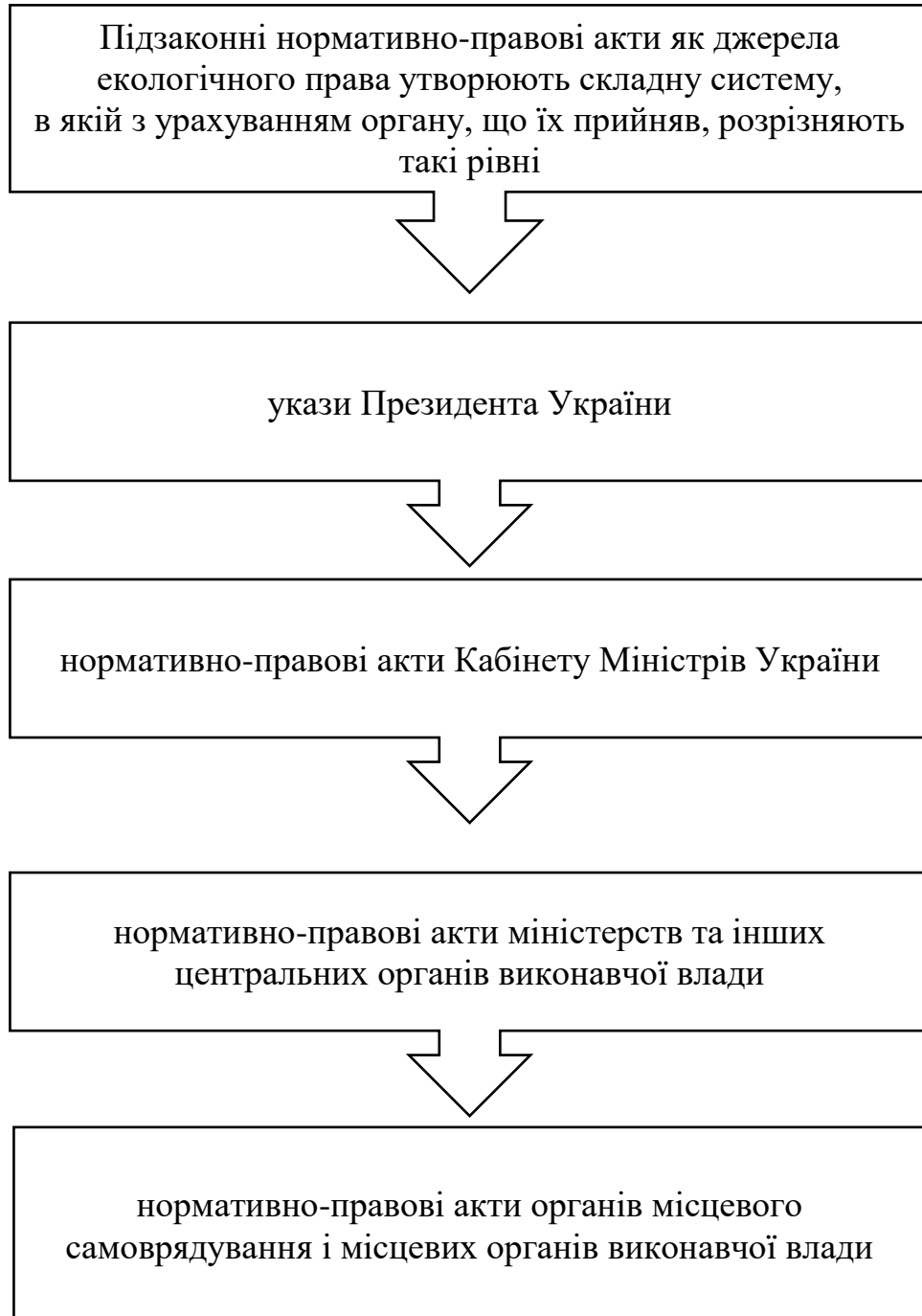
Конституцією встановлено, що виключно законами визначають правовий режим власності на природні ресурси, нормативні засади використання цих ресурсів, виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України.

**2.10. Основні пооб'єктні законодавчі акти,
що регулюють екологічні відносини**

2.11. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права

2.12. Джерела екологічного права за суб'єктами нормотворчості

Джерела екологічного права за суб'єктами нормотворчості:

Акти референдумів та плебісцитів

акти Верховної Ради України (закони, постанови)

акти Верховної Ради АРК (постанови, рішення)

акти Кабінету Міністрів України (постанови, розпорядження)

акти Ради Міністрів АРК (постанови, рішення, розпорядження)

акти міністерств та інших відомств (нормативні накази, інструкції,
розпорядження, положення, директиви міністра)

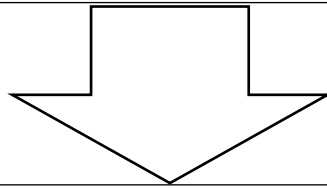
акти місцевих державних адміністрацій (розпорядження)

акти Президента України (укази, розпорядження)

акти місцевих рад (рішення)

2.13. Міжнародні договори як джерела екологічного права

Вирішення екологічних проблем потребує широкого та активного міжнародного співробітництва. Дана обставина обумовлюється глобальним характером ряду екологічних проблем; транскордонним характером забруднення; міжнародними зобов'язаннями нашої держави стосовно охорони довкілля; вигодами від міжнародного обміну досвідом та технологіями, можливостями залучення іноземних інвестицій.

Віднесення міжнародних договорів до джерел (форм) права України, у тому числі екологічного, закріплено у Конституції України. Згідно ст. 9 Основного Закону «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства». Відповідно до положень закону «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року, під міжнародним договором України розуміють «укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права договір, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо)». Даним законом також закріплено, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються в порядку, відповідно для норм національного законодавства України.

2.14. Основні міжнародні договори у сфері екологічного права

У 1954 р. була прийнята Міжнародна (Лондонська) конвенція щодо попередження забруднення моря нафтою. Пізніше постійно діюча Міжнародна дипломатична конференція з даних питань, що прийняла дану Конвенцію, направила ряд інших правових норм стосовно попередження забруднення Океану нафтою. Щодо угод, якими регулюється правовий режим охорони морського середовища, то тут варто згадати насамперед Женевську конвенцію про відкрите море (1958), Брюссельські конвенції про втручання у відкритому морі у випадках забруднення нафтою, пов'язаного з морськими аваріями, і про цивільну відповідальність за збитки, спричинені забрудненням моря нафтою (1969), Брюссельську конвенцію про міжнародний фонд для відшкодування збитку від забруднення нафтою (1971), Міжнародну (Лондонську) конвенцію щодо упередження забруднення моря з суден, Конвенцію ООН з морського права (1982) тощо.

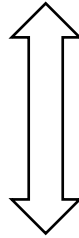
Згідно з міжнародними угодами, зокрема Лондонською конвенцією 1954 р., деякі регіони морського простору дістали статус «особливих районів», завдяки чому вони набули ще суворішого охоронного режиму. До таких регіонів належать, зокрема, акваторії Карибського, Північного, Балтійського, Середземного, Чорного та деяких інших морів.

Угода про співробітництво з питань боротьби із забрудненням вод Північного моря нафтопродуктами – підписана 1969 р., у 1974 р. – Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря.

У 1976 р. – Конвенція про захист від забруднення Середземного моря. Укладено ряд регулятивних актів стосовно правового режиму Чорного моря – основна Конвенції про режим проток (прийнята 20 липня 1936 р. в м. Монтре, Швейцарія), хоча досі всеохоплюючої угоди стосовно цього басейну не існує.

2.15. Особливості міжнародного регулювання екологічних відносин

Ряд міжнародних угод у сфері захисту морського середовища стали підґрунтям для прийняття ООН узагальнюючої Конвенції з морського права 1982 р., в якій акцентується на необхідності використання єдиної системи норм стосовно захисту та збереження морського середовища, особливістю якої стало відсутність будь-якого обмеження географічними регіонами.

Зазначена особливість закріплює загальний напрям реформування міжнародного екологічного права стосовно інших об'єктів та сфер поверхні і надр планети – від національного до регіонального і, в кінці – до міжнародного права. Після прийняття норм останнього розпочинається зворотний рух – врегулювання правових систем регіонів та окремих країн стосовно найоптимальніших вимог щодо охорони довкілля, прийнятних для всього світового співтовариства.

Тема 3

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

- 3.1 Екологічні права та обов'язки громадян.
- 3.2. Загальні обов'язки громадян.
- 3.3. Принципи природокористування.
- 3.4 Обов'язки громадян у галузі екології.
- 3.5. Властивості екологічних прав громадян.
- 3.6. Класифікація екологічних прав.
- 3.7. Екологічні права за юридичною сутністю.
- 3.8. Екологічні права у сфері захисту порушених прав.
- 3.9. Екологічні права громадян у сфері охорони довкілля.
- 3.10. Гарантії реалізації екологічних прав.
- 3.11. Орхуська конвенція.
- 3.12. Екологічна інформація.
- 3.13. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.
- 3.14. Форми захисту екологічних прав громадян.
- 3.15. Екологічні обов'язки громадян.

Екологічне право базується на нормах міжнародного права, що безпосередньо закріплено в Конституції України. Так, на підставі Конституції складовою частиною правової системи нашої держави виступають загальновизнані принципи і норми міжнародного права.

Слід підкреслити, що основоположні екологічні права та обов'язки громадян закріплюються не лише нормами національного законодавства, а й міжнародними правовими актами, що обумовлює велику значимість таких прав для розвитку людства.

Практика свідчить про те, що в цей час недостатньо нормативно-правового закріплення екологічних прав і обов'язків особистості для реалізації ефективного механізму захисту навколишнього середовища. Потрібні відповідні гарантії реалізації екологічних прав особистості, обов'язків людини, що можливо на базі функціонування відповідних державних органів влади, що реалізують екологічну функцію держави, а також розробки і реалізації екологічних програм і заходів, розширенні системи екологічної освіти, закріпленні заходів юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства.

Отже, екологічні права та обов'язки громадян являють собою закріплені в законодавстві можливості або обмеження, що визначають

заходи допустимої поведінки громадян при безпосередній взаємодії з навколишнім природним середовищем.

Фундаментальним і невід'ємним правом людини є право громадян на сприятливе навколишнє природне середовище. Так, згідно Конституції України кожен громадянин має право на сприятливе навколишнє природне середовище, отримання достовірної інформації про її стан, а також право на відшкодування збитку, що було завдано здоров'ю чи майну в результаті вчинення екологічного правопорушення. Зазначене конституційне право тісним чином стикається з правами людини на життя і здоров'я.

Основними екологічними правами громадян є:

- громадяни мають право на захист навколишнього природного середовища від негативного впливу діяльності господарюючих суб'єктів;

- громадяни мають право отримувати достовірну інформацію про стан навколишнього природного середовища;

- право на відшкодування шкоди навколишньому природному середовищу;

- право громадян формувати громадські об'єднання, організації та фонди, основна діяльність яких базується на захисті навколишнього природного середовища;

- право звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування, з питань реалізації екологічних прав громадян.

Конституційні екологічні права громадян також закріплюються і системою законодавства. Так, згідно закону «Про охорону навколишнього природного середовища» можна позначити такі основні екологічні права громадян окрім тих, що мають конституційне закріплення:

- самостійно здійснювати діяльність, спрямовану на захист навколишнього природного середовища, або створювати громадські об'єднання, мета діяльності яких полягає у захисті та збереженні природних багатств держави;

- брати участь у мітингах, демонстраціях, пікетах, ходах, що проводяться з проблем навколишнього природного середовища, брати участь у зборі підписів під петиціями;

- висувати пропозиції щодо проведення громадської екологічної експертизи та брати в ній участь;

- брати активну участь у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при вирішенні проблем захисту навколишнього природного середовища;

- подавати заяви, скарги до відповідних суб'єктів владних повноважень із питань порушення екологічного законодавства;
- звертатися до суду з позовом про відшкодування шкоди навколишньому природному середовищу та інші права.

Конституція України також передбачає екологічні обов'язки громадян. Так, згідно Конституції найбільш загальний екологічний обов'язок – це збереження навколишнього природного середовища, дбайливе ставлення до природи і природних багатств. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» також закріплює дані зобов'язання громадян. Таким чином, можна стверджувати, що спеціальні екологічні обов'язки мають безпосереднє законодавче регламентування.

Доцільно зазначити, що змістовна сторона екологічних обов'язків громадян держави може відбиватися як у формі декларованих у законах і підзаконних нормативно-правових актах вимог утриматися від вчинення будь-яких протиправних дій, так і формі зобов'язання вчинити певні дії.

Відповідно, варто констатувати, що на теперішній час, в епоху глобалізації істотно посилюються екологічні проблеми людства, швидкими темпами скорочується біологічне різноманіття, здійснюється спустошення земель, посилюється процес опустелювання. Згубний вплив людства на навколишнє природне середовище призвело до істотних змін клімату, зростання загального числа стихійних лих і катастроф, причому, динаміка даних негативних явищ має безперервне зростання. Людство стоїть на порозі екологічної катастрофи, на що вказують експерти і вчені. У зв'язку з цим, міжнародне співтовариство зосередило увагу на вдосконаленні системи законодавства, покликаною стояти на захисті природного багатства. У тому числі, вимагає свого ретельного регламентування екологічні права і зобов'язання громадян. Екологічні права являють собою загальновизнані міжнародним співтовариством і закріплені в національному законодавстві невід'ємні можливості особистості, які гарантують забезпечення потреби на сприятливе навколишнє природне середовище як невід'ємного елемента життєдіяльності суспільства і розвитку держави. Екологічні обов'язки є межами поведінки особистості у сфері взаємодії з навколишнім природним середовищем. За порушення прав і обов'язків в екологічній сфері передбачена система юридичної відповідальності, зокрема, виділяють чотири основні види відповідальності – кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна.

Контрольні питання

1. Що таке екологічні права?
2. Які є загальні обов'язки громадян?
3. Назвіть принципи природокористування?
4. Які основні обов'язки громадян у галузі екології?
5. Назвіть властивості екологічних прав громадян?
6. Які існують класифікації екологічних прав?
7. Як класифікувати екологічні права за юридичною сутністю?
8. Які існують екологічні права у сфері захисту порушених прав?
9. Які визначають екологічні права громадян у сфері охорони довкілля?
10. Назвіть гарантії реалізації екологічних прав?
11. Яка роль та місце Орхуської конвенції в системі гарантування екологічних прав?
12. Що таке екологічна інформація?
13. Як розуміти зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля?
14. Які є форми захисту екологічних прав громадян?
15. Які є екологічні обов'язки громадян?

3.1 Екологічні права та обов'язки громадян

Екологічні права та обов'язки громадян України – система юридично закріплених за громадянами повноважень та зобов'язань в екологічній сфері.

Громадяни України мають право на:

безпечне для його життя та здоров'я довкілля;

участь в розробці та здійсненні заходів стосовно охорони довкілля, комплексного та раціонального використання природних ресурсів;

реалізацію загального і спеціального користування природних ресурсів;

об'єднання в громадські природоохоронні формування;

вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом;

участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської експертизи.

3.2. Загальні обов'язки громадян

Загальні обов'язки громадян передбаченні
Законом України «Про охорону навколишнього
природного середовища»

Здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки,
екологічних нормативів та лімітів природовикористання

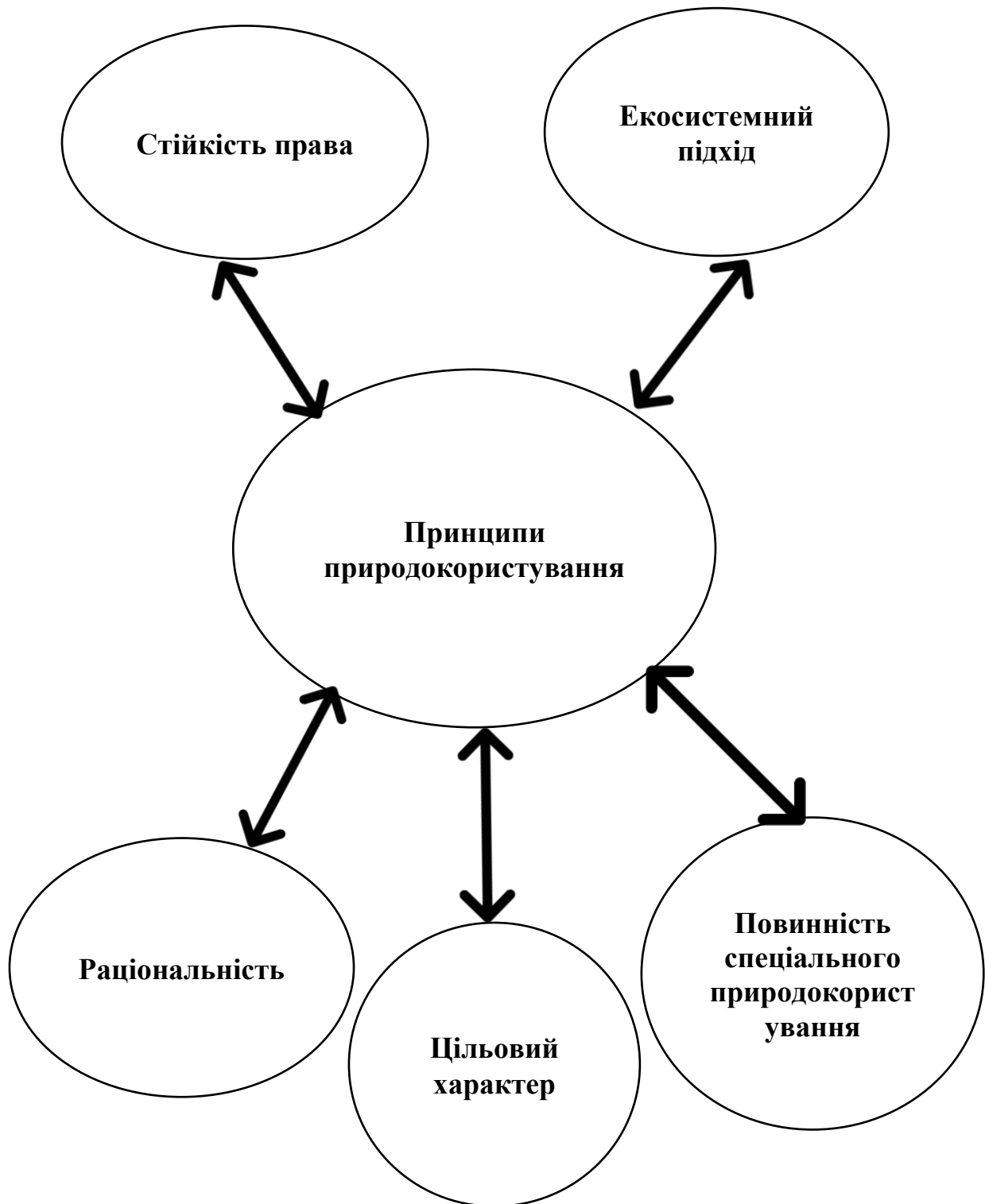
Не порушувати екологічні права і законні
інтереси інших суб'єктів

Берегти природу, охороняти,
раціонально використовувати її багатства

Вносити плату за спеціальне
природовикористання

Сплачувати штрафи за екологічні
правопорушення

3.3. Принципи природокористування

3.4 Обов'язки громадян у галузі екології

3.5. Властивості екологічних прав громадян

Екологічні права громадян мають певні притамані тільки їм властивості які обумовлені екологічними факторами

Екологічний фактор по суті визначає установлення форм приналежності природних об'єктів відповідним суб'єктам

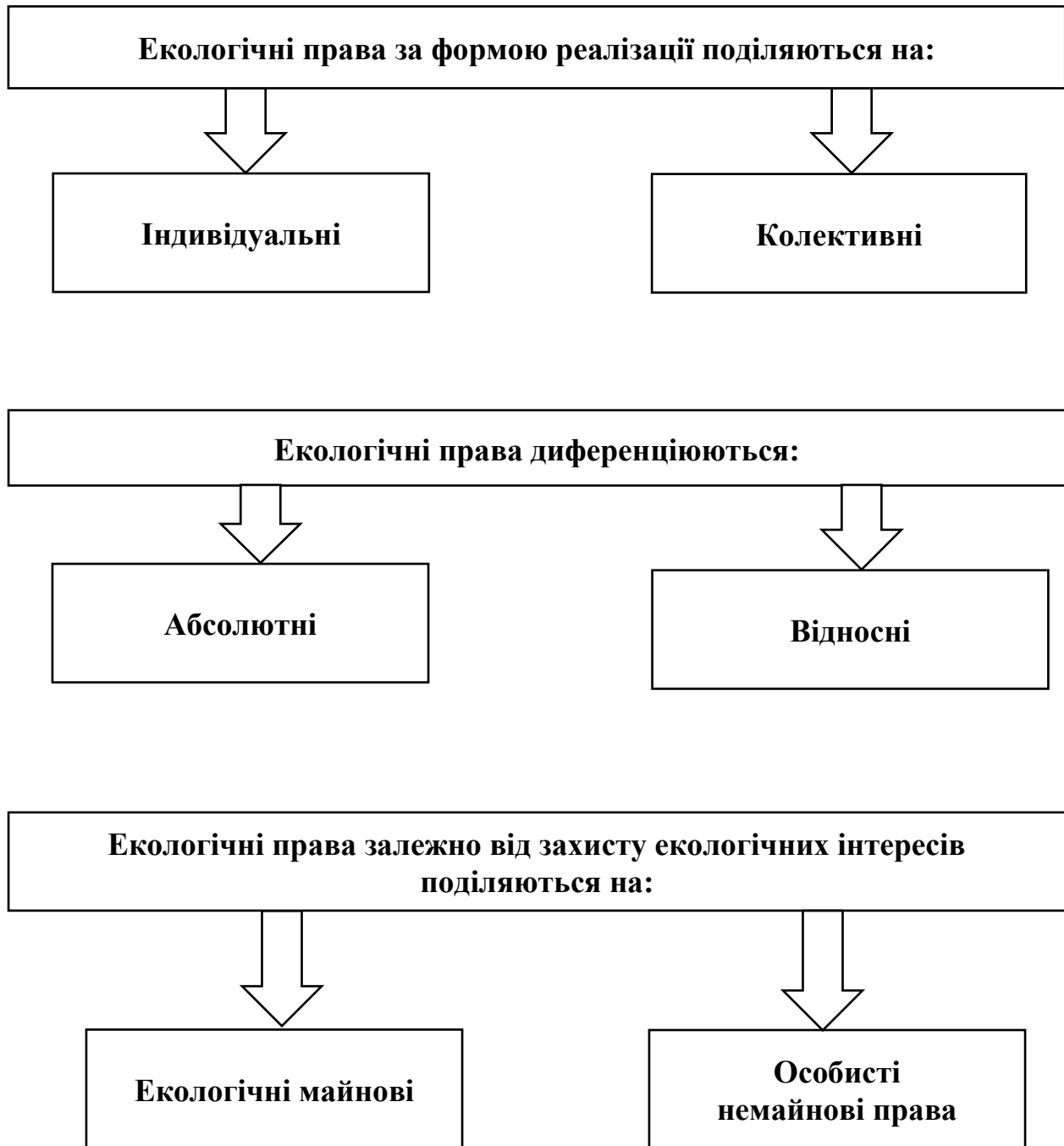
У загальній системі прав людини і громадянина екологічні права є пріоритетними

Спрямованість здійснення екологічних прав громадян пов'язана із задоволенням екологічних потреб і забезпеченням реалізації екологічних інтересів

При встановленні екологічних прав громадян враховується закони природи, за яких розвиваються екологічні об'єкти

Особливості екологічних прав обумовлюють необхідність вибору оптимальних і ефективних правових способів і форм захисту

3.6. Класифікація екологічних прав

3.7. Екологічні права за юридичною сутністю

За юридичною сутністю екологічні права можна поділити на:

До **першої групи** належать права, передбачені у ст. 50 Конституції України

До **другої групи** входять, крім зазначених в основному законі, права, перелічені у ст. 9 закону України «про охорону навколишнього природного середовища»

До складу **третьої групи** входять, екологічні права, закріпленні у підзаконних нормативно-правових актах і договорах

3.8. Екологічні права у сфері захисту порушених прав

Право вимагати у встановленому порядку відшкодування збитків, екологічної шкоди, заподіяної природним об'єктам, які перебувають у власності чи користуванні громадян;

Право вимагати усунення перешкод у здійсненні громадянами своїх екологічних прав;

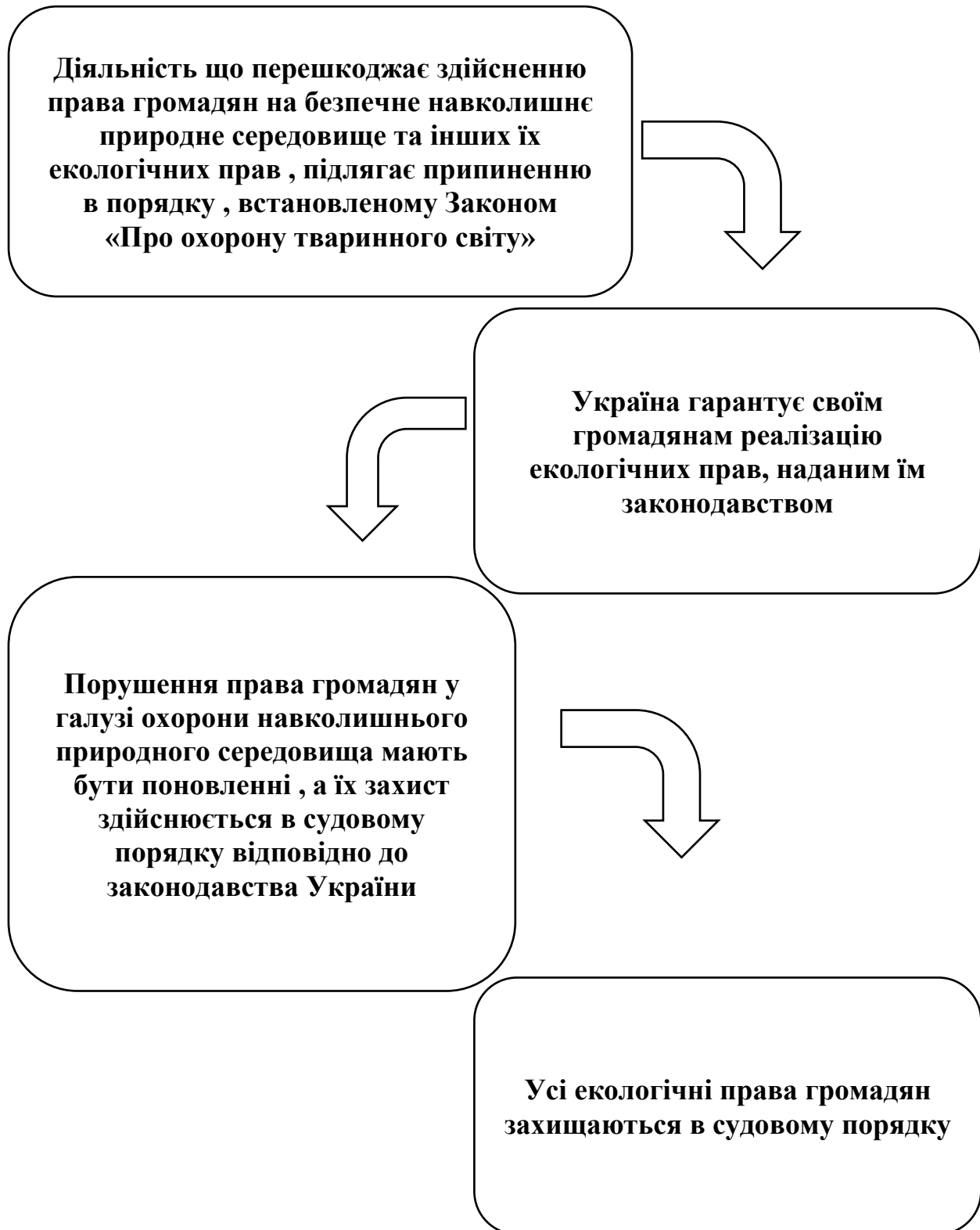
Право оспорування приналежних громадянам екологічних прав, інтересів тощо.

3.9. Екологічні права громадян у сфері охорони довкілля

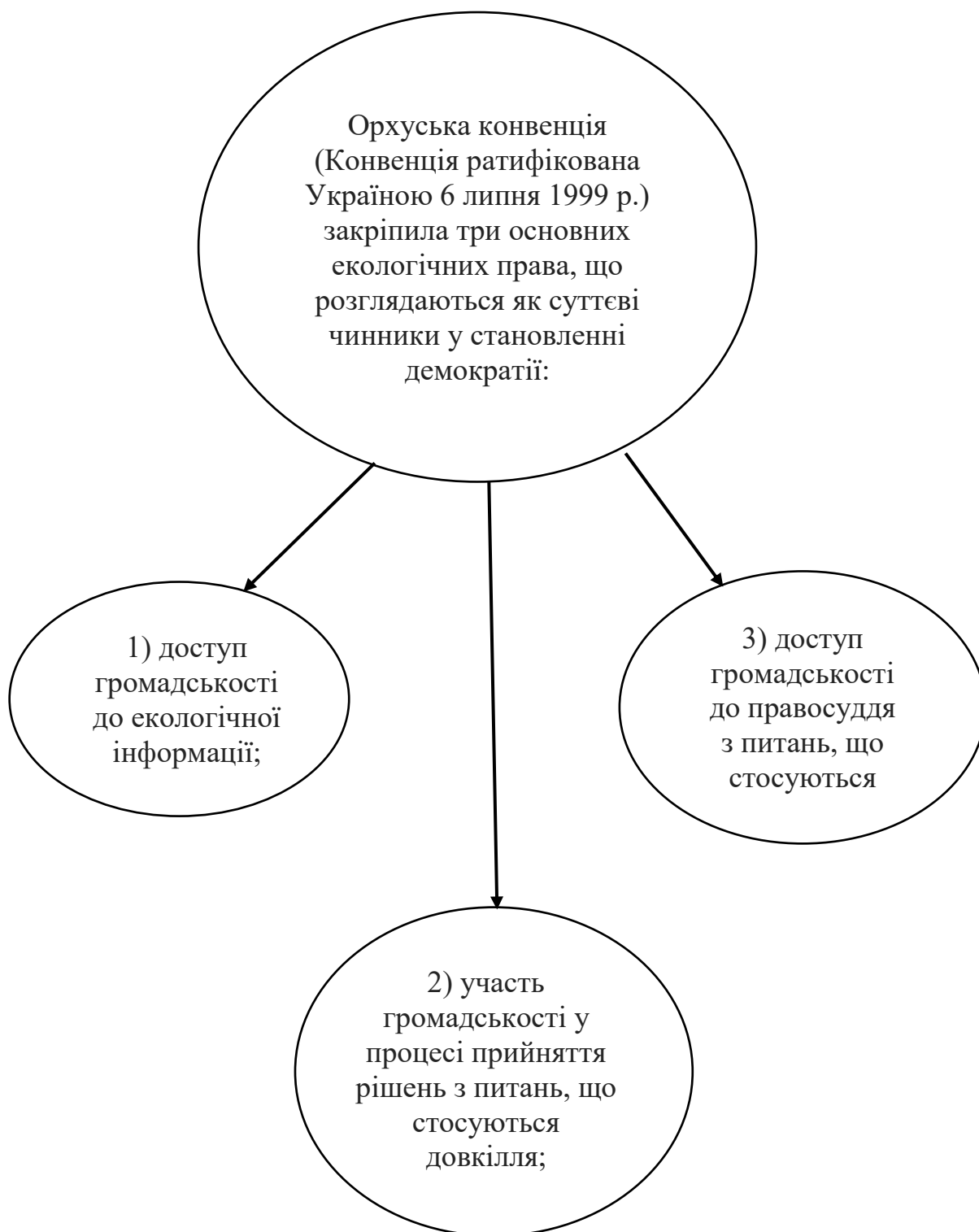
Екологічні права громадян у сфері охорони навколишнього природного середовища можна підрозділити на:

3.10. Гарантії реалізації екологічних прав

3.11. Орхуська конвенція

3.12. Екологічна інформація

Визначення екологічної інформації подано у ст. 2 Орхуської конвенції. Екологічна інформація означає будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі про:

а) стан складових навколишнього середовища, таких як повітря й атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічні різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими;

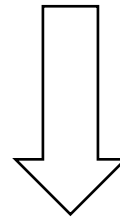
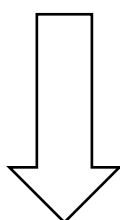
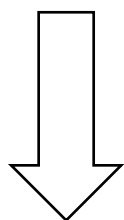
б) чинники, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, зазначені у підпункті а) і аналіз затрат і результатів, та інший економічний аналіз та припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища;

в) стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових навколишнього середовища або через ці складові, чинники, діяльність або заходи, зазначені у підпунктах а) чи б).

3.13. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля

Зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля безпосередньо пов'язане із розумінням і характеристикою безпечного довкілля.

Юридичними критеріями цього визначення є нормативи екологічної безпеки:

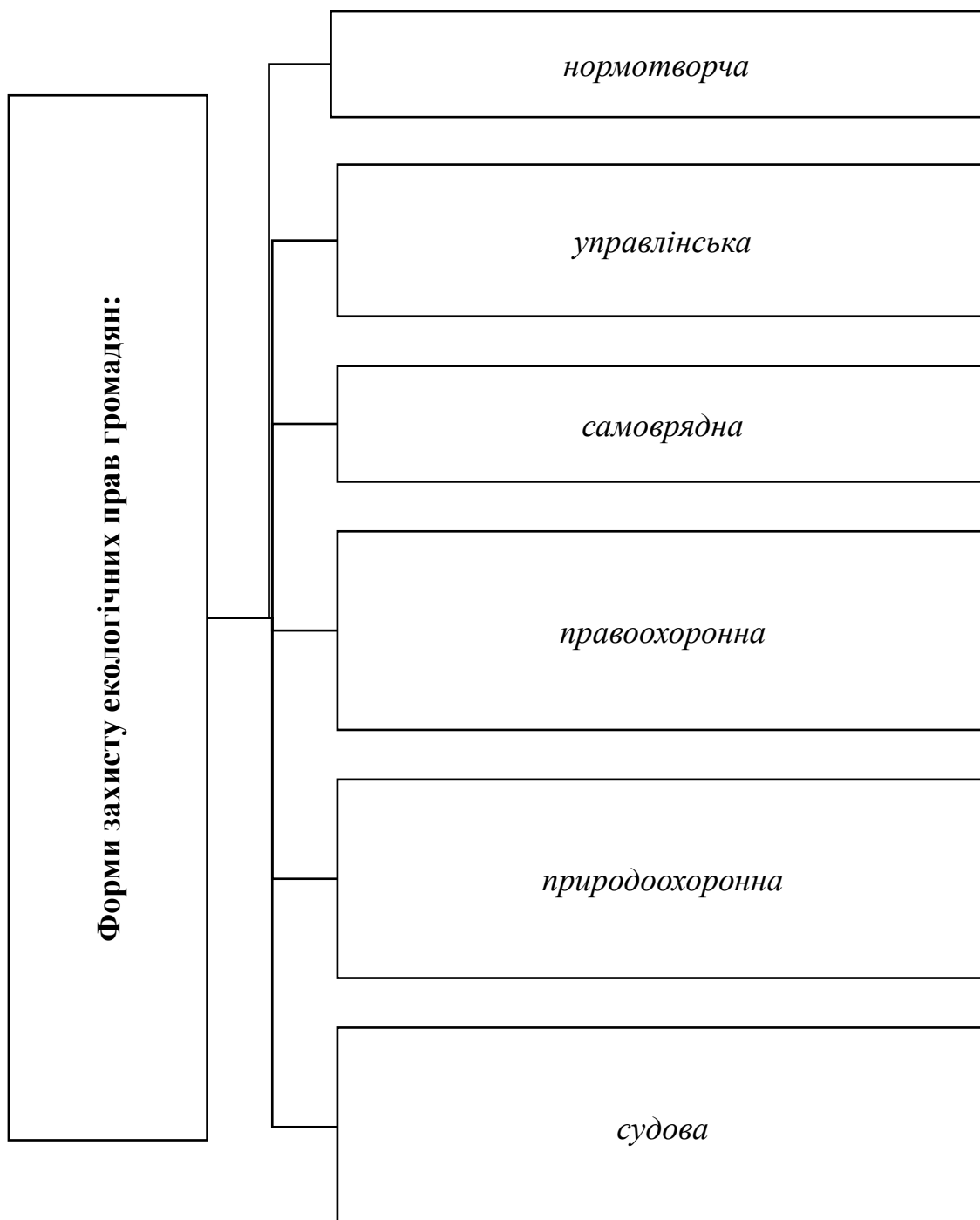

гранично допустимі концентрації забруднених речовин у навколишньому природному середовищі;

гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного радіаційного та іншого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище;

гранично допустимий уміст шкідливих речовин у продуктах харчування.

3.14. Форми захисту екологічних прав громадян

3.15. Екологічні обов'язки громадян

Обов'язки громадян у галузі екології

Берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства;

Берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства;

Не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів;

Вносити плату за спеціальне природовикористання;

Сплачувати штрафи за екологічні правопорушення;

Тема 4

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

- 4.1. Правові механізми.
- 4.2. Правовий режим категорій земель.
- 4.3. Поділ земель України за цільовим призначенням.
- 4.4. Екологічна цінність земель. Якісні характеристики
- 4.5. Причини, що викликають погіршення стану земель та земельних ресурсів і необхідність їх охорони, їхні види.
- 4.6. Основні фактори деградації земель.
- 4.7. Правове регулювання у сфері охорони земель.
- 4.8. Заходи щодо охорони земель.
- 4.9. Принципи захисту охорони земель.
- 4.10. Органи державної влади відповідальні за охорону земель.
- 4.11. Регламентована система заходів у галузі охорони земель.
- 4.12. Впровадження заходів щодо охорони та використання земель.
- 4.13. Відповідальність за порушення земельного законодавства.

Визначення поняття «землі» нормативно закріплено в ст. 1 Закону України «Про охорону земель» і значиться «як об'єкт охоронних відносин, та законодавчо характеризується як поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, органічно з'єднаними та функціонуючими разом з нею». Серед інших компонентів навколишнього середовища земля займає домінуюче місце та виконує різні за характером функції. Водночас, будучи основою життя людини, ресурсом задоволення її першочергових вимог та потрібною умовою існування, вона є головною ланкою всіх біоценозів та біосфер планети загалом. Як центральне і домінуюче джерело природної системи земля виконує екологічну функцію, оскільки від її стану залежить функціональна стійкість як всієї екосистеми загалом, а й окремих елементів довкілля.

Економічне значення функції землі полягає в тому, що земля як необхідний матеріальний ресурс грає роль основного засобу виробництва в сільському та лісовому господарстві, а також є просторовим базисом для функціонування багатьох галузей економіки (промисловості, транспорту, будівництва та ін.). Нарешті, соціальне значення землі у тому, що вона – місце проживання всіх людей і важливий чинник у забезпеченні підтримки життєдіяльності людей, організації їхнього відпочинку, тобто виконує культурно – оздоровчу функцію.

«Земельний кодекс України (далі – ЗК України) виділяє у складі земель України дев'ять категорій земель.

1. Землі сільськогосподарського призначення. Це такі землі, що надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цього. Їх правовий режим визначається не лише приписами ЗК України, а й деталізується в окремих положеннях законів України (Про фермерське господарство, Про особисте селянське господарство, Про сільськогосподарську кооперацію та ін.), а також у підзаконних нормативно-правових актах»³.

2. Землі житлової та суспільної забудови. До них належать земельні ділянки у межах населених пунктів, що призначені для розміщення житлових будівництв, громадських споруд, інших об'єктів загального користування. Правове регулювання відносин охорони та використання вказаних земель регламентується як нормами ЗК України, так і нормами спеціального законодавства, присвяченими для здійснення містобудівної діяльності (наприклад, закони України «Про планування та забудову територій», «Про основи містобудування», «Про благоустрій населених пунктів»), типові регіональні правила забудови, Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів та ін.

3. «Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення. До складу цих земель належать ділянки суші та водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до Закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Їх правовий режим визначено статтями 43-46 ЗК України, а також законами України «Про природно-заповідний фонд України», «Про екологічну мережу» та підзаконними нормативно-правовими актами (наприклад, Положення про Проекти організації території установ природно-заповідного фонду України, затвердженим наказом Мінприроди України від 6 липня 2005 року та ін.).

4. Землі оздоровчого призначення. До складу земель оздоровчого призначення належать землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань та лікування людей. Порядок їхньої охорони та використання визначається статтями 47-49 ЗК та Законом України

³ Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України: підруч. для студ. юридич. спец. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2013. – 432 с.

«Про курорти»»⁴.

5. Землі рекреаційного призначення. Землями рекреаційного призначення визнаються землі, що використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Відносини з охорони та використання цих земель врегульовані статтями 50-52 ЗК України, Законом України «Про туризм» та іншими нормативно-правовими актами⁵.

6. Землі історико-культурного призначення. Їх склад та правовий режим охорони та використання визначено статтями 53-54 ЗК України, законами України «Про охорону культурної спадщини» та інші.

7. Землі лісогосподарського призначення. «До земель лісогосподарського призначення, що донедавна називалися «землі лісового фонду», ст. 55 ЗК України належать землі, укриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, що надано та використовуються для лісового господарства». Особливості правового режиму охорони та використання цих земель визначаються статтями 55-57 Земельного кодексу України, Лісовим кодексом України, Законом України «Про мисливське господарство та полювання» тощо».

8. Землі водного фонду. Їх склад та правовий режим охорони та використання регламентується статтями 58-64 ЗК України, нормами Водного кодексу України, постановами Кабінету Міністрів України та ін»⁶.

9. Землі промисловості транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Згідно ЗК України слід розуміти такими земельні ділянки, що надано в установленому порядку підприємствам, установам та організаціям з метою провадження відповідної діяльності. Загальні засади правового режиму їх охорони та використання закріплені приписами, зосередженими у главі 13 ЗК України. Деталізація та конкретизація даних положень провадиться нормами спеціальних законодавчих актів. Йдеться зокрема про закони України, що регламентують режим провадження відповідного виду господарської діяльності: Гірський закон України, закони України «Про транспорт», «Про трубопровідний транспорт», «Про

⁴ Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 19 червня 1992 р. № 2456-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 20.05.2022).

⁵ Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-ІІІ: станом на 07 травня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 20.05.2022)

⁶ Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ: станом на 07 травня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12> (дата звернення: 20.05.2022)

автомобільний транспорт», «Про залізничний транспорт», «Про міський електричний транспорт», «Про електроенергетику», «Про оборону України», Повітряний кодекс України та прийняті на їх виконання відповідні підзаконні акти.

«До самостійних об'єктів правового режиму охорони ЗК України відносить ґрунт. Закон України «Про охорону земель» у статті 1 містить визначення поняття «ґрунт», розглядаючи його як природно-історичне орґано-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості родючості.

Правове регулювання у сфері охорони земель здійснюється відповідно до Конституції України, ЗК України, Закону України «Про охорону земель», інших нормативно-правових актів, які приймаються на їх розвиток. Особливе значення для юридичної регламентації охоронних відносин, об'єктом яких є земля, має конституційне положення про те, що земля, будучи основним національним багатством, перебуває під особливою охороною держави. Воно знайшло своє відображення та деталізацію у ЗК України та інших актах земельного законодавства»⁷.

Так, статтею 5 ЗК України передбачено, що земельне законодавство ґрунтується на таких принципах, як забезпечення раціонального використання та охорони земель та першочерговості засад екологічної безпеки. Принципи охорони земель, систематизовані у ЗК України, конкретизуються в інших законодавчих актах.

Водночас Закон України «Про охорону земель», регламентуючи головні напрямки державної політики у сфері охорони земель, називає такі принципи: «а) забезпечення охорони земель як основного національного багатства Українського народу; б) пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні Землі як просторового базису, природного ресурсу й основного засобу виробництва; в) відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель; г) нормування та планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси; ґ) поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності у галузі охорони земель; д) публічність у вирішенні питань охорони земель, використання коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на охорону

⁷ Про охорону земель: Закон України від 19 черв. 2003, р. № 962-IV, станом на 07 травня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (дата звернення: 20.05.2022).

земель»⁸.

Забезпечення оптимального використання та охорони земель – це самостійна мета правового регулювання земельних відносин, а й одне з найважливіших принципів земельного і екологічного законодавства, закріплених у ст. 5 ЗК України та ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Проблема раціонального використання земель, як та інших природних ресурсів, важлива та актуальна. Для держави та її уповноважених органів є пріоритетним встановлення раціонального використання земель.

Організація раціонального використання земель як природного ресурсу, засоби виробництва у сільському та лісовому господарстві та базисної основи, операційного простору для здійснення будь-якої діяльності неспроможні без належної реалізації державою таких управлінських функцій по землі, як землеустрій, земельний кадастр, контроль. Правове регулювання охорони та використання земель та компетенція відповідних державних органів у зазначеній сфері закріплено нормами ЗК України та нормативними актами екологічного спрямування.

Раціональне використання земель – історична категорія, уже відома чинному законодавству. Так, ще за радянських часів забезпечення раціонального землекористування визнавалося обов'язком користувачів землі. Для проблем раціонального землекористування характерні на сьогодні елементи якісно нового змісту, зокрема екологічні фактори.

Конкретним змістом раціонального землекористування виступає науково обґрунтований процес діяльності з використання природних властивостей земель за цільовим призначенням за дотриманням всіх правил охорони. Відповідно до вимог діючого законодавства, усі суб'єкти мають право виключно на раціональне користування відповідними категоріями земель. Водночас це предмет загальнодержавного та громадського інтересу. Раціональність землекористування насамперед означає, що воно відбувається виключно за цільовим призначенням. До обов'язків користувачів землі та землевласників слід віднести обов'язок забезпечувати використання земельних ділянок за цільовим призначенням. Нецільове використання землі як нераціонально, а й незаконно.

Невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням визнано Законом одним із порушень земельного

⁸ Там само.

законодавства, за які передбачено адміністративну відповідальність. Кожен власник земельної ділянки та землекористувач зобов'язаний найбільш повно використати всю закріплену за ним земельну ділянку. Рациональне використання землі передбачає також ефективну її експлуатацію. Це означає, що земельна ділянка повинна використовуватися найбільш доцільно та з найбільшою віддачою.

Правова відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання земель як різновид юридичної відповідальності – це важливий аспект правового забезпечення охорони та рационального використання земель. Така відповідальність завжди існує в межах правовідносин, що формуються між суб'єктом, що порушив законодавчі норми щодо охорони та використання земель, з одного боку, та державою, в особі його органів – з іншого.

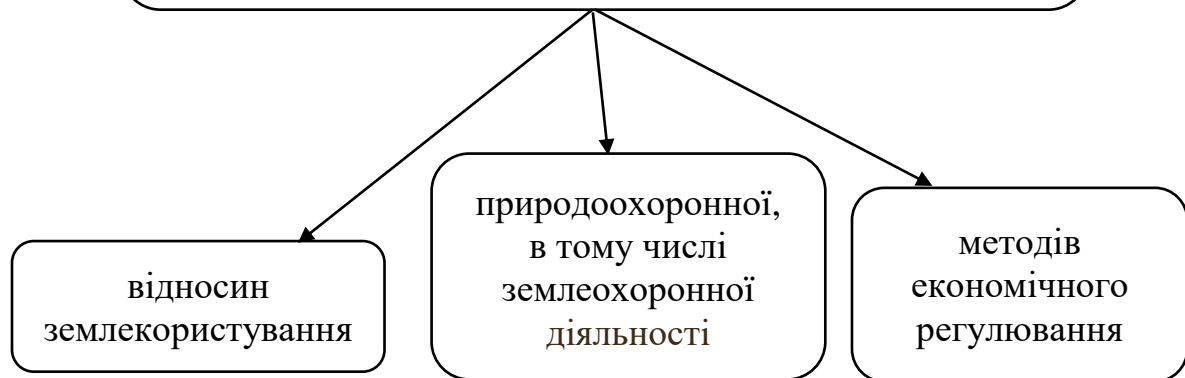
Контрольні питання

1. Які існують категорії земель відповідно до Земельного кодексу України?
2. Назвіть види прав на землю відповідно до Земельного кодексу України.
3. Перелічіть основні правові принципи використання земель?
4. Які основні цілі, види і строки права землекористування?
5. Назвіть основні права й обов'язки землевласників і землекористувачів.
6. Яка система заходів включена до змісті охорони земель?
7. До земель з обмеженим використанням які можна віднести землі?
8. Як називаються державні органи, що реалізують державний контроль за використанням і охороною земель?
9. Назвіть категорії злочинів або адміністративних правопорушень, до яких належать земельні правопорушення.
10. Які особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства є у сфері охорони земель?
11. Які особливості цивільно-правової відповідальності за земельні правопорушення?
12. Що є пріоритетним у використанні земельної ділянки?
13. За яких умов можливе вилучення земельної ділянки?
14. Які фактори впливають на ефективне використання землі?
15. У чому полягає мета правового регулювання земельних відносин?

4.1. Правові механізми

Земля – це першооснова господарської діяльності, оскільки вона є природним здобутком людства. Водночас земельні ресурси розглядаються як ресурс природи, що включає в себе усі переваги надані природою у певному обсязі, і людина не владна визначати їх пропозицію, будь то сама земля, чи будь-які природні ресурси.

Законодавчо-нормативне регулювання державою використання та охорони земель є одним із основних механізмів управління земельними ресурсами в Україні.
Воно здійснюється в напрямках:

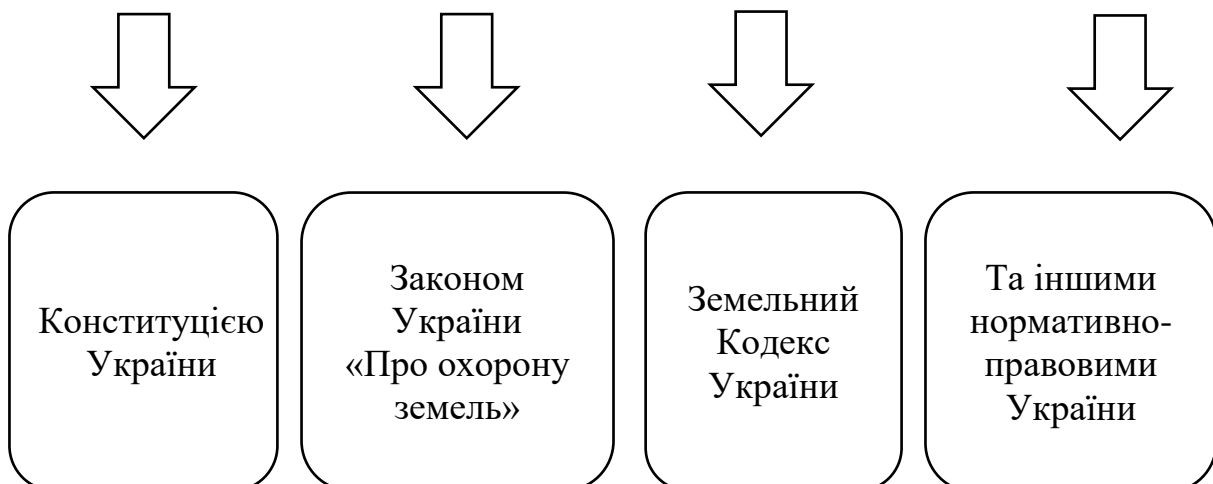

Під економічним стимулюванням раціонального використання та охорони земель необхідно розуміти комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості власників землі й землекористувачів у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів, збереженні екологічної цінності природних і набутих якостей земель, здійсненні заходів із захисту земельних ресурсів від негативних наслідків господарської діяльності, нераціонального перерозподілу земельних угідь або необґрунтованого їх вилучення із сільськогосподарського обороту

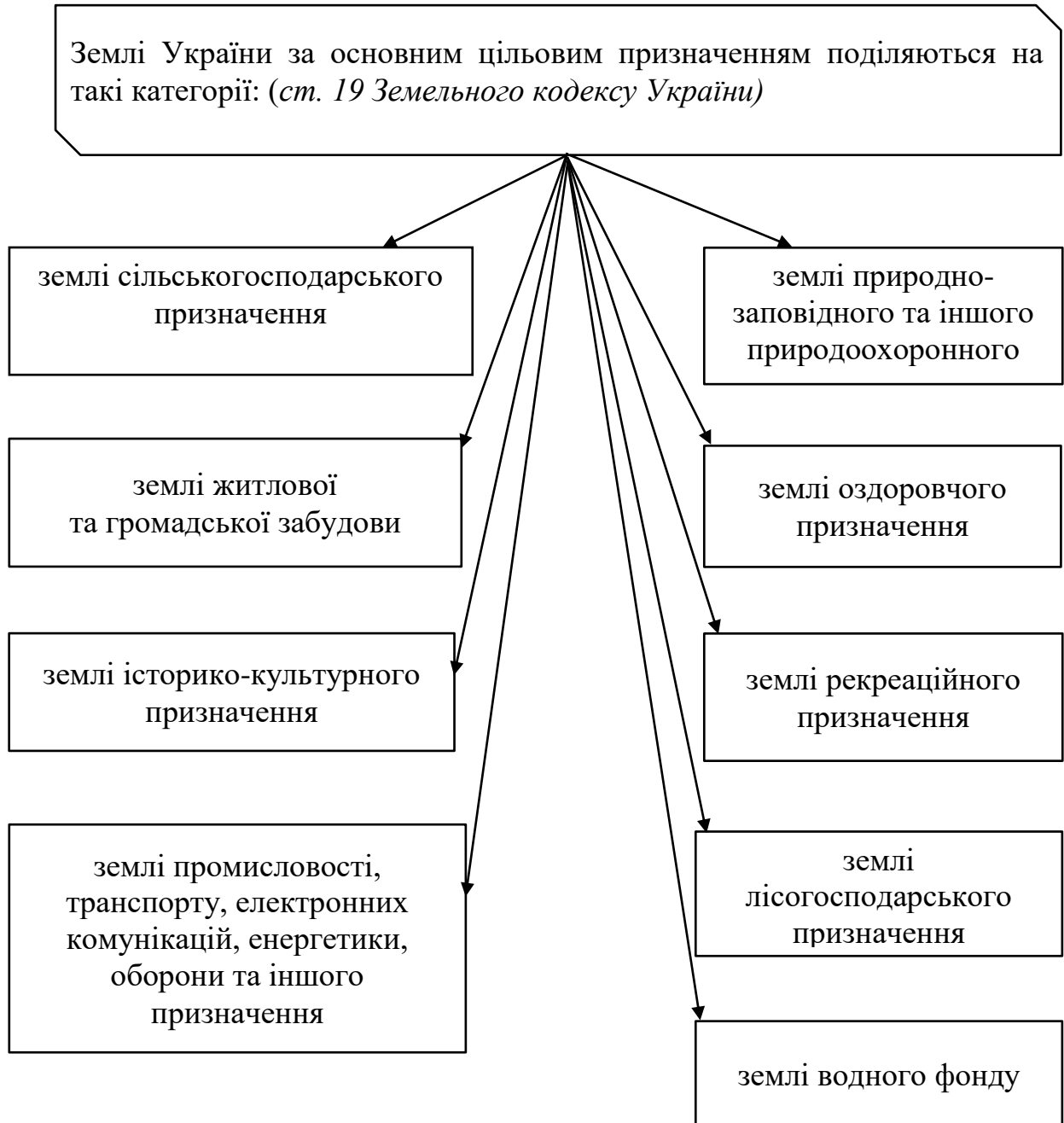
4.2. Правовий режим категорій земель

Поділ земель України на категорії здійснений на основі природних (екологічних) ознак та соціально-економічних і виробничих характеристик використання земель. Він має на меті забезпечити задоволення відповідних потреб суспільства, наприклад, потреб у якісному навколишньому середовищі, вирощуванні продовольчої продукції, розміщенні та розвитку населених пунктів тощо. Використання земель для задоволення потреб суспільства зумовлює необхідність установлення певних правил їх використання та охорони, які закріплюються у нормах права. Земельне законодавство містить правові норми, які визначають загальні, спільні для всіх категорій земель правила їх використання та охорони.

У структурі правового режиму кожної категорії земель представлені як загальні правові норми, які стосуються використання та охорони всіх категорій земель України, так і правові норми, якими визначаються особливості використання та охорони земель конкретної категорії. Таким чином, сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини щодо використання та охорони земель певної категорії, становлять правовий режим категорії земель.

4.3. Поділ земель України за цільовим призначенням

4.4. Екологічна цінність земель. Якісні характеристики

Потрібно зазначити, що землі – це об’єкт природи, що не можна відтворити. У зв’язку з цим, йдеться про їх якісні характеристики, що можуть поліпшуватися чи погіршуватися. Екологічна складова та цінність якостей земель важливу роль відіграє щодо земель природоохоронного, рекреаційного та іншого призначення.

Характерними показниками якості ґрунти – природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості (ст. 1 Закону України «Про охорону земель»).

Під охороною ґрунтів слід розуміти систему правових, організаційних, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля (ст. 1 Закону України «Про охорону земель»).

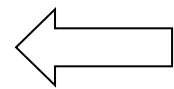
4.5. Причини, що викликають погіршення стану земель та земельних ресурсів і необхідність їх охорони, їхні види

Ведення екстенсивного сільськогосподарського виробництва тривалий час зумовило наявність значних площ малопродуктивних та деградованих земель, ведення сільськогосподарського виробництва на яких є недоцільним, нерентабельним та малоефективним.

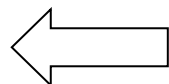
Деградація земель – природне або антропогенне спрощення ландшафту, погіршення стану, складу, корисних властивостей і функцій земель та інших органічно пов'язаних із землею природних компонентів.

До деградованих земель відносять (види):

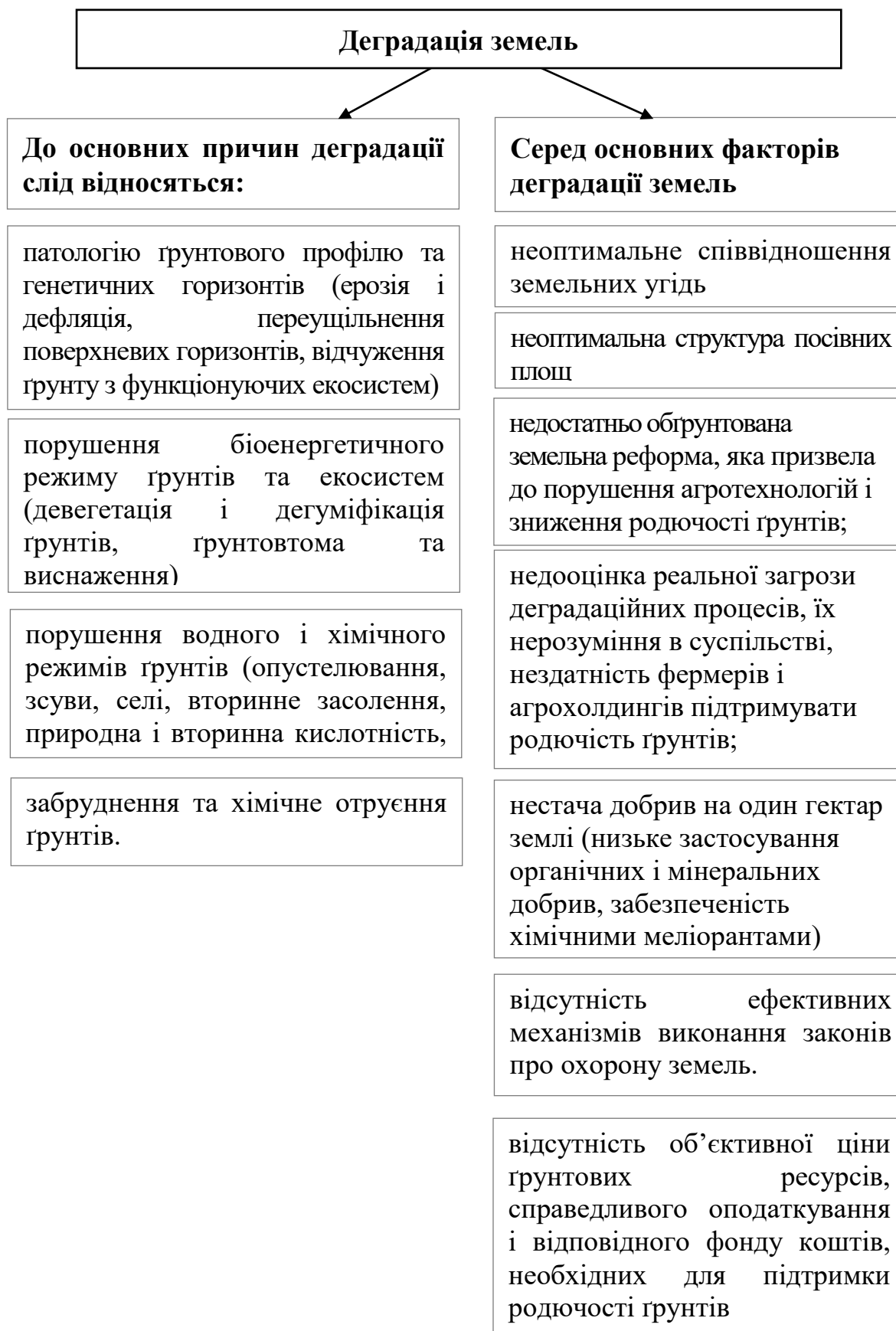
земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо;

земельні ділянки з еродованими, перезволоженими, з підвищеною кислотністю або засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами та інші.

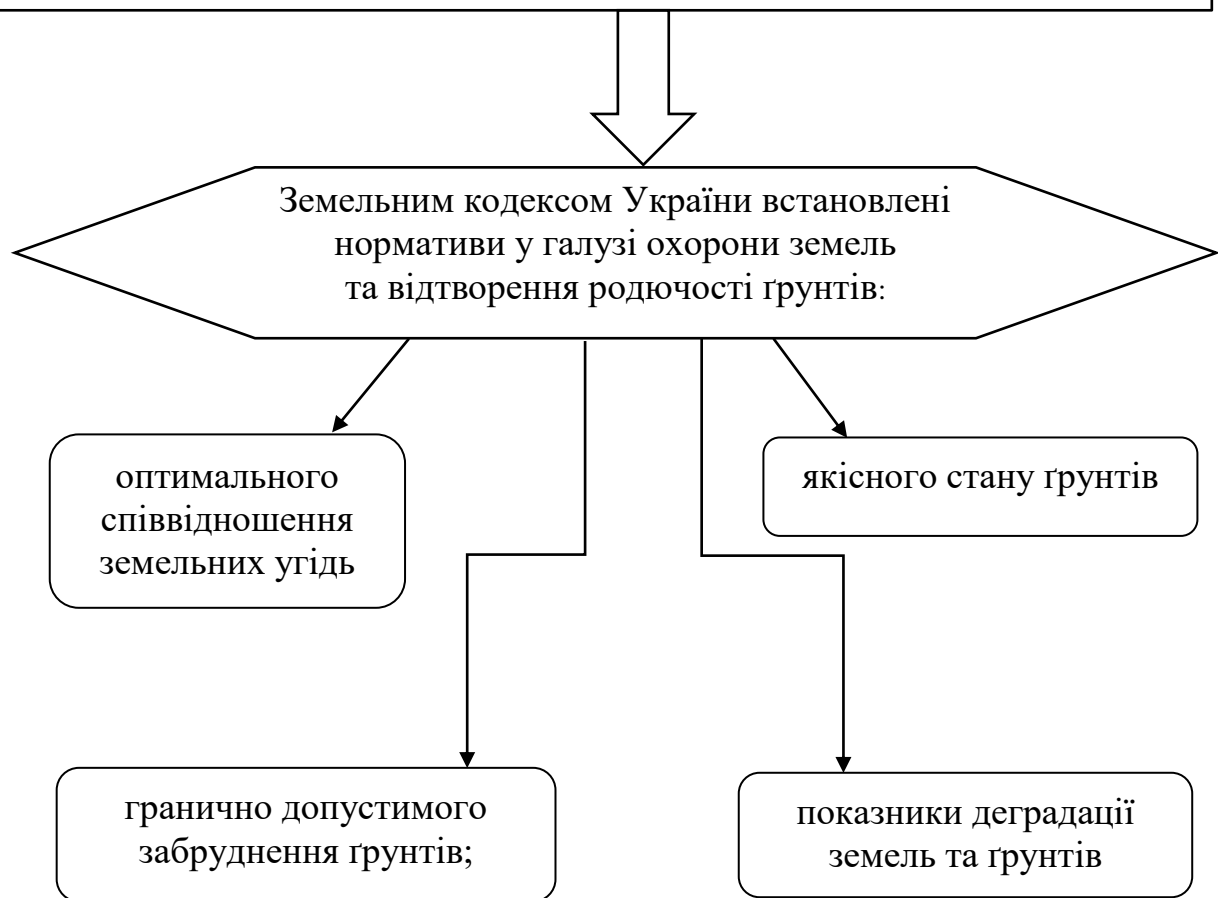

4.6. Основні фактори деградації земель

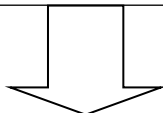
4.7. Правове регулювання у сфері охорони земель

Охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення

4.8. Заходи щодо охорони земель

Основним завданням охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель

Охорона земель передбачає наступні заходи:

обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування;

захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого вилучення для інших потреб;

захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів;

збереження природних водно-болотних угідь;

попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів;

консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

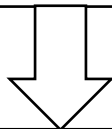
4.9. Принципи захисту охорони земель

Основою заходів щодо охорони та екологічного захисту земель є наступні принципи:

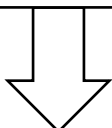
- збереження ґрунтів і посилення їхніх корисних властивостей, максимально можливе запобігання втрат сільськогосподарських земель;
- недопущення забруднення, захаращування, засмічення ґрунтів шкідливими відходами виробництва і споживання, порушення земель та знищення ґрунтового покриву;
- мінімізація промислової, гірничодобувної, сільськогосподарської та інших видів діяльності, яка погіршує стан та екологічну роль земельних ресурсів;
- запобігання і усунення негативного впливу забруднених і порушених земель на навколишнє середовище, природні ресурси, соціальний розвиток суспільства та здоров'я населення;
- збереження цінних природних територій і об'єктів, генофонду рослинного і тваринного світу, в тому числі рідкісних видів тварин і рослин та таких, що перебувають перед загрозою знищення, збільшення площ та поліпшення умов функціонування земель рекреаційного, оздоровчого, природоохоронного та історико-культурного призначення;
- чітке розмежування заходів щодо контролю охорони і використання земельних ресурсів з функціями організації їхнього господарського використання;
- невідворотність відповідальності за невиконання заходів Програми охорони земель і обов'язковість землеохоронної діяльності.

4.10. Органи державної влади, відповідальні за охорону земель

Державний контроль за використанням та охороною земель здійснює центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів

додержання вимог законодавства про охорону земель контролює центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів

моніторинг родючості ґрунтів та агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення здійснює центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики

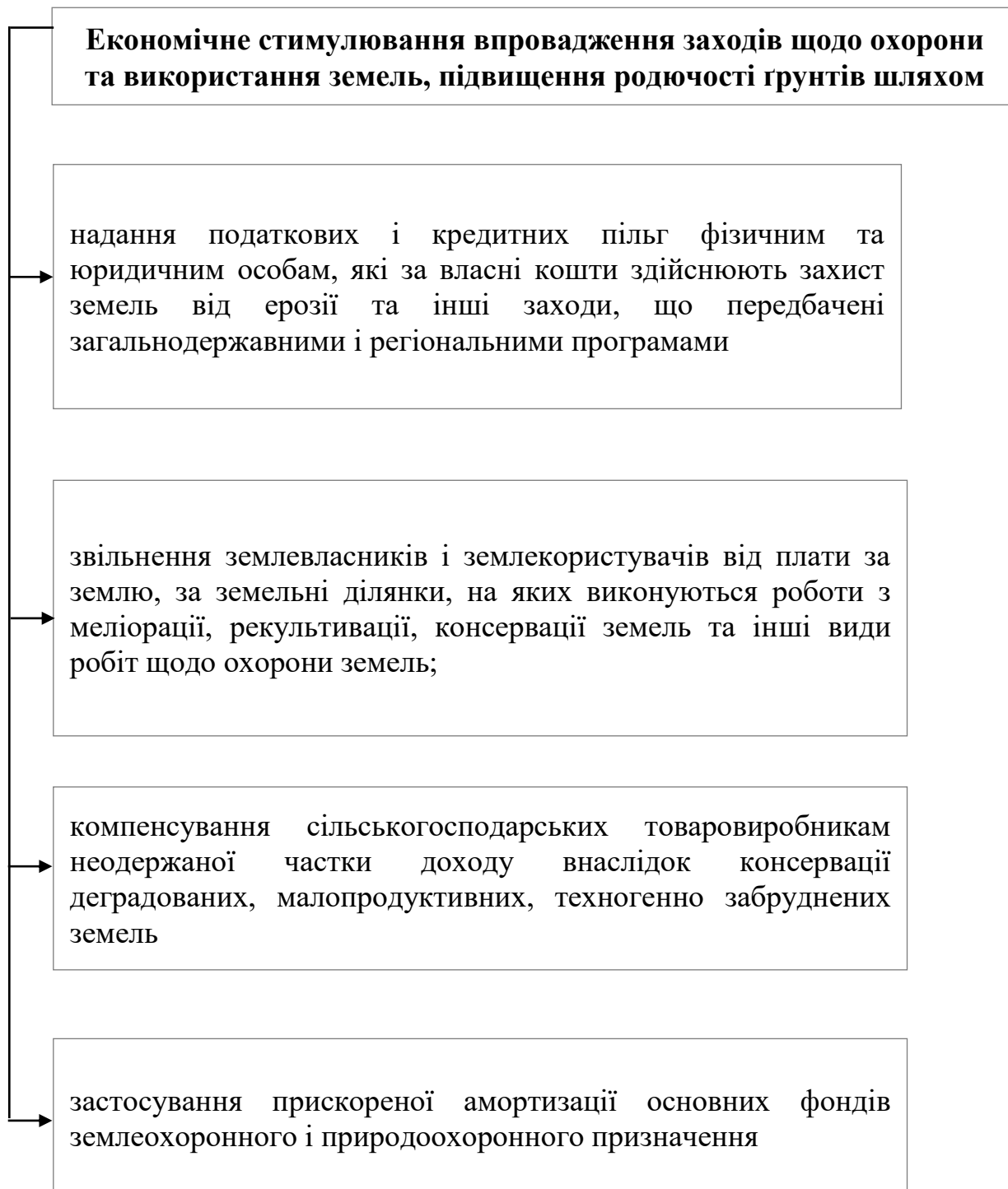
Державний контроль за використанням та охороною земель, дотриманням вимог законодавства України про охорону земель і моніторинг ґрунтів здійснюється шляхом:

- проведення перевірок;
- розгляду звернень юридичних і фізичних осіб;
- участі у роботі комісій при прийнятті в експлуатацію меліоративних систем і рекультивованих земель, захисних лісонасаджень, протиерозійних, гідротехнічних споруд та інших об'єктів, які споруджуються з метою підвищення родючості ґрунтів та забезпечення охорони земель;
- розгляду документації із землеустрою, пов'язаної з використанням та охороною земель;
- здійснення моніторингу ґрунтів та агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення.

4.11. Регламентована система заходів у галузі охорони земель

4.12. Впровадження заходів щодо охорони та використання земель

4.13. Відповідальність за порушення земельного законодавства

Тема 5 ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ВОД В УКРАЇНІ

- 5.1. Водні ресурси.
- 5.2. Значення води в житті людини.
- 5.3. Світові проблеми прісної води.
- 5.4. Водокористування і водоспоживання.
- 5.5. Ознаки класифікації водокористування.
- 5.6. Класифікація систем водопостачання.
- 5.7. Види забруднення гідросфери.
- 5.8. Джерела забруднення гідросфери.
- 5.9. Вплив забруднення гідросфери на людину, флору, фауну.
- 5.10. Раціональне використання та охорона водних ресурсів.
- 5.11. Система заходів з охорони вод.
- 5.12. Основні принципи раціонального водокористування.
- 5.13. Правова охорона водних ресурсів.
- 5.14. Правова система захисту та охорони вод.
- 5.15. Відповідальність за порушення водного законодавства.

До певних видів природних ресурсів мають належати водні об'єкти. Вода входить до складу всіх елементів біосфери, окрім того вона міститься не лише у водних об'єктах (водоймах, річках тощо), а й у повітрі, ґрунті, живих істотах і є основоположним екологічним чинником у житті земних організмів, суттєвою частиною протоплазми клітин, тканин, рослинних і тваринних соків. Води є місцем існування представників рослинного і тваринного світу. Із прадавніх часів наявність водних ресурсів була вирішальним фактором при визначенні місць розселення людей.

Загальновідомо, що води виконують екологічну, економічну та культурно-оздоровчу функції. Екологічна виявляється у забезпеченні природних умов життя землі; економічна – в тому, що вони є досить суттєвим енергетичним і транспортним ресурсом, невід'ємною частиною промислового й сільськогосподарського виробництва; культурно-оздоровча проявляється у використанні їх для відпочинку, водного транспорту, туризму, спортивно-аматорського рибальства, санітарно-курортного лікування, організації заказників та заповідників.

Необхідність правового регулювання охорони, використання та

відтворення вод викликана низкою факторів:

1) установленим екологічним станом природного об'єкта. Серед проблем можна виділити: «а) втрату значною частиною водних об'єктів своєї природної чистоти та порушення їх здатності до самоочищення;

2) б) перевищення обсягу природного стоку вод внаслідок забруднення водних об'єктів сполуками важких металів, азотом, сульфатами, нафтопродуктами та фенолами; в) скидання до річок у ряді областей забруднених вод»⁹;

3) зростаючими масштабами споживання: витрати свіжої води на одиницю продукції в Україні перевищують аналогічні показники порівняно з країнами Європи;

4) врахуванням таких якостей цього природного об'єкта, як обмеженість та вразливість.

Правова охорона та використання вод в Україні забезпечується Конституцією України, Водним кодексом України (далі – ВК України), Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про питну воду та питне водопостачання», а також «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства» тощо.

До завдань водного законодавства слід віднести регламентацію правових відносин, метою якої є забезпечення збереження та науково обґрунтованого, раціонального освоєння вод для потреб людей та галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорона вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим їх діям та ліквідація наслідків, покращення стану водних ресурсів, а також охорона прав підприємств, установ, організацій та громадян на водокористування.

Під правовою охороною вод слід розуміти закріплену в нормативно-правових актах систему громадських і державних заходів, зосереджену на запобігання забруднення, засмічення, вичерпання вод та організацію розумного використання запасів води для задоволення запитів народного господарства та забезпечення матеріальних, екологічних та культурно-оздоровчих інтересів населення, а також ліквідацію негативних явищ та поліпшення стану вод. Перелік основних водоохоронних заходів міститься у ВК України.

Нормативно-правовими актами також встановлено систему заходів, спрямованих на «запобігання шкідливим діям вод та аварій на водних об'єктах та ліквідацію їх наслідків; залужування та створення лісонасаджень на прибережних захисних смугах, схилах; будівництво

⁹ Андрейцев В. І. Екологічне право: курс лекцій в схемах. Загальна частина. Київ : Вентурі, 1996. – 218 с

протиерозійних гідротехнічних споруд, земляних валів, водоскидів, захисних гребель; спорудження дренажу тощо»¹⁰.

У Водному кодексі України передбачені невідкладні заходи щодо запобігання стихійним лихам, спричиненим шкідливою дією вод, аваріям на водних об'єктах та ліквідації їх наслідків.

Державні органи водного господарства зобов'язані забезпечити безаварійне функціонування водних об'єктів під час повеней та паводків, прогнозувати поширення нанесених ними наслідків, а також спільно з відповідними радами народних депутатів здійснювати заходи щодо забезпечення безперебійного водопостачання населення та галузей економіки.

На особливу увагу заслуговують правові заходи, що забезпечують охорону вод від забруднення, засмічення та виснаження. «Забрудненими визнаються водні об'єкти, якщо склад та властивості води змінилися внаслідок впливу чи виробничої діяльності чи побутового використання населенням у такій мірі, коли водні об'єкти стають частково чи повністю непридатними для одного з видів водокористування. Джерела забруднення можуть бути різними. Це і неочищені стічні води, і неправильне захоронення радіоактивних відходів, і скидання з суден нафти. Факт забруднення вод встановлюється або інспекторами Державної екологічної інспекції Мінприроди України, або посадовими особами спеціально уповноважених органів інших міністерств та відомств відповідно до їхньої компетенції»¹¹.

Поділ водних об'єктів на об'єкти загальнодержавного та місцевого значення в основному залежить від правового режиму. «До водних об'єктів загальнодержавного значення слід віднести: внутрішні води моря та територіальне море; підземні води, що є джерелами централізованого водопостачання; води поверхні (озера, водосховища, річки, канали), що розташовуються та використовуються територією більше чим однієї області, а також їх притоки всіх порядків; водні об'єкти у межах територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а також віднесені до категорії лікувальних. До водних об'єктів місцевого значення відносяться поверхневі води, що розташовані та використовуються всередині однієї області та не віднесені до водних об'єктів загальнодержавного

¹⁰ Водний кодекс України: Закон України від 06 червня 1995 р. № 213/95-ВР: станом на 07 травня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95> (дата звернення: 20.05.2022).

¹¹ Так само

значення; підземні води.

«Класифікація права водокористування за видами здійснюється на підставі різних ознак цільового призначення; суб'єктного складу; термінів здійснення права; умов надання водних об'єктів у користування тощо. Головною класифікаційною ознакою поділу права водокористування на види є їхнє цільове використання. Відповідно до ВК України розрізняють такі види використання водами: для задоволення питних та господарсько-побутових, лікувальних, курортних, оздоровчих та інших потреб населення, сільськогосподарських, промислових, гідроенергетичних, транспортних, рибогосподарських потреб, скидання зворотних вод та інших державних і суспільних потреб. Цільовим використанням вод затверджено принцип раціонального, економного водокористування з урахуванням екологічних вимог»¹².

Серед цільових видів водокористування виділяють спеціальне, що застосовується для потреб промисловості та гідроенергетики. Користувачі води зобов'язані виконувати встановлені умови цього водокористування, екологічні вимоги, а також вживати заходів до скорочення витрати води, до припинення скидання стічних вод шляхом удосконалення технологій виробництва та схем водопостачання.

Нетиповим видом водокористування є користування водними об'єктами для потреб водного транспорту, що зазвичай відбувається на судноплавних водних об'єктах або внутрішніх (морських), територіальних водах, що є водними шляхами загального користування. Порядок віднесення внутрішніх водних шляхів до категорії судноплавних затверджується органом виконавчої влади.

«Залежно від технічних умов водокористування ділиться на загальне та спеціальне. У порядку загального водокористування громадяни, наприклад, мають право користуватися водними об'єктами (купатися, плавати на човнах, проводити забір води без застосування споруд або технічних пристроїв тощо) безкоштовно, без дозволів та без закріплення водних об'єктів за конкретними особами. Юридичні особи у певних випадках використовують водні об'єкти у порядку загального водокористування. У випадках, передбачених законодавством, загальне водокористування може бути обмежене (ст. 47 ВК України) та органи місцевого самоврядування зобов'язані сповістити населення про

¹² Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків : Право, 2013. 432 с.

встановлені ними правила»¹³.

Законодавством у сфері забезпечення водних правовідносин встановлені спеціальні підстави припинення права користування водами. Слід віднести до цього переліку підстав такі як сплив терміну спеціального водокористування, або якщо відпала потреба у спеціальному водокористуванні, також сюди відноситься така підстава як ліквідація підприємств, установ чи організацій. До вказаного переліку підстав також необхідно віднести передачу водогосподарських споруд іншим водокористувачам, порушення умов спеціального водокористування та охорони вод або ухилення від систематичного внесення збору у строки, визначені законодавством.

У Водному кодексі України встановлено спільні для всіх водокористувачів обов'язки, оскільки разом із наданими користувачам води правами їм необхідно виконувати й певні обов'язки. Так, у відповідності до ст. 44 ВК України до переліку обов'язків водокористувачів належать: економно послуговуватися водними ресурсами, дбати про їх відновлення та покращення якості води; застосовувати води (водні об'єкти) згідно до цілей та умов їх надання; дотримуватись встановлених нормативів максимально допустимого скидання забруднюючих речовин та встановлених лімітів забору води, використовувати ефективні сучасні технічні засоби та технології для утримання своєї території у належному стані, не допускати порушення прав, наданих іншим водокористувачам, а також заподіяння шкоди господарським об'єктам та об'єктам навколишнього природного середовища. Законодавством передбачаються інші обов'язки водокористувачів»¹⁴.

Існує специфічний порядок припинення права спеціального водокористування. Наприклад, припинення відбувається: за клопотанням користувача води, якщо відпала потреба у спеціальному водокористуванні; за рішенням органу, який надав дозвіл на спеціальне водокористування та інше. Припинення права на спеціальне водокористування завжди здійснюється органом, який видав дозвіл на це водокористування.

За порушення водного законодавства застосовуються типові види відповідальності: майнова, адміністративна, дисциплінарна,

¹³ Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків : Право, 2013. 432 с.

¹⁴ Водний кодекс України: Закон України від 06 червня 1995 р. № 213/95-ВР: станом на 07 травня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95> (дата звернення: 20.05.2022).

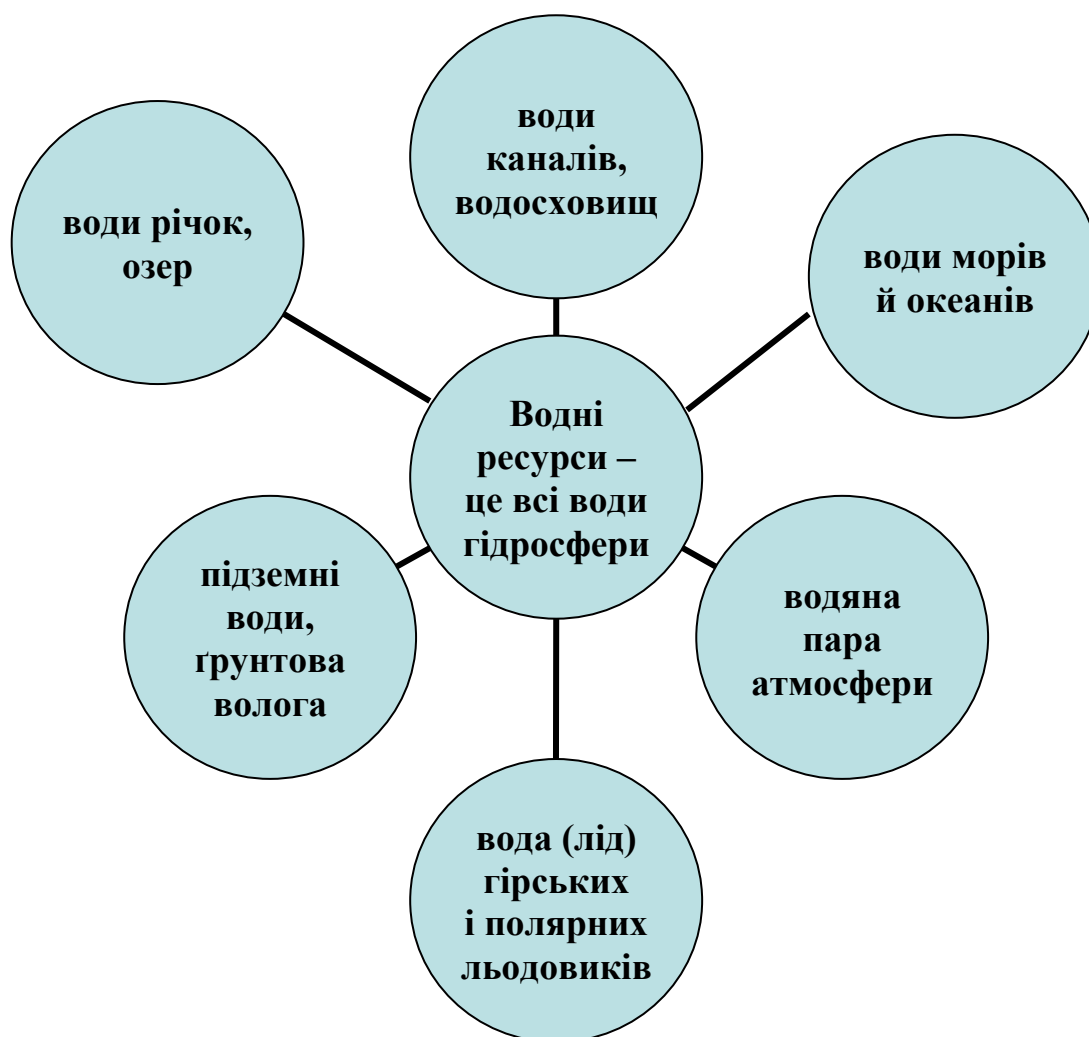
кримінальна. Майнова відповідальність є покладання на винну особу несприятливих йому майнових наслідків за правопорушення у розмірах, визначених законодавством. Основною формою майнової відповідальності є відшкодування збитків.

Контрольні питання

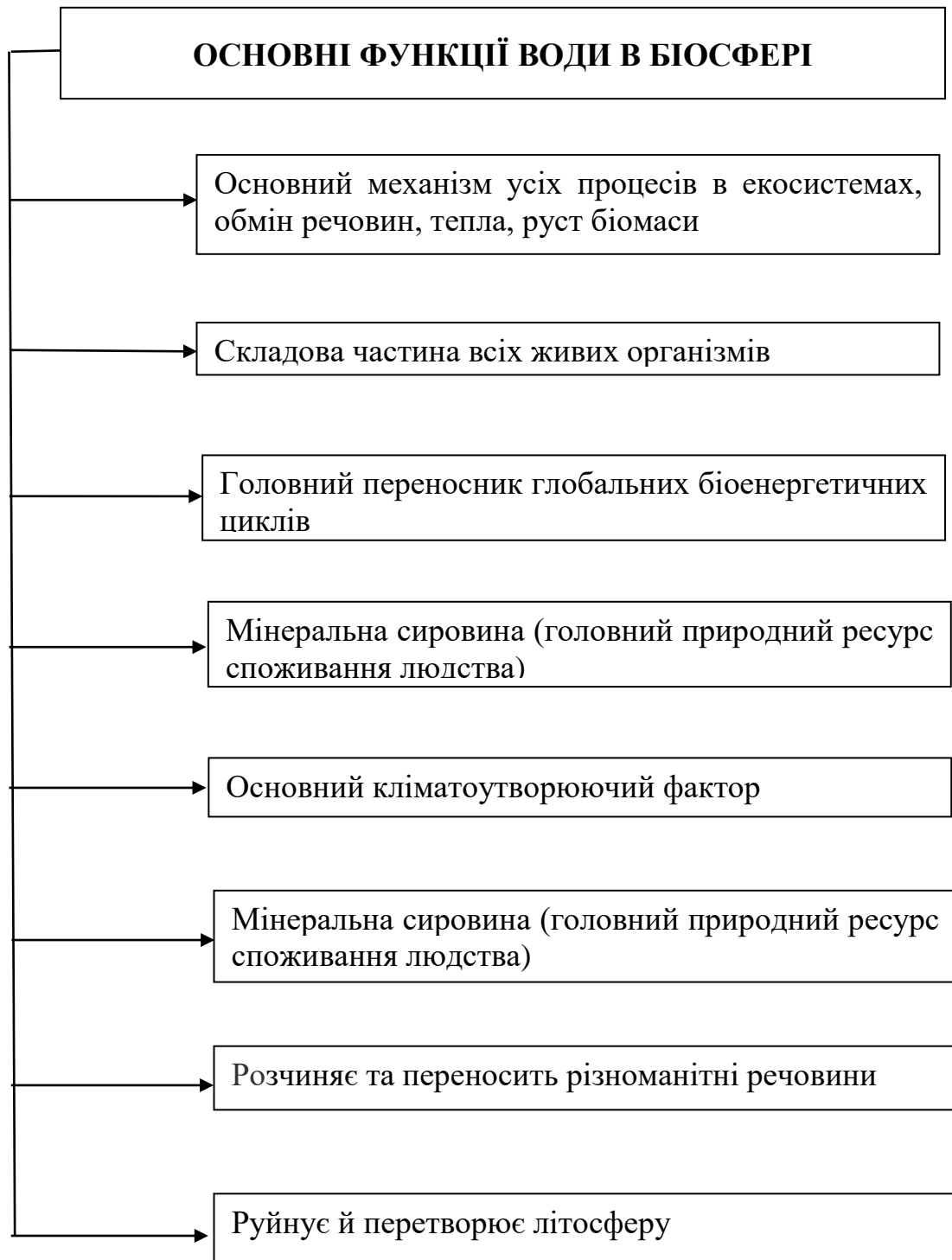
1. Які характерні особливості вод як об'єктів правової охорони та використання?
2. Назвіть заходи забезпечення правової охорони вод.
3. В чому полягає поняття «право водокористування»?
4. Які існують види права водокористування?
5. В чому полягає сутність права орендного водокористування?
6. Як визначаються підстави і порядок виникнення права водокористування?
7. Назвіть права та обов'язки водокористувачів.
8. Які підстави та порядок припинення права спеціального водокористування?
9. Які особливості видів юридичної відповідальності за порушення водного законодавства?
10. Назвіть основні характеристики водо забезпечення.
11. Які особливості користування водними об'єктами для юридичних осіб?
12. Яку шкоду може завдати вода господарським об'єктам?
13. В чому полягає цільове використання води?
14. У якому нормативно-правовому акті встановлені обов'язки для водокористувачів?
15. Які водні об'єкти віднесено до об'єктів місцевого значення?

5.1. Водні ресурси

Вода – це один із природних ресурсів, без якого неможливе життя і діяльність людини. Суттєвою відмінністю води є, передусім, властивість безперервно відновлюватись внаслідок кругообігу, головним чином між океаном і сушею.

5.2. Значення води в житті людини

5.3. Світові проблеми прісної води

Вода і життя – поняття нероздільні. Прісні водні ресурси існують завдяки кругообігу води. Унаслідок випаровування утворюється гігантський об'єм води, що становить 525 тис. км³ у рік. Щороку із Світового океану і суходолу під дією сонця випаровується шар води товщиною приблизно 1250 км.

Однак у будь-якому районі світу водні ресурси виснажуються через нераціональне водокористування або забруднення. Кількість таких територій зростає, охоплюючи цілі географічні райони. Потреба у воді не задовольняється для 20 % міського і 75 % сільського населення світу.

Головний же споживач прісної води – сільське господарство: на його потреби іде 70 – 80 % усієї прісної води. Зрошувальне землеробство займає лише 15 – 17 % площі сільськогосподарських угідь, а дає половину всієї продукції, майже 70 % посівів бавовнику у світі існує завдяки

Найбільш водоемні галузі промисловості

сталеливарна промисловість

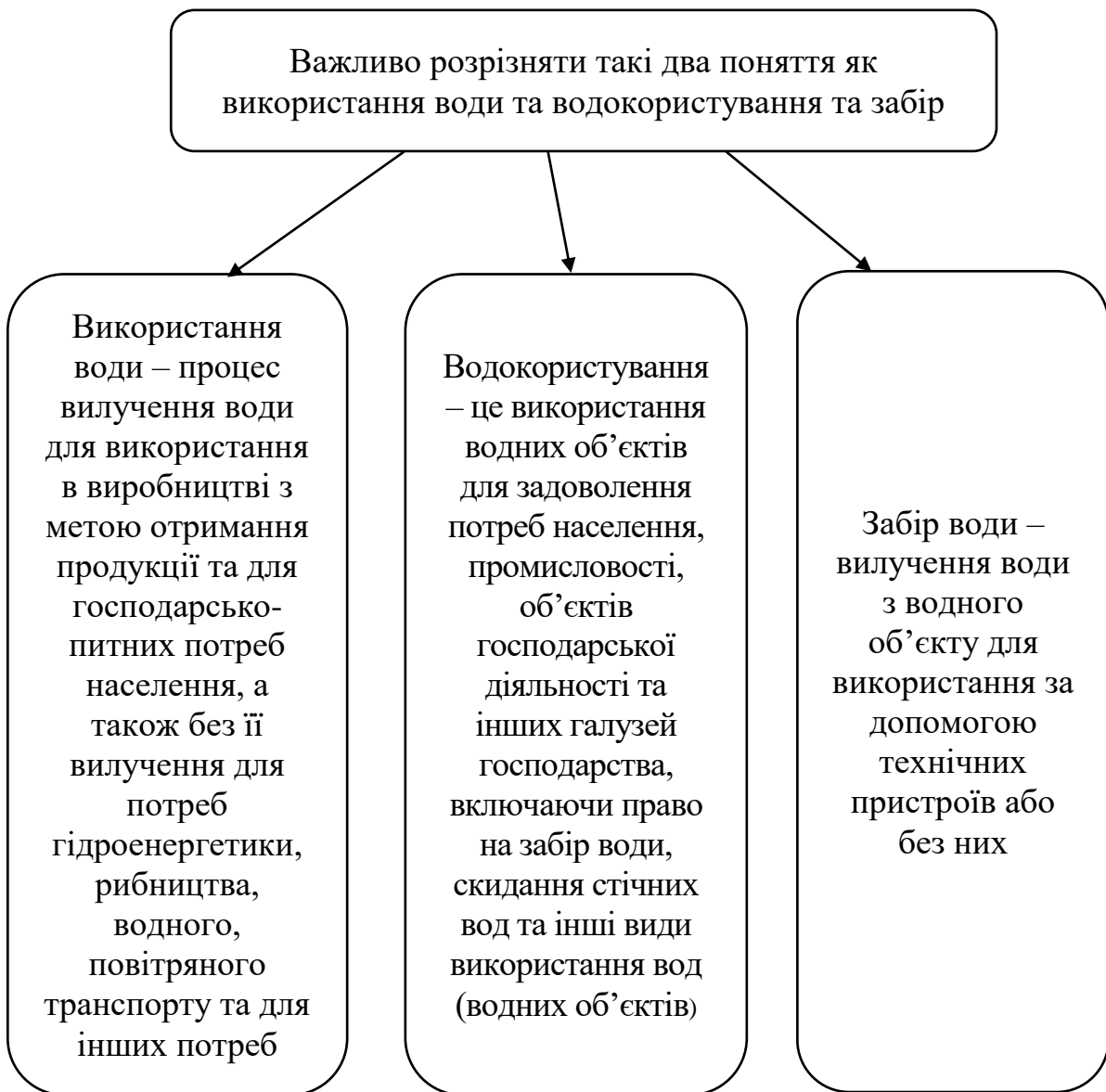
хімічна промисловість

нафтохімічна промисловість

целюлозно – паперова промисловість

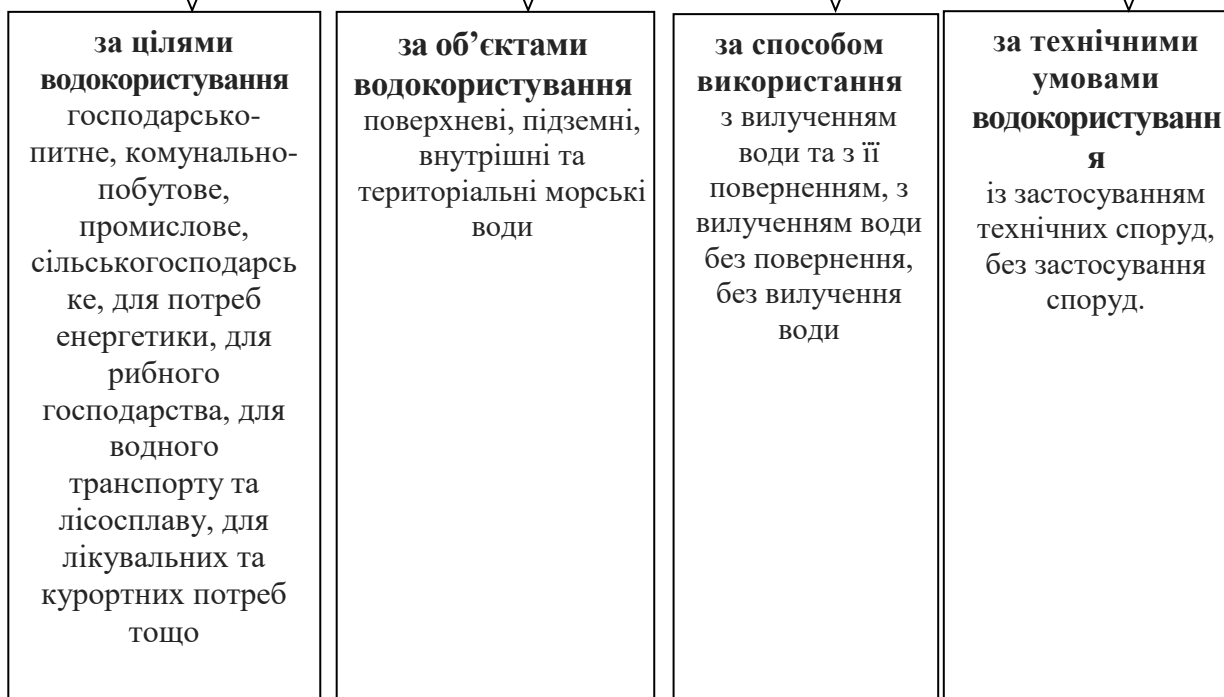
харчова промисловість

5.4. Водокористування і водоспоживання

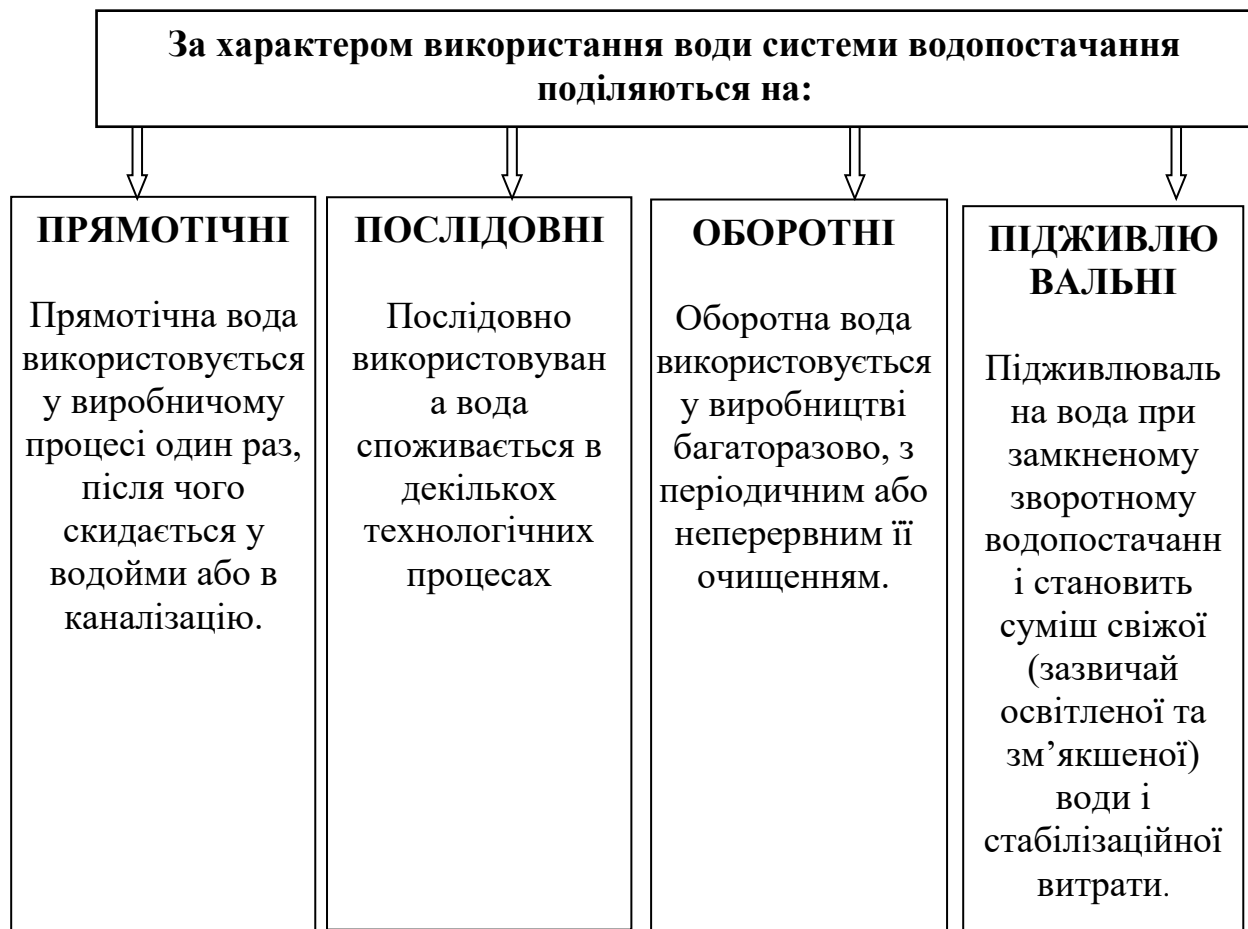
5.5. Ознаки класифікації водокористування

Згідно з Держстандартом 17.1.1.03-86 водокористування класифікується за такими ознаками:

Під час водокористування має місце водоспоживання, котре може бути безповоротним, повторним, оборотним. З метою раціонального використання води запроваджено норми споживання води на одного мешканця та на умовну одиницю продукції, характерну для підприємств кожної з галузей промисловості. У районах з обмеженими водними ресурсами слід дотримуватися водогосподарського балансу, котрий передбачає порівняння водокористування з потенційними ресурсами водних басейнів.

5.6. Класифікація систем водопостачання

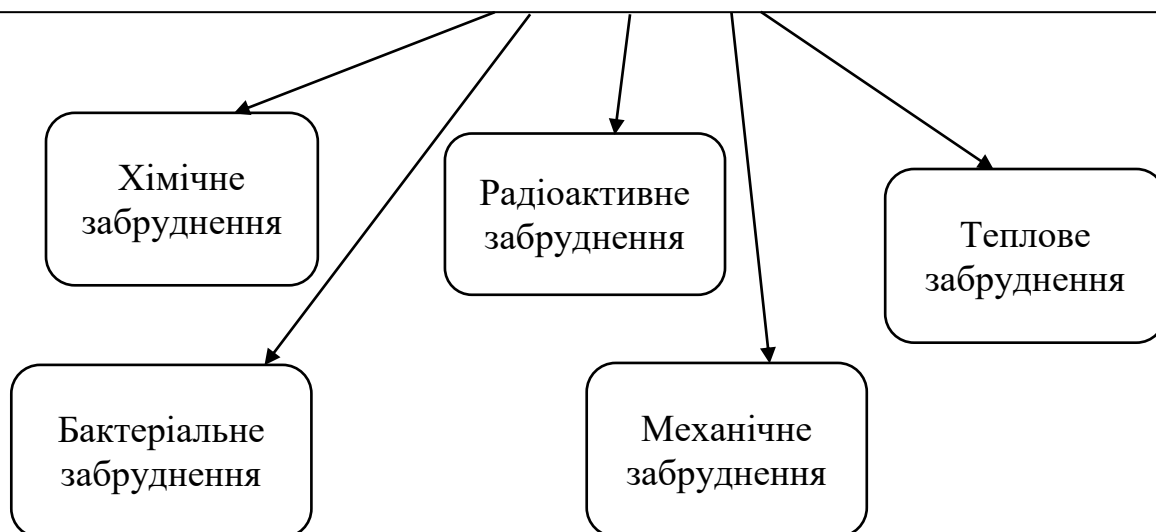
Навколо водозабору або іншого джерела водопостачання влаштовуються зони санітарної охорони, в котрих встановлюється особливий режим охорони вод від забруднення хімічними речовинами та шкідливими біологічними організмами, а також стічними водами

5.7. Види забруднення гідросфери

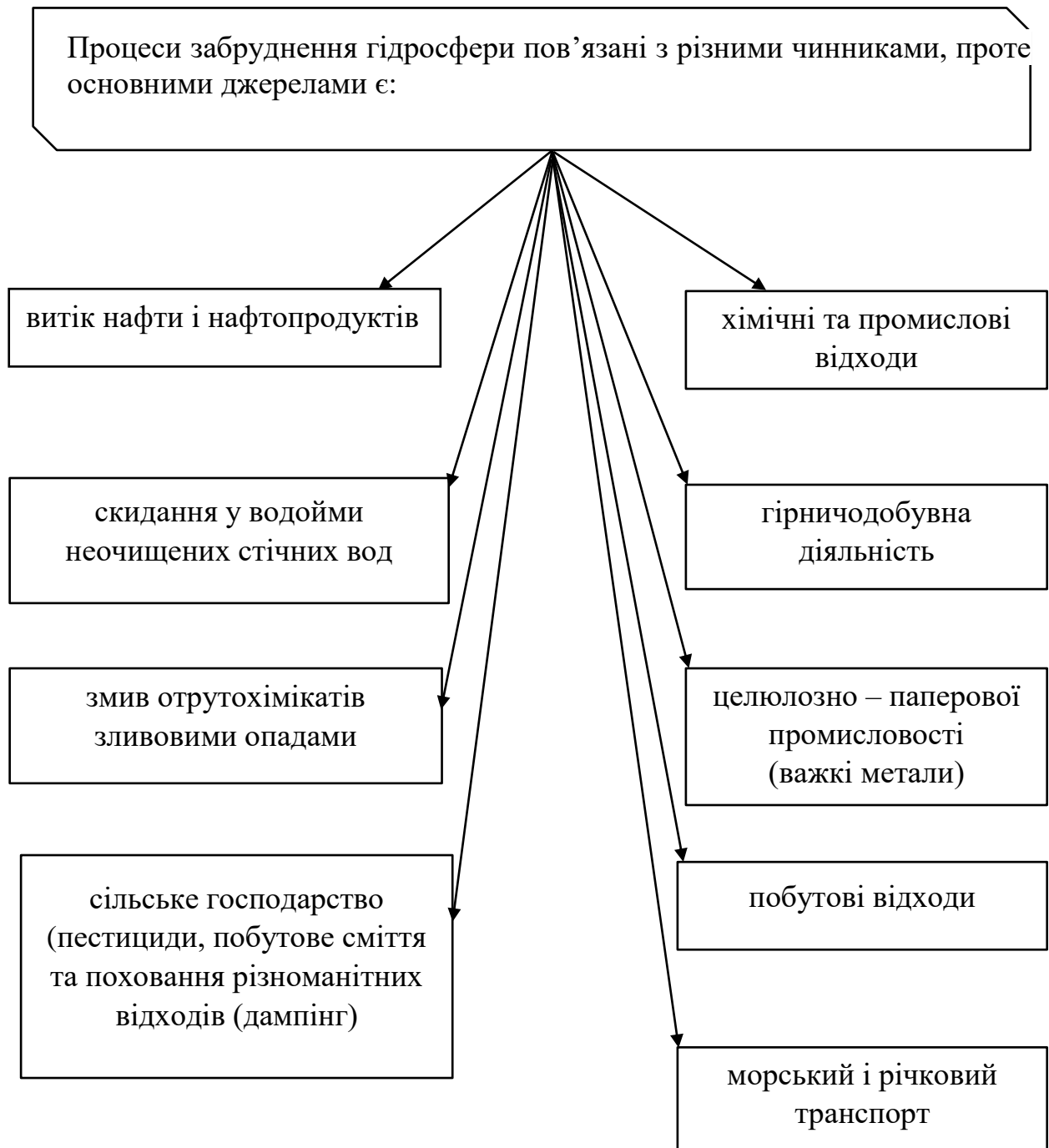
Основні проблеми щодо раціонального використання та охорони водних ресурсів України: забруднення водних об'єктів шкідливими викидами та недостатньо очищеними промисловими і господарсько-побутовими стічними водами; інтенсивне старіння основних фондів водозабезпечувального та водоохоронного призначення, низька продуктивність очисних споруд; недостатня самовідновлювана та самоочисна здатності водних систем; незбалансована за водним фактором система господарювання, що характеризується високими обсягами залучення водних ресурсів у виробничу сферу та високою водомісткістю продукції.

Під забрудненням водою розуміють потрапляння у значних кількостях і концентраціях забруднювачів, які послаблюють біосферні функції водою та порушують нормальні умови середовища. Забруднення води проявляється у зміні фізичних, органолептичних властивостей (порушення прозорості, забарвлення, запаху, смаку), збільшенні вмісту сульфатів, хлоридів, нітратів, токсичних важких металів, зменшенні розчиненого у воді кисню повітря, появі радіоактивних елементів, хвороботворних бактерій тощо.

ОСНОВНІ ВИДИ ЗАБРУДНЕННЯ

5.8. Джерела забруднення гідросфери

5.9. Вплив забруднення гідросфери на людину, флору, фауну

Незліченна кількість риби знищується щороку через забруднення навколишнього середовища. Забруднення впливає на тварин, такі як білі ведмеді і видри побічно, коли вони ковтають тварин і рибу, які забруднені хімічними речовинами і токсинами з води. Це називається біонакопичення.

Важкі метали й інші хімічні речовини, такі як свинець, кадмій і ртуть присутні у воді в результаті видобутку та накопичуються в жирових тканинах риби і їх концентрація зростає по міру просування вгору по харчовому ланцюгу. Це називається біомагніфікація. Це призводить до пухлин і смерті хижих тварин, таких як озерна форель, сріблясті чайки і навіть люди. Пластик і сміття, яке викидають у воду, споживають водні тварини. Це впливає на їх обмінні процеси і викликає задуху, що в кінцевому підсумку призводить до їх загибелі.

Забруднюючі речовини в питній воді призводять до появи гострих симптомів, таких як нудота, блювання, запаморочення, гарячка, біль у горлі, головний біль, м'язові і суглобові болі. Забруднюючі речовини можуть також викликати алергічні реакції, такі як астма, подразнення очей, шкірний висип, пухирі навколо рота і носа, подразнення легенів, пошкодження печінки, а іноді й смерті. Забруднення води та тривалий вплив хімічних речовин викликає серйозні проблеми зі здоров'ям, такі як рак, розлади нервової системи, печінки і нирок, спадкові та вроджені дефекти.

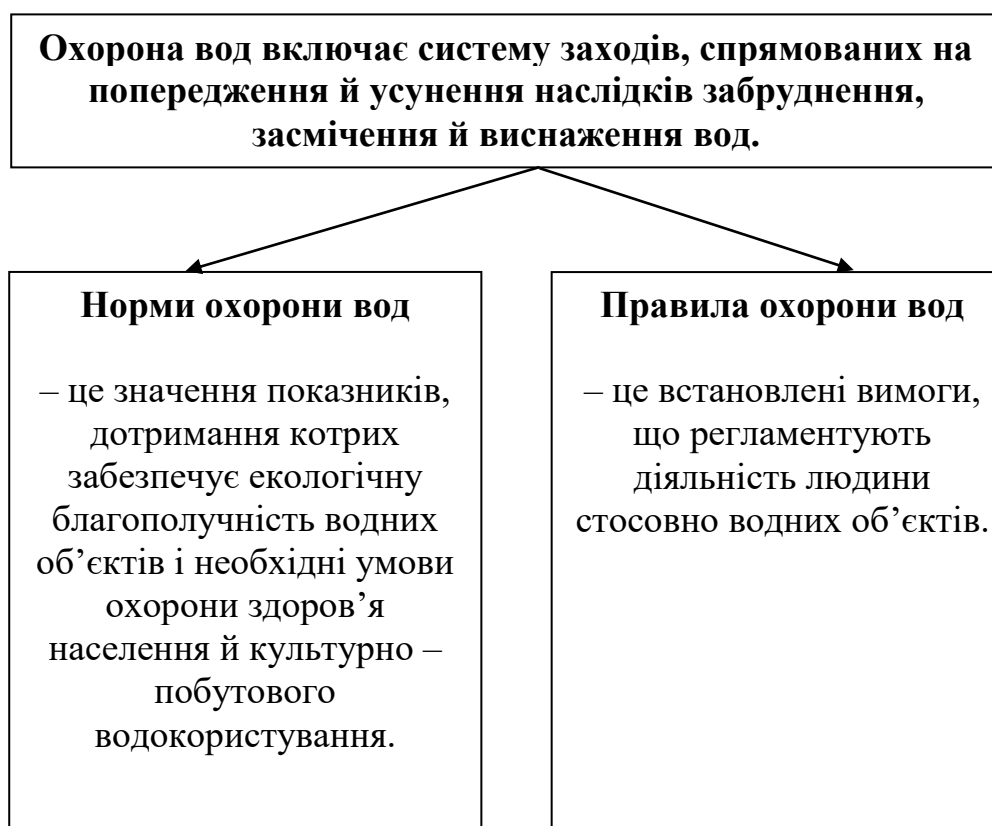
5.10. Раціональне використання та охорона водних ресурсів

До заходів ощадливого і раціонального використання водних ресурсів належать: впровадження систем зворотного водопостачання та безстічного водокористування (із циклом повного очищення відпрацьованих вод); розробка і впровадження науково обґрунтованих норм зрошення; заміна водяного охолодження агрегатів повітряним; зменшення у структурі господарства України частки водоемних виробництв; проведення комплексу заходів щодо охорони поверхневих і підземних вод від забруднення, зокрема стічними водами, збереження якості природних вод тощо

Охорона вод – це система заходів, спрямованих на запобігання та усунення наслідків забруднення, засмічування і виснаження вод. Охорона води передбачає встановлення видів та значень показників водоспоживання та водовідведення, а також якості води. Вона передбачає розробку методів і засобів очищення стоків, контроль якості води та стоків.

За відношенням до водних ресурсів галузі народного господарства поділяють на споживачів і користувачів. Перші використовують воду для виготовлення продукції і повертають її в меншій кількості та гіршої якості, другі води не забирають, а використовують її як середовище діяльності, або як джерело енергії.

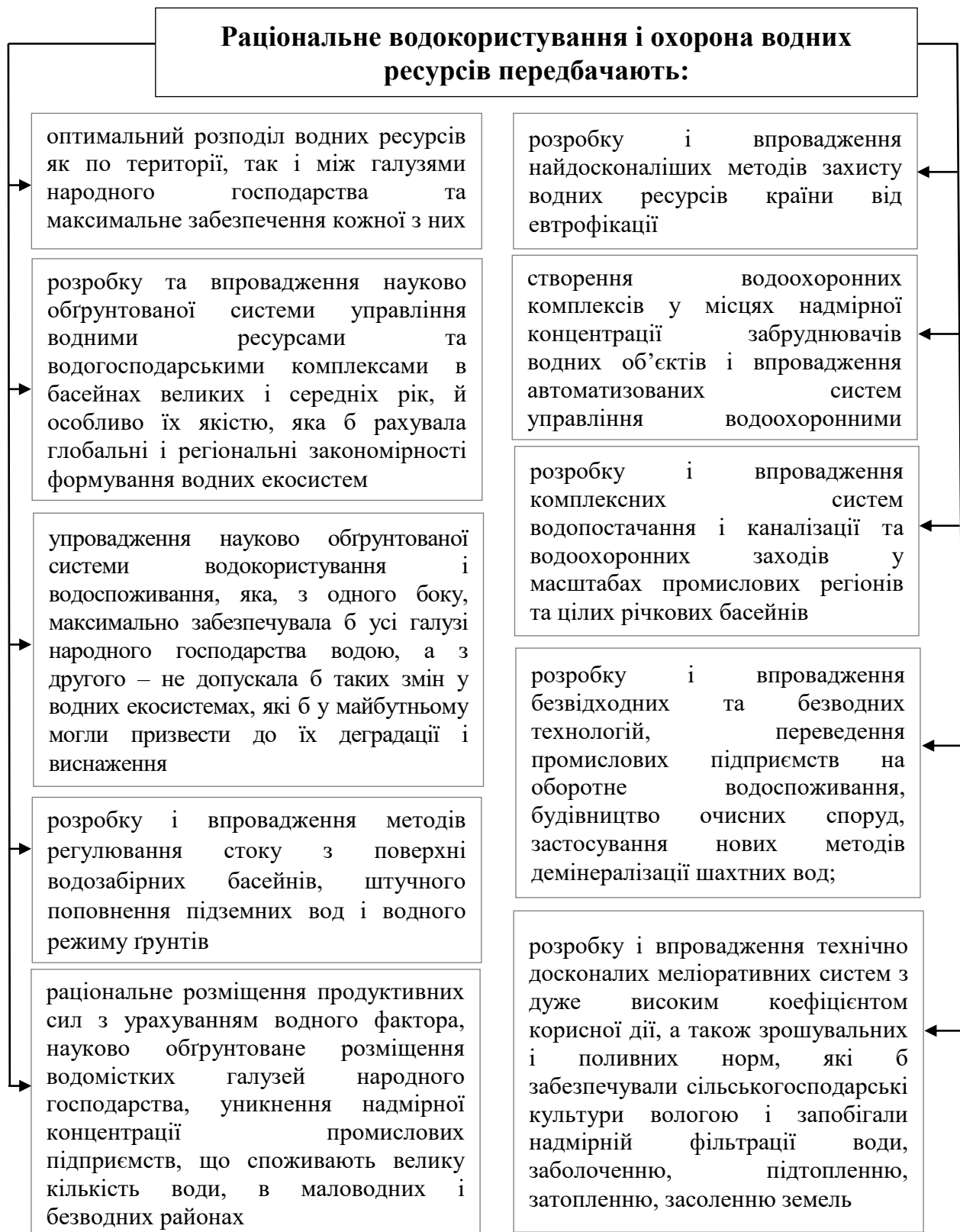
5.11. Система заходів з охорони вод

Основні заходи щодо захисту природних вод від забруднення зводяться до наступного:

- нормування якості води, тобто розробки критеріїв її придатності для різних видів водокористування;
- зменшення обсягів скидів забруднень у водні об’єкти шляхом удосконалення технологічних процесів та покращення методів очищення стічних вод;
- вивчення та врахування процесів самоочищення при скиданні стічних вод у водні об’єкти.

5.12. Основні принципи раціонального водокористування

5.13. Правова охорона водних ресурсів

Водні ресурси є обмеженими природними об'єктами, а їх роль у забезпеченні існування людей, тваринного та рослинного світу є особливо важливою. Із розвитком суспільного виробництва, розвитком та ростом промисловості виникає необхідність у проведенні заходів по охороні як навколишнього природного середовища загалом, оскільки всі природні ресурси знаходяться у тісному взаємозв'язку, так і водних об'єктів, зокрема.

Правова охорона вод – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання водних ресурсів, запобігання і ліквідацію забруднення, засмічення, вичерпання вод, покращання їх стану, забезпечення особливого режиму користування водними об'єктами для природоохоронних, лікувальних, курортних і оздоровчих цілей.

Основний негативний вплив на води (водні об'єкти) здійснюється шляхом забруднення, засмічення і виснаження. Зміст понять засмічення і виснаження розкривається в ст. 1 Водного кодексу України.

Забруднення вод – це надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин.

Засмічення вод – це привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод.

Вичерпання вод – це зменшення кількості вод у водних об'єктах.

5.14. Правова система захисту та охорони вод

Розділом IV Водного кодексу України закріплена конкретна система заходів по охороні вод, яка передбачає:

- Особливий порядок надання в користування і використання земель водного фонду (статті 85, 86 Водного кодексу України). Зокрема, у постійне користування землі водного фонду надаються водогосподарським спеціалізованим організаціям, іншим підприємствам, установам і організаціям, в яких створено спеціалізовані служби по догляду за водними об'єктами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів, гідротехнічними спорудами та підтриманню їх у належному стані.
- Створення водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, смуг відведення, берегових смуг, зон санітарної охорони (статті 87-93 Водного кодексу України)
- Закріплення особливого правового режиму водних об'єктів, віднесених у встановленому законодавством порядку до територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 94 Водного кодексу України).
- Водоохоронні вимоги до виробничо-господарської діяльності по недопущенню забруднення, засмічення і вичерпання вод, які визначені статтями 95-106 Водного кодексу та деталізовані в ряді підзаконних нормативно-правових актах, як наприклад, постанові Кабінету Міністрів України від 25.03.1999 р. «Про затвердження Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами», постанові Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 р. «Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення».
- Запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідація їх наслідків (статті 107-108 Водного кодексу України).

5.15. Відповідальність за порушення водного законодавства

Тема 6

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАДР

- 6.1. Державний фонд надр України.
- 6.2. Корисні копалини: поняття та види.
- 6.3. Правова охорона надр.
- 6.4. Вимоги при розробці родовищ корисних копалин та переробці мінеральної сировини.
- 6.5. Структура права користування надрами.
- 6.6. Права суб'єктів користування надрами.
- 6.7. Обов'язки суб'єктів надрокористування.
- 6.8. Види користування надрами, на які надаються дозволи.
- 6.9. Відповідальність за порушення законодавства про надра.
- 6.10. Фактори, які впливають на раціональне використання надр.

Надра – один із об'єктів екологічного права та є важливою складовою навколишнього природного середовища, і складають все те, що міститься під земною площиною, через що Україна має унікальну мінерально-сировинну основу. Саме у надрах України було винайдено понад 20 тисяч покладів, серед яких 9225 родовищ складають велике значення у промисловому вимірі та перебувають на Державному балансі запасів корисних копалин. Завдяки цьому, на основі зазначених покладів функціонує більш ніж 2 тисячі переробник, збагачувальних та гірничодобувних установ.

Саме надра складають велике значення для людства своєю користю, зокрема, являються джерелом енергетичних і паливних ресурсних продуктів. Однак, це не єдине корисне для людства призначення надр. Отже, підземний простір також використовується для збереження нафти, газу, виконує роль сховищ для зберігання відходів.

Аналіз останніх результатів геологічно-розвідувальних робіт, що проводились протягом останніх років надає можливість розрахувати відкриття нових промислових покладів корисних копалин та забезпечення збереженнями установ паливного та енергетичного комплексу, а також інших підприємств.

Визначення поняттю надр відображену у законодавстві України. Так, статтею 1 Кодексу України про надра, надра визначено як частину кори землі, що розташовується під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння. Тобто надра являє собою певну частину навколишнього природного середовища та займає площинний простір у межах

території України та включає в себе корисні копалини, підземні води, мінералогічні утворення, а також площини відповідного територіального простору, у тому числі у вигляді природних та техногенних порожнин, які використовуються з метою видобування корисних копалин або не мають такої мети, або не використовуються, а також родовища (поклади) корисних копалин, що знаходяться як на поверхні землі, так й під її площиною, а тому під державну охорону надра підлягають в цілому, тобто все те, що охоплює це визначення.

Відтак, проаналізувавши законодавче визначення надр, слід дійти до висновку, що поняття «надра» включає в себе певні кордони меж надр, а саме включає в себе поверхневу межу (зовнішню поверхню землі) та нижню межу (підземні товщі). Зокрема, коли мова йде про визначення ділянки надр, то така дефініція включає в себе межі як за зовнішньою територією, так і з низу товщі земної поверхні.

Основним Законом України, статтею визначено, що усі природні ресурси, у тому числі й надра, є об'єктами права власності народу України, який у межах та спосіб, визначених Конституцією України та прийнятими у відповідності до неї законами, представляють органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які вчиняють представницькі дії від імені українського народу. У зв'язку з чим, кожний громадянин має право на використання природними об'єктами екологічного права, зокрема, надрами, у відповідності до вимог чинного законодавства України.

Корисні копалини являють собою мінеральні нагромадження органічного чи неорганічного походження, перебуваючи у різних площинах : у надрах, на землі, у джерелах вод та газів, на дні водоймищ, а також утворення у місцях прибирання відходів виробництва або видалення продуктів переробки мінеральної сировини. Такі корисні копалини слід поділити на корисні копалини загальнодержавного та місцевого значення. На Кабінет Міністрів України покладені повноваження із здійснення розподілу корисних копалин за поданням центрального органу виконавчої влади, на якого покладені обов'язки з формування державної політики у сфері охорони навколишнього природнього середовища.

Надра можуть надаватись суб'єктам екологічного права у постійне та тимчасове користування. Постійне користування передбачає користування надрами без встановленого конкретного строку. Тимчасове користування надрами можна поділити на підвиди: короткострокове тимчасове користування строком до 5 років, та довгострокове тимчасове користування надрами строком до 50 років. Однак, зазначені строки у разі наявної необхідності та відповідно до встановлених чинним законодавством вимог можуть бути продовженими.

До суб'єктів екологічного права відносяться користувачі надр, які,

відповідно до вимог чинного законодавства, наділяються правами та обов'язками, які закріплені у статті 24 Кодексу України про надра, шляхом закріплення обмежень та встановлення відповідальності у разі недотримання нормативно закріпленого порядку використання надр.

Так, до прав користувачів надр віднесено, зокрема, проведення геологічного вивчення на ділянці, яка надана у користування особам; розпорядження видобутими корисними копалинами; у разі наявного спеціального дозволу користувачам надається право на здійснення консервації наданих у користування покладів корисних копалин або їх частини; першочергове продовження строку короткострокового чи довгострокового тимчасового користування надрами; користування іншими правами, передбаченими угодами про розподіл продукції.

Користувачі надр, поряд із вказаними правами, мають відповідні обов'язки, серед яких: обов'язковість використання надр лише у відповідності до цілей, які були покладені на користувачів; забезпечення повного та об'єктивного геологічне вивчення надр; дотримання раціональності під час використання й охорони надр; забезпечення дотримання безпеки людей та навколишнього природного середовища під час користування надрами; повернення земельних ділянок до стану, що у подальшому буде придатним для використання у разі його порушення під час користування надрами тощо.

Компетенції з нагляду за виконанням вимог чинного законодавства України у сфері використання й охорони надр у межах встановленими нормативно-правовим актами України повноважень, покладені на центральний орган виконавчої влади, який виконує функції з реалізації державної політики під час здійснення нагляду за охороною навколишнього природного середовища. Такий орган, згідно із наданими йому повноважень, перевіряє дотримання наступних вимог: ефективність робіт із дослідження надр; щодо охорони надр під час ведення робіт з їх дослідження; дотримання вимог та стандартів щодо вивчення та використання надр; об'єктивність дослідження будови надр та інших умов вивчення покладів корисних копалин; своєчасність та відповідність стандартам введення в експлуатацію досліджених покладів корисних копалин; дотримання технологій із забезпечення необхідного дослідження покладів корисних копалин під час їх експлуатації, за умови відсутності впливу щодо зниження на промислову значущість тощо.

За недотримання вимог, встановлених законодавством України про надра, згідно зі статтею 65 Кодексу України про надра, тягне за собою юридичну відповідальність: дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову і кримінальну відповідальність.

Так, юридичну відповідальність у разі вчинення протиправних і

незаконних дій, пов'язаних із недотримання законодавства України про надра, особи несуть за: самоправне використання надр; недотримання вимог та правил під час проведення робіт щодо вивчення надр; зіпсування покладів корисних копалин; недотримання порядку забудівлі площ залягання корисних копалин, що закріплені чинним українським законодавством; недотримання вимог з охорони надр і вимог із забезпечення безпеки людей, майна, а також навколишнього природнього середовища від згубного впливу таких дій під час користування надрами; пошкодження чи знищення геологічних об'єктів, які складають виняткову наукову і культурну цінність; порушення вимог по приведенню до стану, що є безпечним для життя та здоров'я людей під час гірничих виробок і свердловин, які ліквідовано або законсервовано, а також вимог щодо збереження покладів, гірничих виробок і свердловин на час їх консервації.

Контрольні питання

1. Що таке корисні копалини?
2. Які ресурси та об'єкти надр підлягають правовому регулюванню в Україні?
3. Назвіть законодавчі акти складають нормативно-правову базу регулювання надрових, гірничих та геологічних відносин.
4. Для здійснення якої діяльності надра надаються у користування?
5. У яких випадках законодавство дозволяє використовувати надра безоплатно і без отримання спеціального дозволу?
6. На які види поділяється користування надрами?
7. Назвіть терміни встановлюються для користування надрами.
8. В чому полягають основні вимоги в галузі охорони надр?
9. Які органи здійснюють державне управління в галузі використання і охорони надр?
10. Які заходи охорони надр передбачені чинним законодавством?
11. Як розмежовуються корисні копалини загальнодержавного та місцевого значення?
12. В яких випадках законодавство дозволяє використовувати надра безоплатно і без отримання спеціального дозволу?
13. У яких випадках можливе обмеження, зупинення (тимчасова заборона) та припинення користування надрами?
14. Що за діяння є порушенням законодавства про надра?
15. Які види юридичної відповідальності передбачені за порушення законодавства про надра?

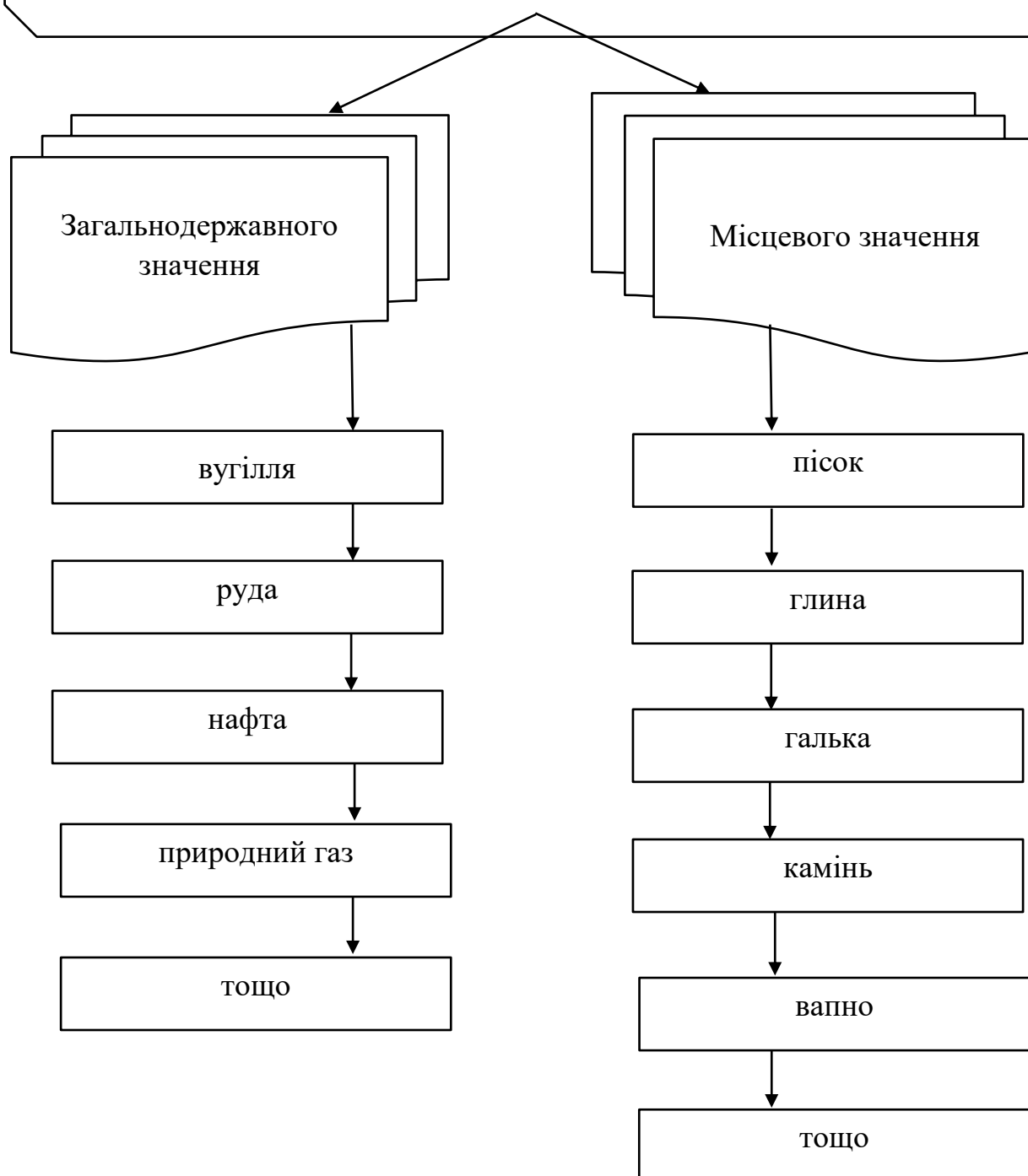
6.1. Державний фонд надр України

Надра – це частина земної кори, яка розміщена як над поверхнею землі, так і дном водоймищ, а також може бути складовою поверхні землі та простягатись до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння.

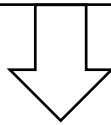
6.2. Корисні копалини: поняття та види

Корисні копалини – це мінеральні природні продукти, що використовуються безпосередньо або після їх обробки. Поділяються на два види значення:

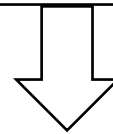
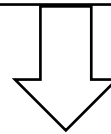
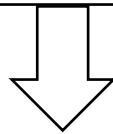
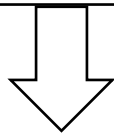

6.3. Правова охорона надр

Джерела охорони та використання надр – це нормативно-правові акти, правові норми яких направлені на збереження надр, їх раціональне використання, відтворення природних ресурсів, задоволення екологічних, економічних та інших потреб суспільства, а також встановлює відповідальність за порушення встановлених законодавством України вимог.

Право користування надрами, встановлення прав та обов'язків користувачів надр, обмеження та припинення права користування надрами, заходи по охороні надр, зокрема, відповідальність за порушення законодавства регулюються:

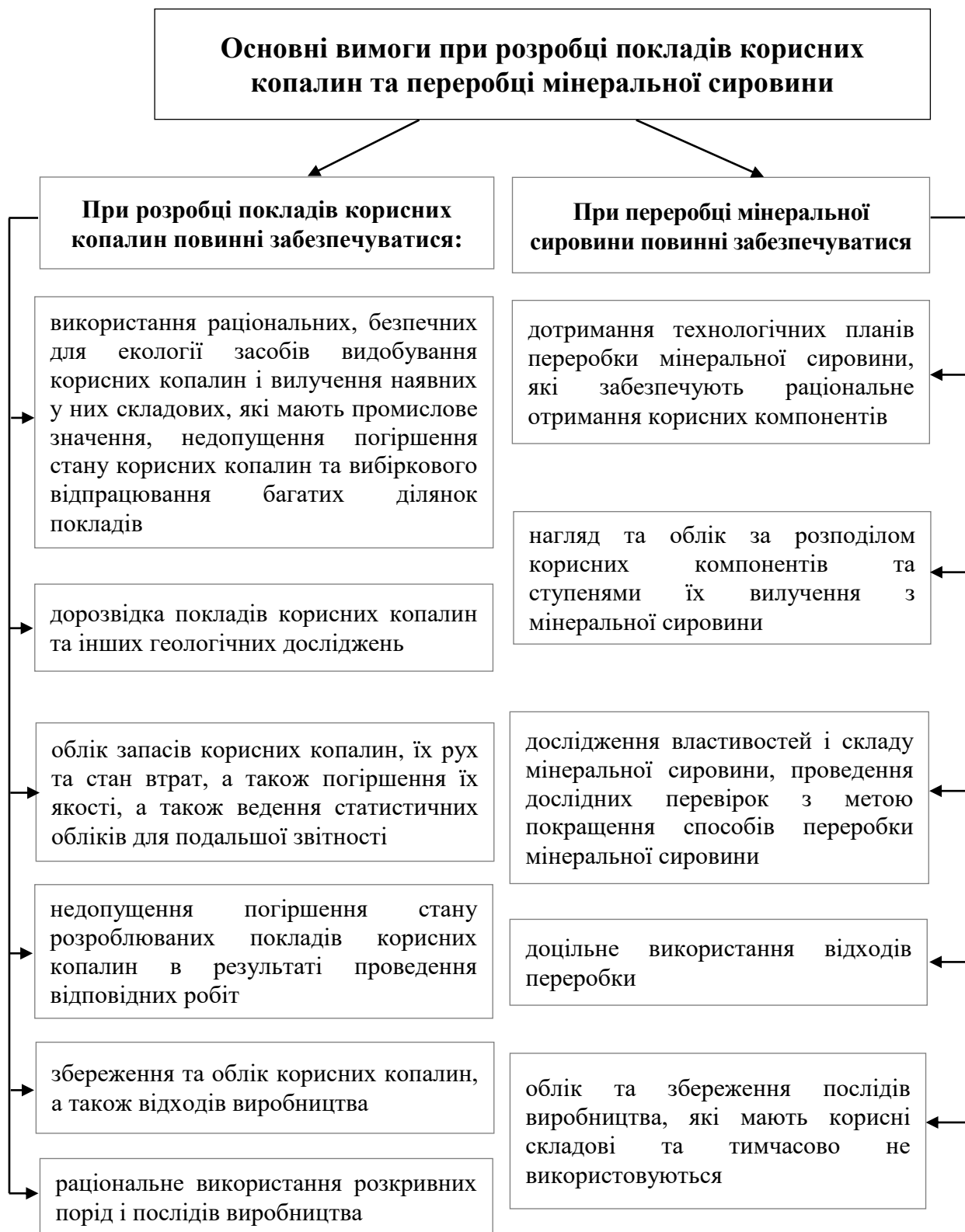
Конституцією
України

Законом
України
«Про охорону
навколишнього
середовища»

Кодексом
України про
надра

Та іншими
нормативно-
правовими
актами
України

6.4. Вимоги при розробці родовищ корисних копалин та переробці мінеральної сировини

6.5. Структура права користування надрами

Право користування надрами складає частину права природокористування, яке є складовою інститутів екологічного права. Право користування надрами включає в себе сукупність правових вимог та норм, які покликані регулювати підстав, виникнення, зміни та припинення прав користування надрами, а також права та обов'язки надрокористувачів.

Суб'єктами права користування надрами є особи, які, у відповідності до вимог чинного законодавства, набули право користування надрами та наділені відповідними правами і обов'язками для вивчення, раціонального використання надр та їх охорони.

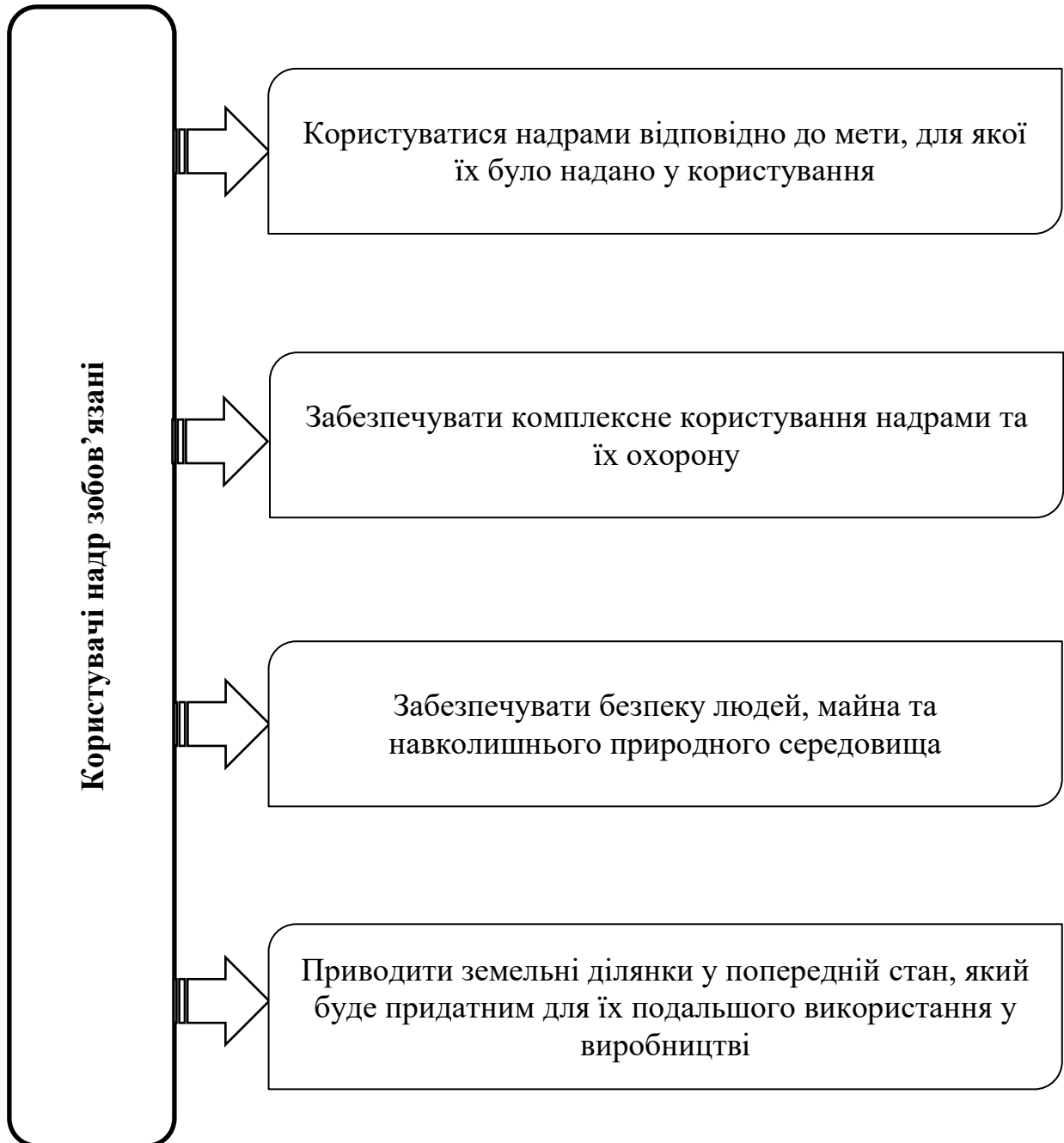
Об'єктами права користування надрами є певні юридично зафіксовані ділянки надр, які закріплюються на праві користування за конкретними суб'єктами права користування.

Зміст права користування надрами складають права та обов'язки суб'єктів права користування надрами щодо наданих їм ділянок надр.

6.6. Права суб'єктів користування надрами

6.7. Обов'язки суб'єктів надрокористування

6.8. Види користування надрами, на які надаються дозволи

6.9. Відповідальність за порушення законодавства про надра

6.10. Фактори, що впливають на раціональне використання надр

Тема 7
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ТА ОХОРОНИ РОСЛИННОГО СВІТУ

- 7.1. Рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання.
- 7.2. Складові природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення.
- 7.3. Джерела права, що регулюють відносини у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу.
- 7.4. Основні елементи охорони рослинного світу.
- 7.5. Завдання Червоної книги України.
- 7.6. Порядок використання ресурсів рослинного світу.
- 7.7. Забезпечення охорони рослинного світу.
- 7.8. Особливості правового регулювання використання та охорони зелених насаджень в населених пунктах.
- 7.9. Облік об'єктів зеленого господарства.
- 7.10. Відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.

До екологічних проблем глобального виміру з кожним роком все гостріше стає охорона та підтримання у задовільному становищі навколишнє природне середовище, що є вкрай необхідним для безпечного існування людства. Першочергову роль у забезпеченні життя та здорового стану людства займає рослинний світ. Саме природній рослинний фонд є важливішим складовим елементом біосфери. Тому гідна охорона рослинного природного фонду – запорука забезпечення належного збереження довкілля та подальшого безпечної життєдіяльності майбутніх поколінь.

Рослини є складовою екологічної системи, яка виконує ряд екологічних функцій: регулювання клімату, захист навколишнього середовища, захист поверхні ґрунту, охорона водних ресурсів, оздоровча функція, фільтрація відходів життєдіяльності, а також рослини є джерелом наповнення атмосфери киснем та очищення повітря. Економічні функції рослин полягають у джерелі деревини (лісоматеріалу) та інших продуктів рослинного світу, покликаних забезпечувати потребу людства та промисловості.

Об'єктами рослинного світу, що застосовуються або можуть бути застосовані людьми є природний рослинний фонд.

Загальнодержавний природний рослинний фонд складається з наступних об'єктів екологічного права: об'єкти рослинного фонду у межах внутрішніх морських вод і територіального моря, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України; поверхневі води (озер, водосховищ, річок, каналів), які розташовуються і використовуються на території більш ніж одного регіону, а також їх притоки; природні заповідники, національні природні парки, парки, що є пам'ятками садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення; лісові ресурси; рослини, що перебувають під ризиком зникнення чи рідкісні рослини, а також рослини, рослинні угруповання та гриби, види яких занесені до Червоної книги України та Зеленої книги України тощо.

Згідно із Законом України «Про рослинний світ» використання рослинних природних фондів здійснюється у загальному та спеціальному використанні.

Загальний порядок використання рослинних фондів включає збір медичних і технічних, харчових сировинних продуктів з метою забезпечення запитів населення, а також користуваннями об'єктами рослинного фонду задля цілей з оздоровлення, культурно-освітньої та виховної цілей. Використання рослинних ресурсів у загальному порядку використання відбувається із дотриманням вимог, які схвалені центральним органом виконавчої влади, який реалізовує політику із забезпечення охорони навколишнього природного середовища, без надання погоджень та у безплатному порядку.

На відміну від загальнодержавного порядку користування рослинними природними фондами, спеціальний порядок використання природних рослинних фондів здійснюється після отримання юридичними або фізичними особами відповідного дозволу з метою реалізації промислових чи наукових цілей, а також з метою подальшого отримання прибутку від застосування цих ресурсів за призначенням промислової діяльності або продуктів їх переробки.

До видами спеціального порядку використання природних рослинних фондів відносять: збір лікарських (цілющих) рослин; заготівля деревини; збір плодів, ягід, грибів, квітів тощо; заготівля сіна тощо.

Українським чинним законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання природних рослинних ресурсів.

Охорона та нагляд за рослинним світом покладені на центральні та місцеві органами виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування. Також такі функції можуть виконувати власники та орендарі (користувачі) земельних поверхонь, на яких розташовані предмети рослинного світу.

Законом України «Про рослинний світ» закріплена охорона рослинного світу шляхом: встановлення відповідних правил поведінки користувачів, норм охорони, використання та відтворення предметів рослинного природного фонду; захист земельних ділянок із об'єктами рослинного природного фонду від засухи, засмічення або забруднення, підтоплення, заболочення, ущільнення, а також від іншого шкідливого впливу; кампаній з наукових дослідів, які проводять заходи з відтворення та збереження об'єктів рослинного природного фонду; організація та ведення державного обліку щодо здійснення державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного природного фонду; занесення рослин, що перебувають під ризиком зникнення, а також рідких рослин до Червоної книги України та Зеленої книги України; застосування заходів юридичної відповідальності за незаконні та протиправні дії, пов'язані з порушенням порядку охорони та використання рослинних ресурсів тощо.

Відповідно до покладених повноважень, органами місцевого самоврядування здійснюється облік зелених насаджень, що передбачає занесення їх до відповідного реєстру за видами.

Таким чином, зелені насадження можна класифікувати за їх функціями на 3 групи:

1. Загального використання, які розміщуються на місцевості міських і районних, спеціалізованих парків, а також парків культури та відпочинку, що можуть розташовуватися також й на території садів міста та житлових районів тощо. Тобто, зазначена група передбачає наявність вільного доступу осіб для відпочинку.

2. Обмеженого використання, до яких належать насадження на просторах житлових будинків, закладів дошкільної, середньої, середньої спеціальної та вищої освіти, лікарень, підприємницьких територіях, культурно-освітніх, оздоровчо-лікувальних організацій тощо.

3. Спеціального призначення, що передбачають насадження автострад й вулиць; виставочних експозицій, цвинтарів і крематоріїв, ліній високої електричної напруги; господарств з вирощування квітів, придорожні насадження в межах населених пунктів тощо.

За порушення законодавства України про рослинний світ передбачена юридична відповідальність, що передбачає санкціоноване забезпечення шляхом встановлення правових засобів впливу, виконання відповідних вимог спеціального законодавства про рослинний світ та в подальшому застосування до осіб, що вчинили правопорушення, заходів, згідно вимог чинного законодавства.

Отже, юридична відповідальність передбачається за вчинення протиправного діяння (дії чи бездіяльності), яке завдає шкоди об'єктам рослинного природного фонду, або не спричиняє такої кривди, але направлено проти закріпленого нормативно-правовими актами порядку користування об'єктами рослинного фонду, та, у відповідності до Закону України «Про рослинний світ», тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України.

Такі протиправні дії, спрямовані на нанесення шкоди рослинному світу можуть полягати у наступному: самоправне використання рослинного природного фонду; недотримання вимог встановленого загального користування ресурсів рослинного світу; дії, спрямовані на знищення або пошкодженні об'єктів рослинного природного фонду; недотримання встановлених вимог з охорони, використання та відтворення рослинного світу під час проектування, перебудови, введення в експлуатацію об'єктів, які мають шкідливий вплив на стан об'єктів рослинного світу; реалізації медичної та технічної сировини дикорослих рослин, які зібрані без наданого відповідного дозволу на спеціалізоване використання природних рослинних ресурсів; недотримання вимог із вивезення за кордони України і ввезення на її територію об'єктів рослинного світу тощо.

Контрольні питання

1. Що таке рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання?
2. На які види поділяються природні рослинні ресурси?
3. На які групи поділяють зелені насадження населених пунктів?
4. Які види використання рослинного світу передбачені законодавством?
5. Які особливості характеризують спеціальне використання рослинного світу?
6. Якими нормативно-правовими актами передбачене правове забезпечення охорони об'єктів рослинного світу?
7. Який закон є провідним у регулюванні правовідносин у сфері охорони та використання рослинного світу?
8. Чим відрізняється довгострокове від короткострокового тимчасового використання природними рослинними ресурсами?
9. Що слід розуміти під правовою охороною рослинного світу?
10. Назвіть органи забезпечують державне управління в галузі використання та охорони рослинного світу.
11. Укажіть порядок ведення та юридичне значення Червоної книги України.
12. Що слід розуміти під порушенням законодавства про рослинний світ?
13. Які види юридичної відповідальності передбачені за порушення законодавства про рослинний світ?
14. Які особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну рослинному світу?
15. Які міжнародно-правові заходи передбачені щодо збереження біологічного різноманіття та охорони окремих видів рослин?

7.1. Рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання

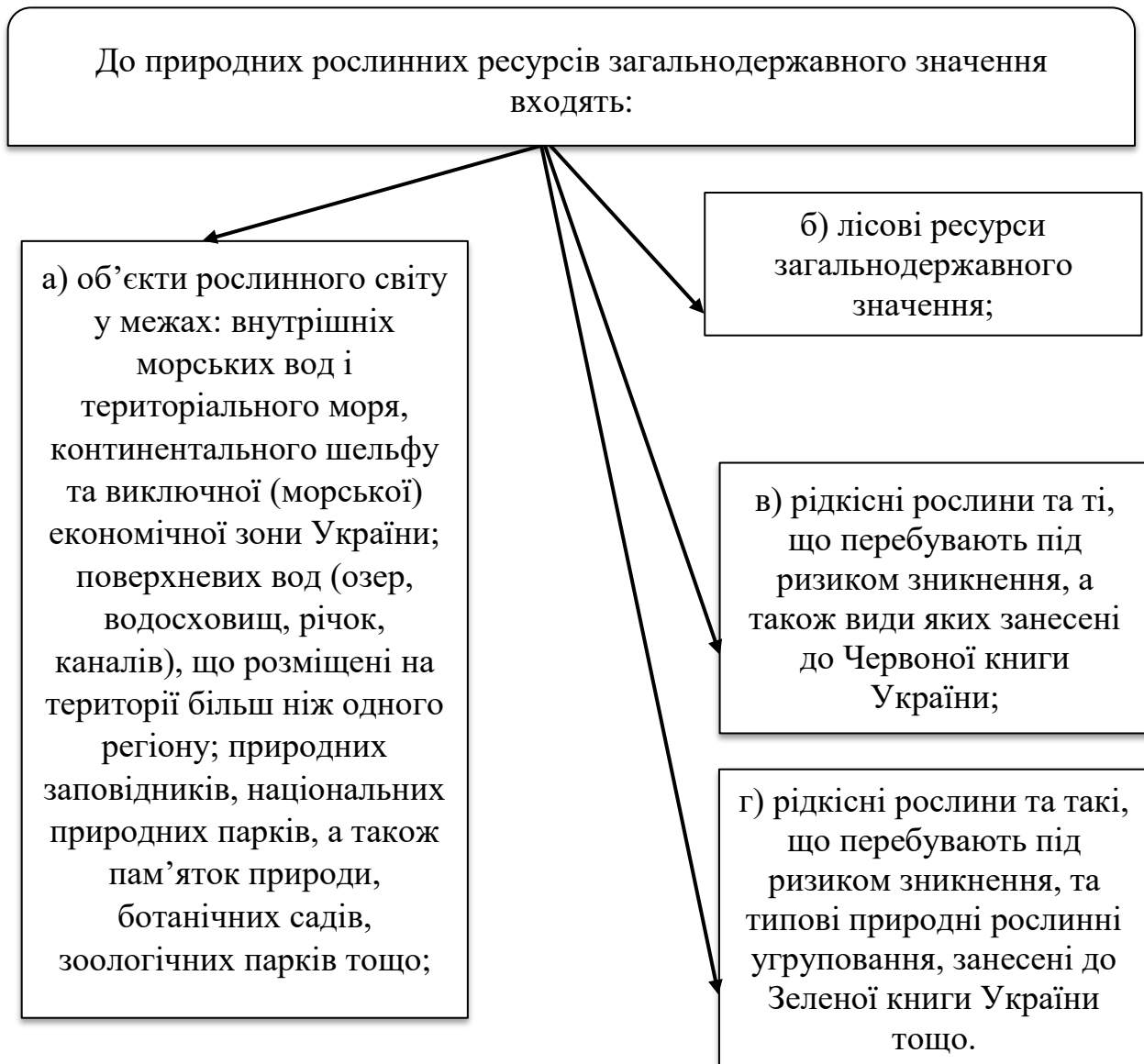
Рослинний світ є однією зі складових навколишнього природного середовища, що складає надзвичайну значимість у біосферних процесах Землі.

Рослинний світ складається з усіх різновидів рослин, а також грибів та утворених ними підгруп на певній території. Законодавче визначення офіційно надано у ст. 3 Закону України «Про рослинний світ», що є пріоритетним в екологічному законодавстві нормативно-правовим актом, яким врегульовані суспільні відносини щодо використання, відтворення та охороною рослинного світу.

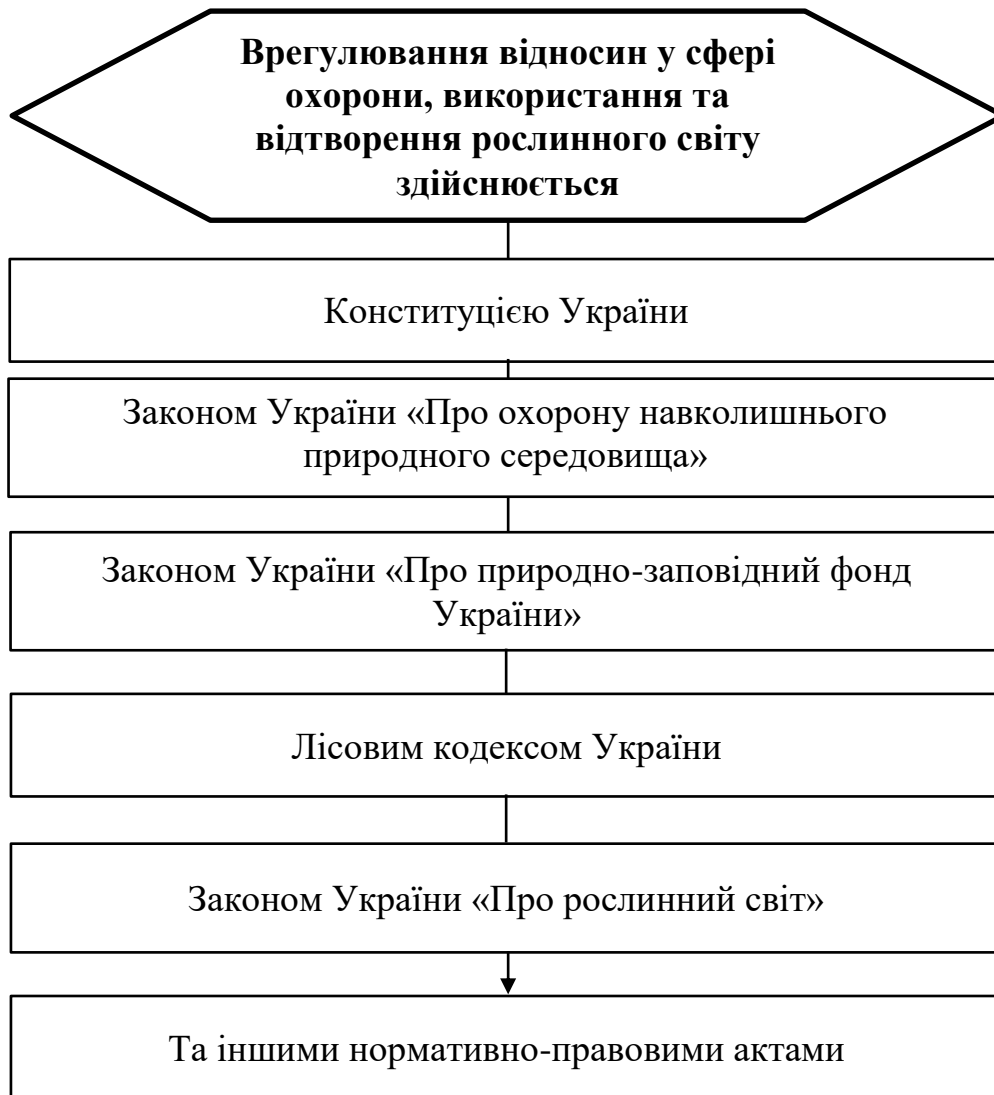
Рослини мають приблизно 350 тис. різновидів. До середини ХХ ст. розподіл рослин відбувався на нижчі рослини (гриби, водорості, бактерії, лишайники) і вищі рослини (квіткові, хвощові, мохові, папоротникові, голонасінні, покритонасінні). Іноді гриби та бактерії виділяють у самостійну групу, у зв'язку з чим група «нижчі рослини» має здебільшого історичний інтерес.

Існує також і наукове визначення наукове **визначення рослинного світу**, а саме як сукупності диких рослин, як наземних, так і водних, що перебувають у стані природної волі на території держави.

7.2. Складові природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення

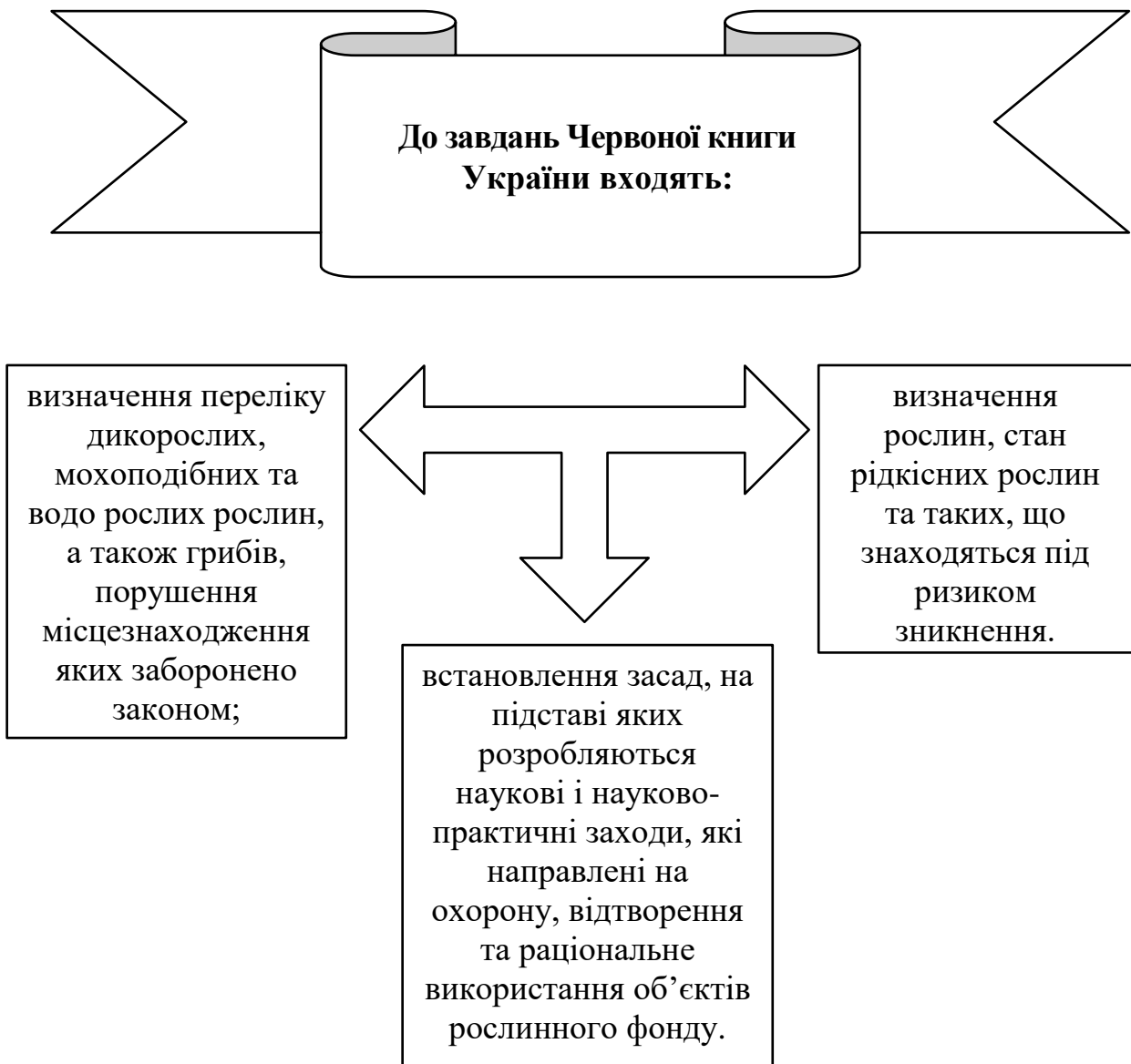
7.3. Джерела права, що регулюють відносини у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу

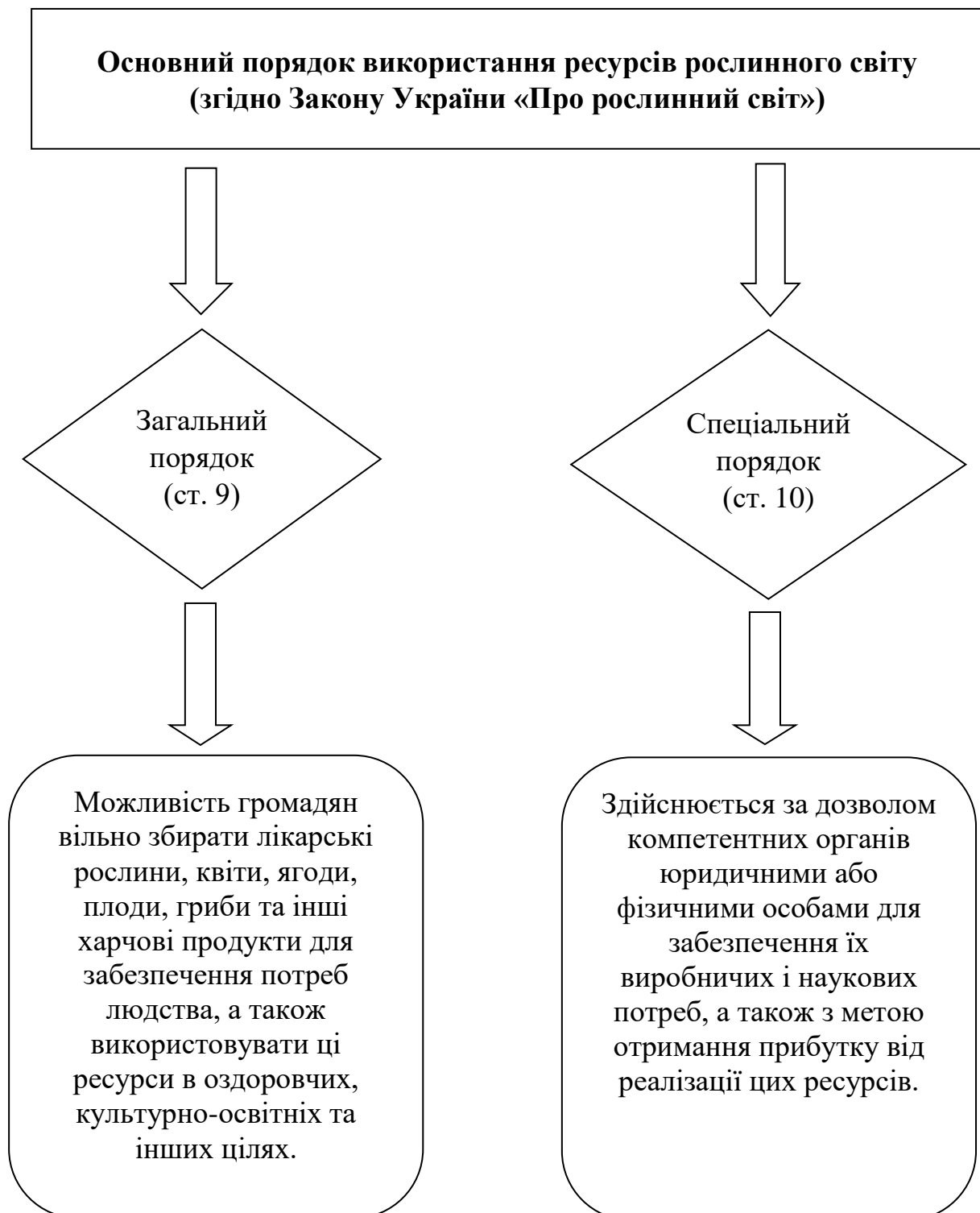
7.4. Основні елементи охорони рослинного світу

7.5. Завдання Червоної книги України

7.6. Порядок використання ресурсів рослинного світу

7.7. Забезпечення охорони рослинного світу

7.8. Особливості правового регулювання використання та охорони зелених насаджень в населених пунктах

Згідно ст. 28 Закону України «Про благоустрій населених пунктів», охороні та відновленню підлягають усі зелені насадження в межах населених пунктів під час проведення будь-якої діяльності, крім зелених насаджень, які висаджені або вирости самосівом в охоронних зонах повітряних і кабельних ліній, трансформаторних підстанцій, розподільних пунктів і пристроїв.

За функціональними ознаками зелені насадження населених пунктів умовно можна поділити на три групи:

До першої групи слід віднести зелені насадження загального користування, що розташовуються на території міських та районних парків, парків культури та відпочинку; ботанічних садів, міських садів; садів житлових районів та інших, які мають вільний доступ для відпочинку.

Другу групу складають зелені насадження обмеженого користування. До них відносяться насадження на територіях громадських і житлових будинків, дитячих установ, середніх, спеціальних-спеціальний, професійних та вищих закладів освіти, закладів охорони здоров'я, промислових підприємств санаторіїв тощо.

Третя група – це зелені насадження спеціального призначення. До неї включають насадження транспортних автодоріг і вулиць; експозицій, цвинтарів і крематоріїв, ліній високої електричної напруги; пришляхові насадження в межах населених

7.9. Облік об'єктів зеленого господарства

Облік об'єктів зеленого господарства ведеться для отримання відомостей про кількісні та якісні характеристики зелених насаджень на території населених пунктів, установлення відповідності власників озеленених територій цільовому призначенню території; встановлення юридичної відповідальності задля захисту насаджень установами та організаціями; дослідження отриманих відомостей обліку для подальшого опрацювання відповідних компетентних органів цільових заходів та програм, направлених на розвиток зелених насаджень населених пунктів; опрацювання програм та заходів із переобладнання об'єктів благоустрою зеленого господарювання.

Важливе місце для обліку об'єктів зеленого господарювання займає ведення обліку зелених насаджень з метою:

одержання об'єктивних даних про кількість та стан зелених насаджень;

ведення статистики кількості та стану зелених насаджень;

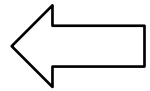
опрацювання необхідних заходів та програм для розвитку зелених фондів населених пунктів України;

визначення головних напрямків міської, районної, сільської та селищної політики з розведення та захисту зелених насаджень.

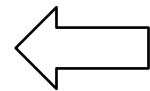
7.10. Відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ

Відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ несуть особи за:

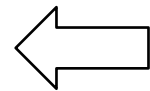
самоправне спеціальне використання природних рослинних ресурсів та недотримання вимог загального користування природних рослинних ресурсів;

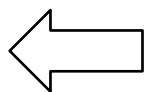
незаконне пошкодження або знищення об'єктів рослинного світу;

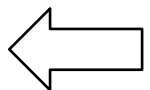
недотримання правил охорони умов місцезнаходження об'єктів рослинного фонду;

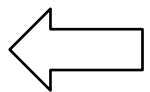
недотримання вимог щодо охорони, використання та відтворення рослинного світу під час проектування, експозиції, забудови, переобладнання, введення в експлуатацію побудов, застосування технологій, які мають шкідливий вплив на стан об'єктів рослинного світу;

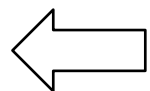
перевищення лімітів використання природних рослинних ресурсів;

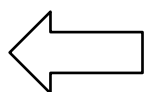
самоправне проведення насадження та акліматизації дикорослих видів рослин;

реалізація лікарської та технічної сировини дикорослих рослин без відповідного дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів;

порушення правил вивезення за кордони України і ввезення на її територію об'єктів рослинного природнього фонду.

Тема 8 ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ВИДИ ПРАВА ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

- 8.1. Актуальні проблеми правової охорони лісів в Україні.
- 8.2. Ліси як об'єкт правової охорони та використання в Україні.
- 8.3. Лісові правовідносини.
- 8.4. Нормативно-правове регулювання лісових правовідносин.
- 8.5. Право власності на ліси.
- 8.6. Права громадян та юридичних осіб, які мають ліси у приватній власності.
- 8.7. Зобов'язання громадян та юридичних осіб, які мають ліси у приватній власності.
- 8.8. Право користування лісами.
- 8.9. Лісові сервітути.
- 8.10. Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин.
- 8.11. Організація лісового господарства.
- 8.12. Ведення лісового господарства.
- 8.13. Охорона і захист лісів.
- 8.14. Контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів.
- 8.15. Вирішення спорів у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, відповідальність за порушення лісового законодавства.

Суттєве значення мають ліси в екосистеми, та й у житті суспільства, розвитку економіки та існуванні людини взагалі. Ліси – це найбільше багатство світу.

Відповідно до ст. 1 Лісового кодексу визнано ліси національним багатством України, що за призначенням виконують переважно захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, водоохоронні, естетичні, виховні, та багато інших функцій та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Ліси створюють умови для існування багатьох видів рослин і тварин, захищають та підтримують різноманіття як окремих груп так і екосистем. Дерева є складовою докільля вони

регулюють кругообіг вод, як фільтри очищують забруднення в повітрі, виробляють кисень, насичують атмосферу озоном.

Значення лісу для населення України дуже важливе, тому Лісовий кодекс, на рівні з Конституцією України, визнає ліс, розташований в межах території України, об'єктом права власності Українського народу. Ліси відповідно до законодавства можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Посилаючись на ст. 8 Лісового кодексу у державній власності перебувають усі ліси України, крім тих, що перебувають у комунальній чи приватній власності.

У комунальній власності перебувають ліси які розташовані в межах населених пунктів та віднесені в законному порядку до об'єктів комунальної власності. Суб'єктами права виступають територіальні громади та органи місцевого самоврядування. Невиключно, що ліси України можуть перебувати у приватній власності, в даному випадку суб'єктами права приватної власності на ліси виступають громадяни та юридичні особи України зареєстровані відповідно до законодавства. Діюче законодавство має певні обмеження, щодо встановлення розміру земельних лісових ділянок, які громадяни та юридичні особи України можуть набувати у власність безоплатно або за плату.

Право володіння – це можливість забезпечена законом фактичного знаходження об'єкта у особи-власника та можливість впливати на нього. Під об'єктом у даному випадку розуміється ліс. Це означає, що власнику гарантується визнання його абсолютного права на ліси, що знаходяться у його власності, невід'ємність лісів без його згоди чи без належних на те підстав і недопущення впливу на них третіх осіб.

Право розпорядження – це можливість визначати фактичну або юридичну долі об'єкта. Можливість розпоряджатися лісами, як об'єктом права власності залежить від правового статусу лісу та форми власності на них¹⁵.

Органи місцевого самоврядування, реалізуючи право розпорядження лісами в межах наданої компетенції, що знаходяться в комунальній власності, здійснюють розподіл та перерозподіл природних ресурсів, визначають розмір середніх часток, які підлягають передачі у власність, контролюють надання у користування лісів, порядок відчуження іншим особам відповідно до чинного законодавства. Право розпорядження у приватних власників лісів є можливість самостійного

¹⁵ Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків: Право, 2009. 328 с.

використання лісів, право надання їх у користування іншим особам з дотриманням вимог законодавства і право добровільного відчуження.

Право щодо користування об'єктом на праві власності є можливість вилучення з нього корисних властивостей для задоволення потреб власника та третіх осіб. Ліси, як об'єкт власності – це означає, що власник може використовувати притаманні їм корисні властивості. Зокрема якщо приватні власники здійснюють користування за для задоволення власних потреб, то держава і органи місцевого самоврядування – для задоволення потреб громадян та суспільства в цілому. Незважаючи на те, що право лісокористування є складовою частиною права природокористування, йому притаманні певні особливості, наявність яких пов'язана з особливим місцем, що займають ліси в житті суспільства, особливостями їх правового режиму та форми власності. Право лісокористування є похідним від права власності на ліси. Тому, право користування лісами є складовою права природокористування, одним з повноважень власників лісів, а також визнається одним з важливих правових інститутів лісового права. Саме тому право лісокористування в юридичній літературі розглядається в двох аспектах – в об'єктивному та суб'єктивному.

Право лісокористування – є сукупність норм права, що регулює умови та порядок раціонального використання та відтворення лісів, захист та охорону, підстави виникнення та зміни правовідносин. На рівні держави гарантовано можливість здійснення експлуатації вилучення корисних властивостей з метою задоволення потреб лісовими ресурсами.

До основних принципів здійснення лісокористування в юридичній літературі відносять: «принцип не виснажливості; дотримання екологічної рівноваги; комплексного використання лісів; використання лісів для різних цілей, загальне та спеціальне використання лісів; безоплатності загального та платності спеціального лісокористування; збереження біологічної різноманітності лісу; участі громадськості у сфері прийняття рішень стосовно використання лісів і земель лісогосподарського призначення; застосування світового досвіду використання лісів та земель лісогосподарського призначення; врахування українських традицій лісокористування»¹⁶.

Суб'єкти лісокористування, які наділені правами діляться на групи: постійні та тимчасові лісокористувачі. До першої групи відносяться за ст.

¹⁶ Журнал «Підприємництво господарство і право». URL : <http://pgjournal.kiev.ua/archive/2017/6/22.pdf>

17 Лісового кодексу спеціалізовані державні лісогосподарські підприємства, установи та організації, у яких створено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи, державні підприємства. До другої групи відповідно до ст. 18 Лісового кодексу належать власники, уповноважені ними особи; підприємства, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи, організації, установи. Користувачі цієї групи наділені правами лісокористування постійного та тимчасового, для спеціального використання лісових ресурсів, та задоволення культурно-оздоровчих потреб, рекреаційних, мисливського господарства, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт.

Зміст права лісокористування складає сукупність прав та обов'язків користувачів лісу, визначених чинним законодавством та наданими їм спеціальними дозволами за умови необхідності їх отримання. До того ж лісокористувачі мають право здійснювати щодо лісу лише дозволені їм повноваження та використовувати лише ті ресурси, на які видано спеціальний дозвіл. Обсяг вказаних повноважень залежить від виду користування лісами та лісовими ресурсами¹⁷.

За ст. 2 Лісового кодексу України об'єктом лісових відносин, та права лісокористування, є лісовий фонд та окремі лісові ділянки. До лісового фонду входять всі ліси які розташовані на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них.

Ст. 1 Лісового кодексу визначає ліс як «тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище»¹⁸.

Організація охорони та захисту лісів забезпечує комплекс заходів, який безпосередньо спрямований на збереження від незаконної вирубки, пожеж, ослаблення чи пошкодження, захисту від хвороб.

Захист від хвороб забезпечується систематичним спостереженням, своєчасним виявленням шкідників та хвороби лісу, профілактичних засобів, а при виявленні локалізації та ліквідації причин.

¹⁷ Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків : Право, 2009. 328 с.

¹⁸ Там само.

Органи влади та місцевого самоврядування з питань лісового господарства, власники та постійні користувачі зобов'язані вживати заходи щодо збереження лісового господарства.

Спори, які виникають з питань охорони, використання, захисту щодо охорони лісів вирішуються в установленому законом порядку через судові інстанції та в окремих випадках через органи місцевого самоврядування, виконавчої влади.

Виключно в судовому порядку вирішуються питання відносно користування, розпорядження, володіння лісами, які знаходяться у власності громадян або юридичних осіб.

Контрольні питання:

1. Що необхідно розуміти під правом лісокористування?
2. Що є лісовим сервітутом?
3. Наведіть загальну характеристику використання лісових ресурсів?
4. Які Вам відомі види спеціального використання лісових ресурсів встановлені в законодавстві?
5. Які особливості характеризують правове регулювання заготівлі деревини?
6. Які особливості характеризують правове регулювання заготівлі другорядних лісових матеріалів?
7. Яким чином регулюють правові підстави побічних лісових користувань?
8. Наведіть підстави припинення права використання лісових ресурсів?
9. Що необхідно розуміти під правовими заходами щодо відтворення лісів?
10. Назвіть організацію правового забезпечення охорони і захисту лісів зазначену в законодавстві.
11. Що слід знати під юридичною відповідальністю за умови порушення лісового законодавства?
12. Розкрийте поняття лісового фонду?
13. На які групи поділяються суб'єкти права лісокористування?
14. Які види відповідальності передбачені за порушення лісового законодавства?
15. Назвіть основні завдання державної лісової охорони.

8.1. Актуальні проблеми правової охорони лісів в Україні

8.2. Ліси як об'єкт правової охорони та використання в Україні

Ліс – це природний комплекс, з поєднанням дерев та чагарникової рослинності з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. (ч. 1 ст. 1 ЛК України)

Категорії лісу:

- 1) захисні ліси
- 2) рекреаційно-оздоровчі ліси
- 3) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення
- 4) експлуатаційні ліси.

До лісового фонду України не належать:

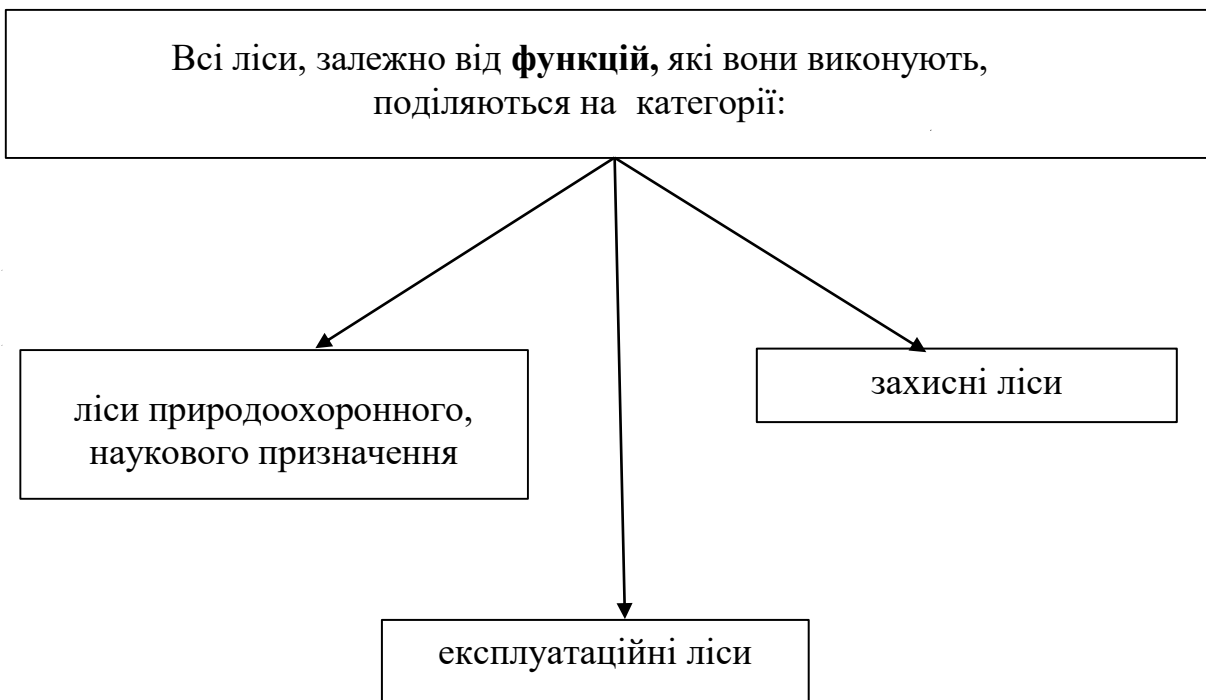
- зелені насадження в межах населених пунктів (парки, сади, сквери, бульвари тощо), які не віднесені в установленому порядку до лісів;
- окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках.

Лісові ресурси – це деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів, також до корисних властивостей лісів.

8.3. Лісові правовідносини

Лісові відносини – суспільні відносини, стосовно володіння, користування та розпоряджання лісами спрямованих на забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства (ст. 2 ЛК України).

Ліс – тип природних комплексів, з поєднанням деревни та чагарникової рослинності з відповідними ґрунтами, тваринним світом, мікроорганізмами трав'яною рослинністю.

Лісовий фонд України – це сукупність усіх лісів, які розташовані на території України а також земельних ділянок, не вкритих лісовою рослинністю, але наданих для потреб лісового господарства.

8.4. Нормативно-правове регулювання лісових правовідносин

Згідно з ЛК України, лісові відносини в Україні регулюються Конституцією України, ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», ЛК України, іншими законодавчими актами України, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами.

Лісові відносини регулюються в першу чергу спеціальним кодифікованим нормативним актом – ЛК України, та іншими законами та правовими актами України, а також локальними нормативними актами. ЛК України передбачає пріоритет над іншим галузевим законодавством, у тому числі цивільним, і закріплює правило, відповідно до якого колізія норм лісового законодавства і норм інших правових актів вирішується на користь першого. Як результат цього має виконуватися правило щодо беззаперечної відповідності норм інших нормативних актів лісовому законодавству України.

ВР України, впроваджує державну політику заліснення територій, обмеження неконтрольованих рубок лісів, діє ЗУ: «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону» та «Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м.

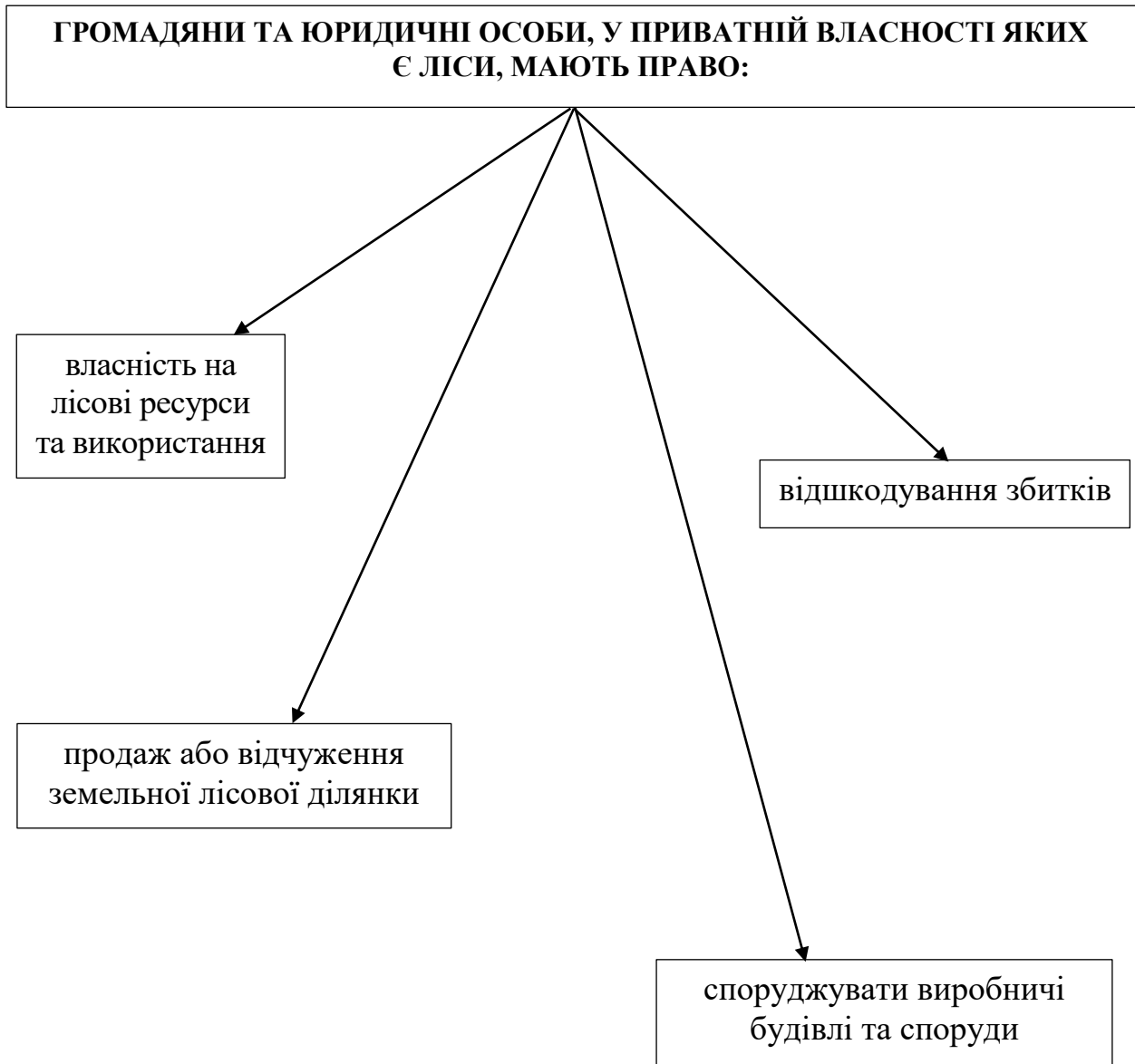
Сучасне лісове законодавство тісно взаємопов'язане із суміжними галузями законодавства, особливо щодо притягнення винних осіб до кримінальної, адміністративної, цивільної чи дисциплінарної відповідальності.

8.5. Право власності на ліси

Ст. 7 ЛК України: ліси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності українського народу.

8.6. Права громадян та юридичних осіб, які мають ліси у приватній власності

8.7. Зобов'язання громадян та юридичних осіб, які мають ліси у приватній власності

8.8. Право користування лісами

користування лісами здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування

ВИДИ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

постійне

тимчасове

ОЗНАКИ ВІДМІННОСТІ ЛІСОВОЇ ДІЛЯНКИ ВІД ЗЕМЕЛЬНОЇ ЛІСОВОЇ ДІЛЯНКИ ЗА ПРАВОВИМ СТАТУСОМ:

- а) лісова ділянка виділяється у користування, а земельна – надається у користування;*
- б) лісова ділянка виділяється виключно відповідно до вимог ЛК України, а надання земельних лісових ділянок регулюється ЗК України.*
- в) лісова ділянка виділяється не тільки для ведення лісового господарства взагалі, цей термін застосовується щодо використання лісових ресурсів.*
- г) лісова ділянка ніколи не вилучається у постійного землекористувача.*

8.9. Лісові сервітути

Сервітути – речове право на чужу річ, яке забезпечується повним або частковим користуванням річчю.

Земельний сервітут – це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою.

Види права земельного сервітуту:

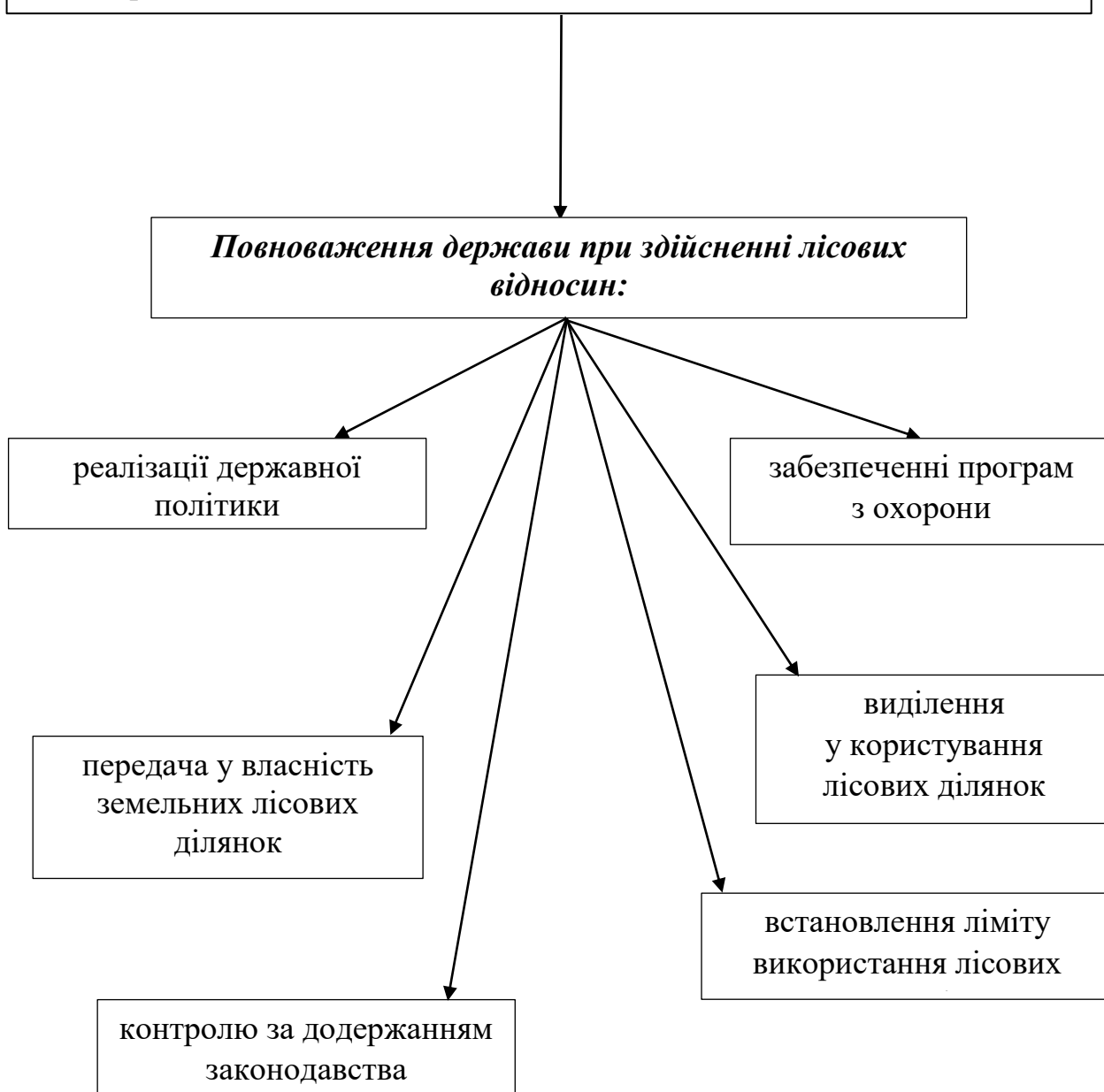
- право проходу та проїзду на велосипеді;
- право проїзду наявним шляхом на транспортному засобі;
- право прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій;
- право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку.

Установлення лісового сервітуту не веде до позбавлення власника земельної лісової ділянки, щодо якої встановлений лісовий сервітут, права володіння, користування та розпоряджання нею, а користувача – **права володіння, користування.**

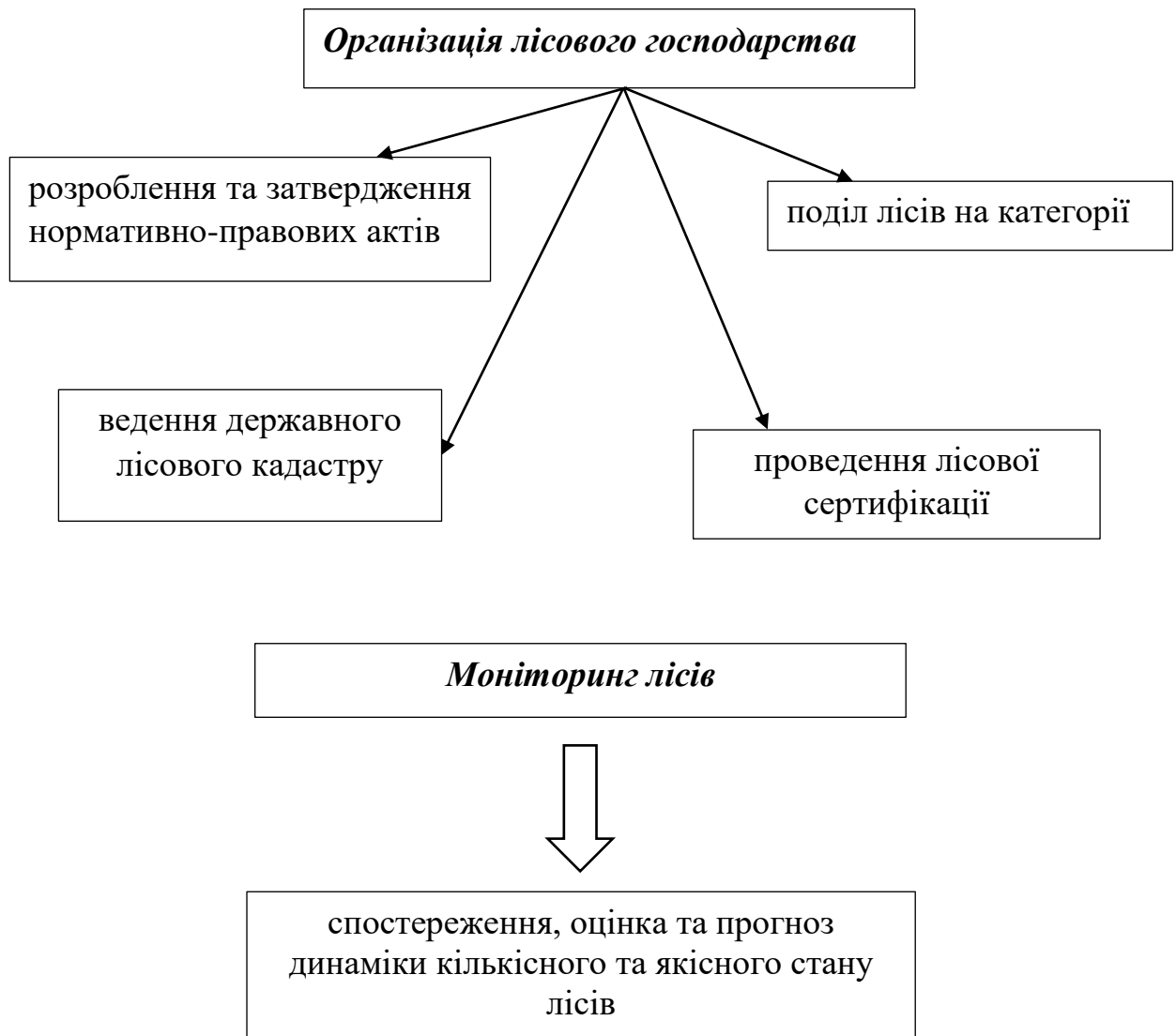
8.10. Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин

Завданням державного регулювання є: забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання і відтворення лісів.

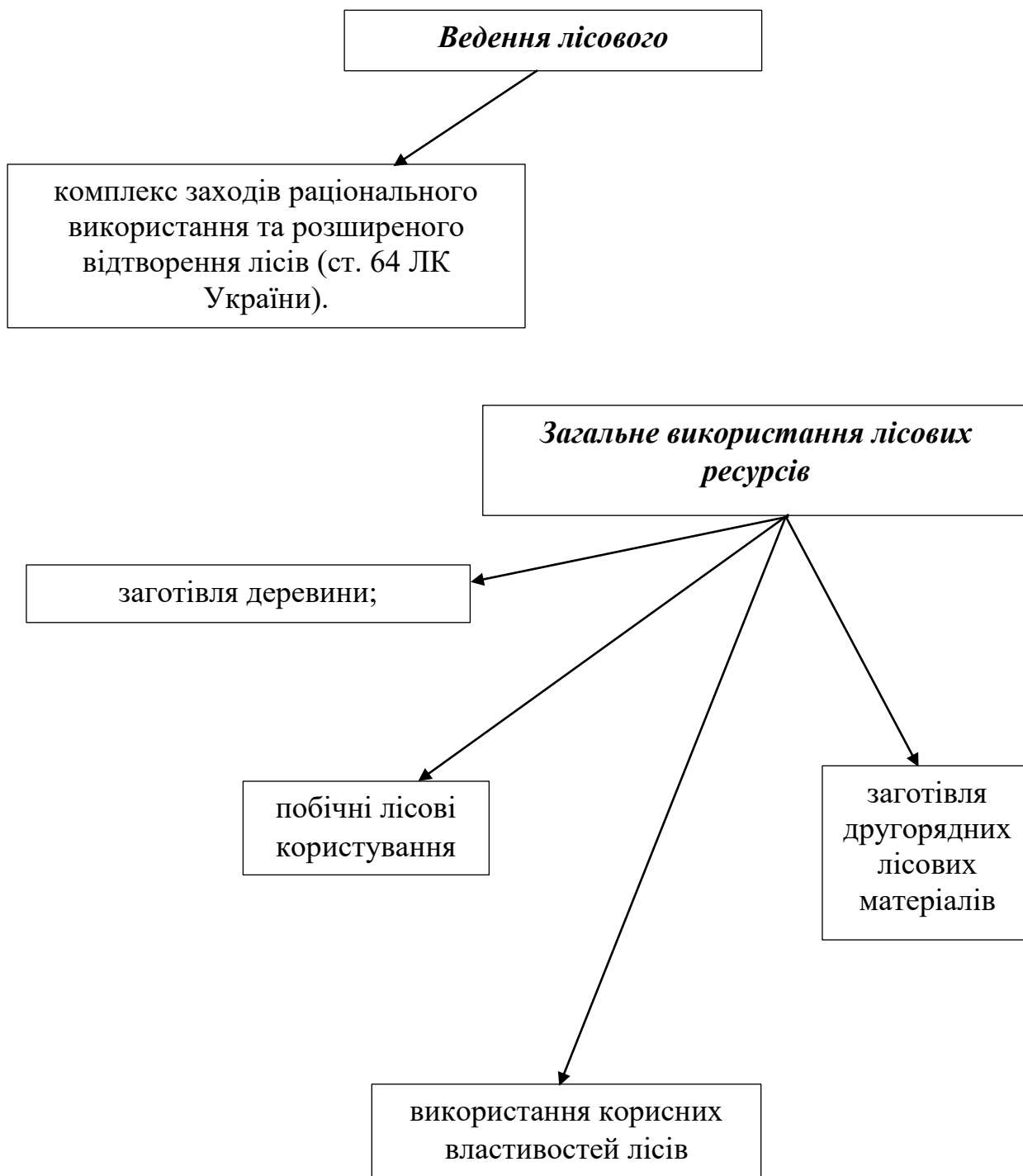
Державне регулювання та управління здійснюється формування та визначення охорони, захисту, використання і відтворення лісів; здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням і відтворенням лісів.

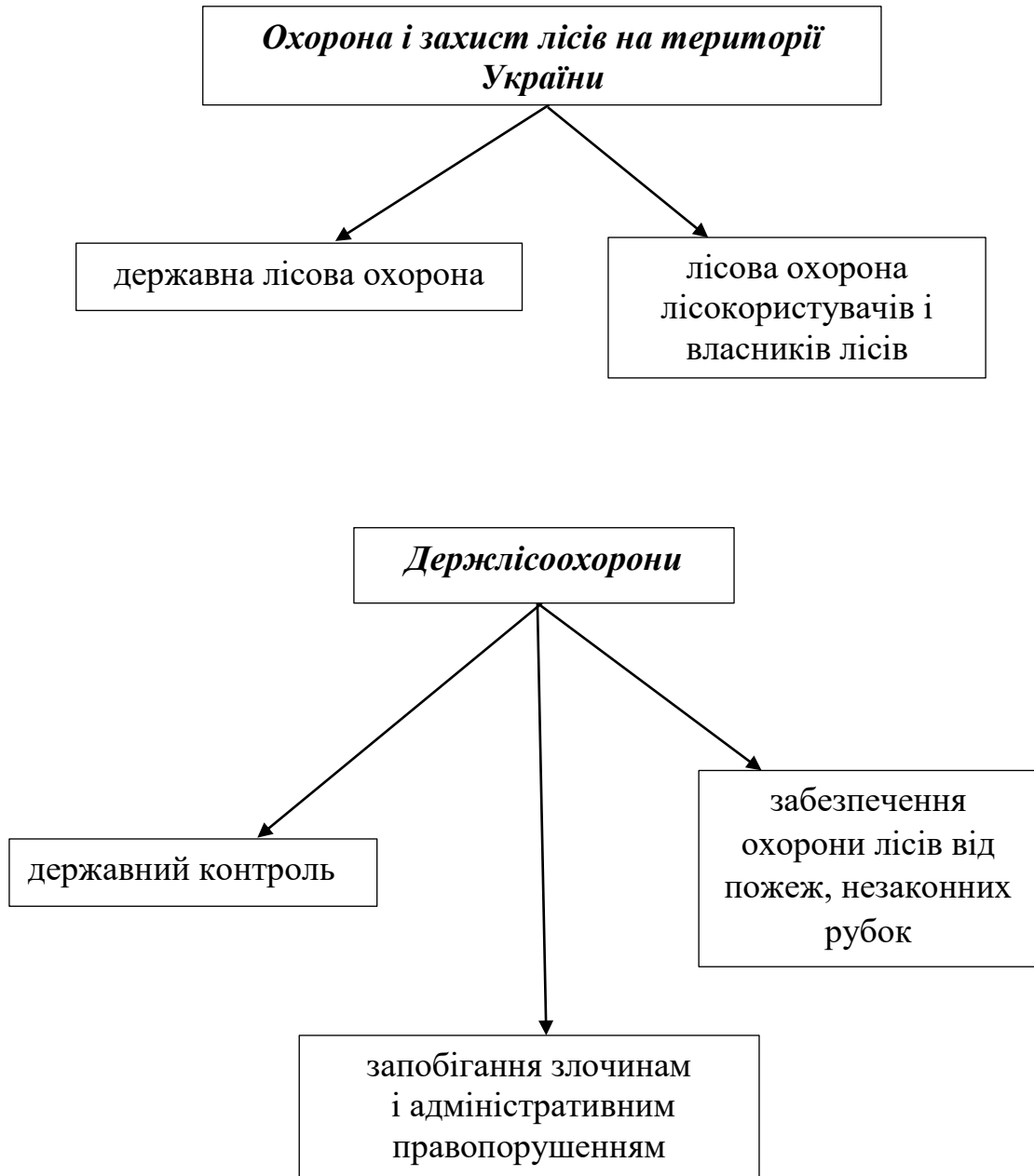
8.11. Організація лісового господарства

8.12. Ведення лісового господарства

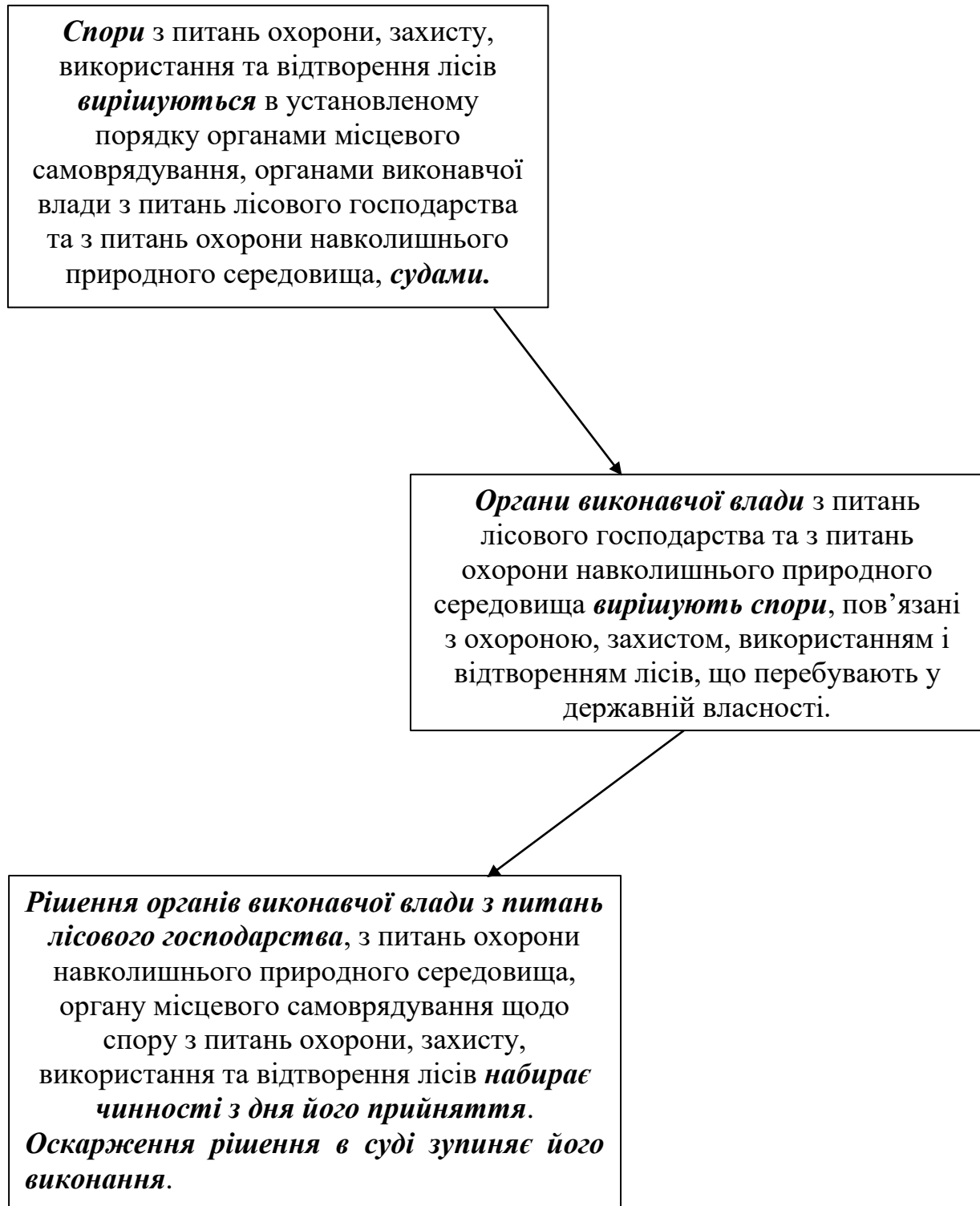
8.13. Охорона і захист лісів

8.14. Контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів

8.15. Вирішення спорів у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, відповідальність за порушення лісового законодавства

Тема 9

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ

9.1. Загальна характеристика тваринного світу та проблем його охорони і використання.

9.2. Загальна характеристика законодавства про тваринний світ.

9.3. Об'єкти тваринного світу, їхнє правове визначення та право власності на них.

9.4. Загальна характеристика використання об'єктів тваринного світу.

9.5. Правове регулювання ведення мисливського господарства та здійснення полювання.

9.6. Правове регулювання здійснення промислового рибальства.

9.7. Правове регулювання здійснення любительського та спортивного рибальства.

9.8. Організаційно-правові заходи щодо охорони тваринного світу.

9.9. Особливості міжнародної торгівлі об'єктами тваринного світу, що перебувають під загрозою зникнення.

9.10. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.

Значення тваринного світу є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища, духовним джерелом та естетичним збагаченням, національним багатством, об'єктом наукових досліджень, сировиною для одержання лікарської та промислової сировини, продуктів харчування, матеріальних цінностей.

Тваринний світ – це елемент системи національної безпеки України, від якого залежить стабільність соціальної та економічної ситуації в Україні.

Законодавство про тваринний світ входить до системи екологічного законодавства України та складає сукупність нормативно – правових актів, в яких визначається галузь охорони та використання, відтворення тваринного світу об'єкти якого перебувають у стані природної волі, у напіввільних умовах чи в неволі, у воді та на суші,

грунтах і повітрі, належать до природних багатств континентального шельфу та морської економічної зони.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про тваринний світ» зазначено, що об'єктами тваринного світу, на які поширюється дія, є:

– дикі тварини – хордові, в тому числі хребетні та безхребетні (молюски, голкошкірі, членистоногі) в усьому їх популяційному та видовому різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки), які, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі та можуть перебувати у стані природної волі;

– частини диких тварин (роги, шкіра);

– продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск).

Об'єкти тваринного світу, зокрема, хатки, лігва, нори, мурашники, боброві загати та інакше житло і споруди тварин, місця токування, нерестовищ, постійні та тимчасові скупчення тварин, території, що використовуються середовищем для їх існування та шляхами міграції, підлягають охороні.

До того ж, у відповідності до ст. 1 Закону наголошено, що відносини у питаннях використання та охорони, використання та відтворення свійських, сільськогосподарських тварин і пов'язана з ними діяльність щодо використання та охорони залишків викопних тварин, регулюється нормами законодавства.

Об'єкти тваринного світу можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Тваринний світ, що перебуває в межах території України у стані природної волі, виключної морської економічної зони та континентального шельфу є об'єктами права власності українського народу. Від імені українського народу права власників об'єктів тваринного світу, що є природними ресурсами загальнодержавного значення здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування¹⁹.

Кожний громадянин України має право використовувати об'єкти тваринного світу, що є об'єктом права власності українського народу відповідно до діючого законодавства.

Законодавством детально врегульовано питання, щодо використання об'єктів тваринного світу, яке поділяється на види:

– загальне та спеціальне;

– короткострокове, довгострокове, постійне;

¹⁹ Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 № 2894 – III.

– рибальство, мисливство, використання в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях, придбання диких тварин з метою розведення та утримання, використання корисних властивостей життєдіяльності тварин, диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності.

Різновидом спеціального використання тваринного світу є мисливство. Добування мисливських тварин, віднесених до державного мисливського фонду яке здійснюється виключно за дозволом – та на підставі ліцензії або відстрільної картки. Ведення мисливського господарства покладено на користувачів мисливських угідь.

Користування мисливським господарством можливе лише за умови оформлення відповідних документів.

Також різновидом рибальства виділяють любительське та спортивне яке здійснюється на водоймах загального користування любительське рибальство здійснюється на безоплатній основі та без надання спеціальних дозволів. Не слід нехтувати певними обмеженнями в момент риболовлі та безконтрольно виловлювати біоресурси.

Однак, любительський лов біоресурсів дозволено всіма видами вудками але не більше п'яти на особу та спінінгом з човна або берега. Під час риболовлі забороняється використовувати отруйні, вибухові речовини, електроструму колючих знарядь, пневматичну, вогнепальну зброю за винятком гарпунних рушниць під час підводного полювання, промислових, інших знарядь, виготовлених із сіткоснастевих чи інших матеріалів усіх видів і найменувань, а також способом спорудження гаток, запруд і спускання води з рибогосподарських водойм, багріння.

Відповідно до ст. 63 ЗУ «Про тваринний світ» визначено відповідальність за порушення законодавства у сфері використання і відтворення та охорони тваринного світу. Зокрема, у даній статті зазначається, що порушення законодавства тягне за собою адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність. Зазначається загальний перелік основних порушень законодавства про тваринний світ. Однак, відповідальність за порушення законодавства у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу несуть особи, винні у: порушенні правил використання об'єктів тваринного світу; погіршенню середовища їх існування та ліквідації негативного впливу на тваринний світ; виготовленні, зберіганні, реалізації та застосуванні заборонених знарядь добування тварин; незаконному вилученні об'єктів тваринного світу із природного середовища;

приховуванні та перекрученні інформації про стан і чисельність об'єктів тваринного світу та їх використання; невиконанні екологічних умов, визначених у висновку з оцінки впливу на довкілля; жорстокому поводженні з тваринами; невжитті заходів щодо запобігання загибелі тварин, невиконанні встановлених законодавством вимог щодо охорони тварин, занесених до Червоної книги України та тварин, які підлягають особливій охороні²⁰.

Водночас відповідальність у даній галузі має певну низку особливостей, які обумовлені специфікою на об'єкт посягання. Потрібно відокремити спеціальний об'єкт посягання полягає не тільки як об'єкт тваринного світу але і як їх середовище перебування, шляхів міграції, розмноження. Особливий вигляд в дані галузі треба виділити шкоду яка може бути заподіяна під час незаконного добування чи збирання, пошкодження, знищення об'єктів тваринного світу, особливо тих, що перебувають під загрозою зникнення та занесені до Червоної книги.

Підставою для встановлення винних осіб і притягнення їх до адміністративної відповідальності слід розуміти протиправну, винну умисну чи необережну дію або бездіяльність, що створює загрозу державній власності на тваринний світ, встановлений порядок державного використання, управління, охорони тваринного світу, прав та законних інтересів користувачів тваринного світу, інтересів громадян на здоров'я та безпечне життя. Кримінальний кодексом України передбачено кілька складів злочину в сфері порушення законодавства щодо охорони, відтворення та використання тваринного світу.

Ознаками за якими кваліфікують незаконне полювання відповідно до ст. 161 КК України є полювання в заборонений час чи в недозволеному місці з застосуванням заборонених способів або знаряддями, які спричинили значну шкоду природно – заповідному фонду в межах його територій.

Таким чином, слід зазначити, що фауністичне законодавство поширює статус об'єкта підвищеної безпеки на всіх диких тварин, та встановлює додаткові підстави для відшкодування шкоди, завданої об'єктам тваринного світу.

²⁰ Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків : Право, 2009. 328 с.

Контрольні питання:

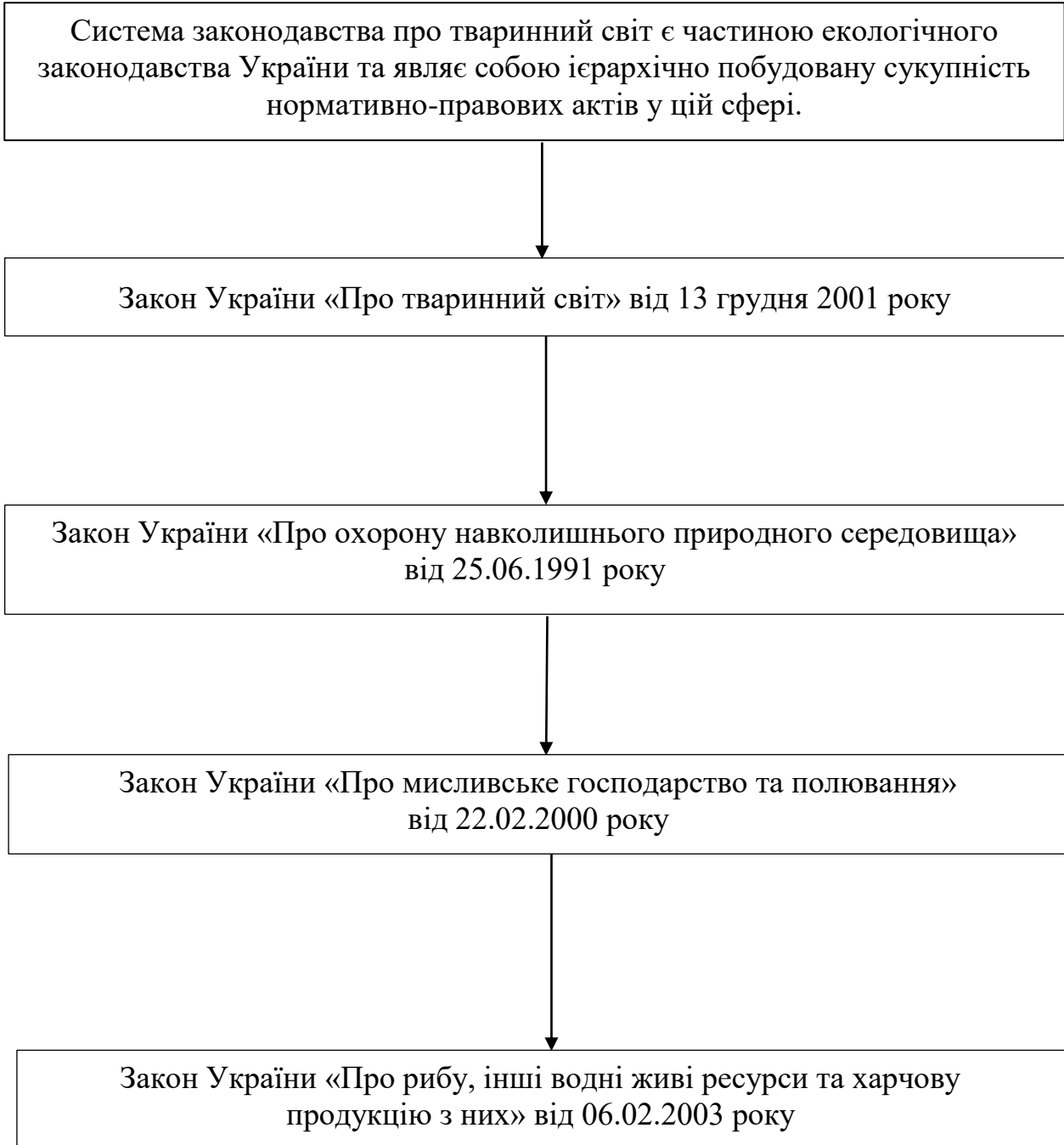
1. Які нормативні акти регулюють охорону, використання та відтворення тваринного світу?
2. Які юридичні ознаки притаманні об'єктам тваринного світу?
3. Наведіть приклади використання сільськогосподарських та домашніх тварин у сфері дії екологічного законодавства?
4. Які види права користування тваринним світом Вам відомі?
5. Чим відрізняється право загального від спеціального використання тваринного світу?
6. Назвіть документи підтверджують право на мисливство.
7. Які існують відмінності любительського рибальства від промислового?
8. Як визначити розмір шкоди, заподіяної тваринному світу в результаті правопорушень?
9. Наведіть поняття мисливські угіддя?
10. Зазначте правове значення Червоної книги України?
11. Які дії потрібно виконати під час вилучення незаконно добутої продукції під час полювання?
12. Назвіть належні правові підстави для полювання.
13. Розкрийте поняття мисливство?
14. Які існують види використання об'єктів тваринного світу?
15. Які заборони та обмеження передбачені законодавством під час користування тваринним світом?

9.1. Загальна характеристика тваринного світу та проблем його охорони і використання

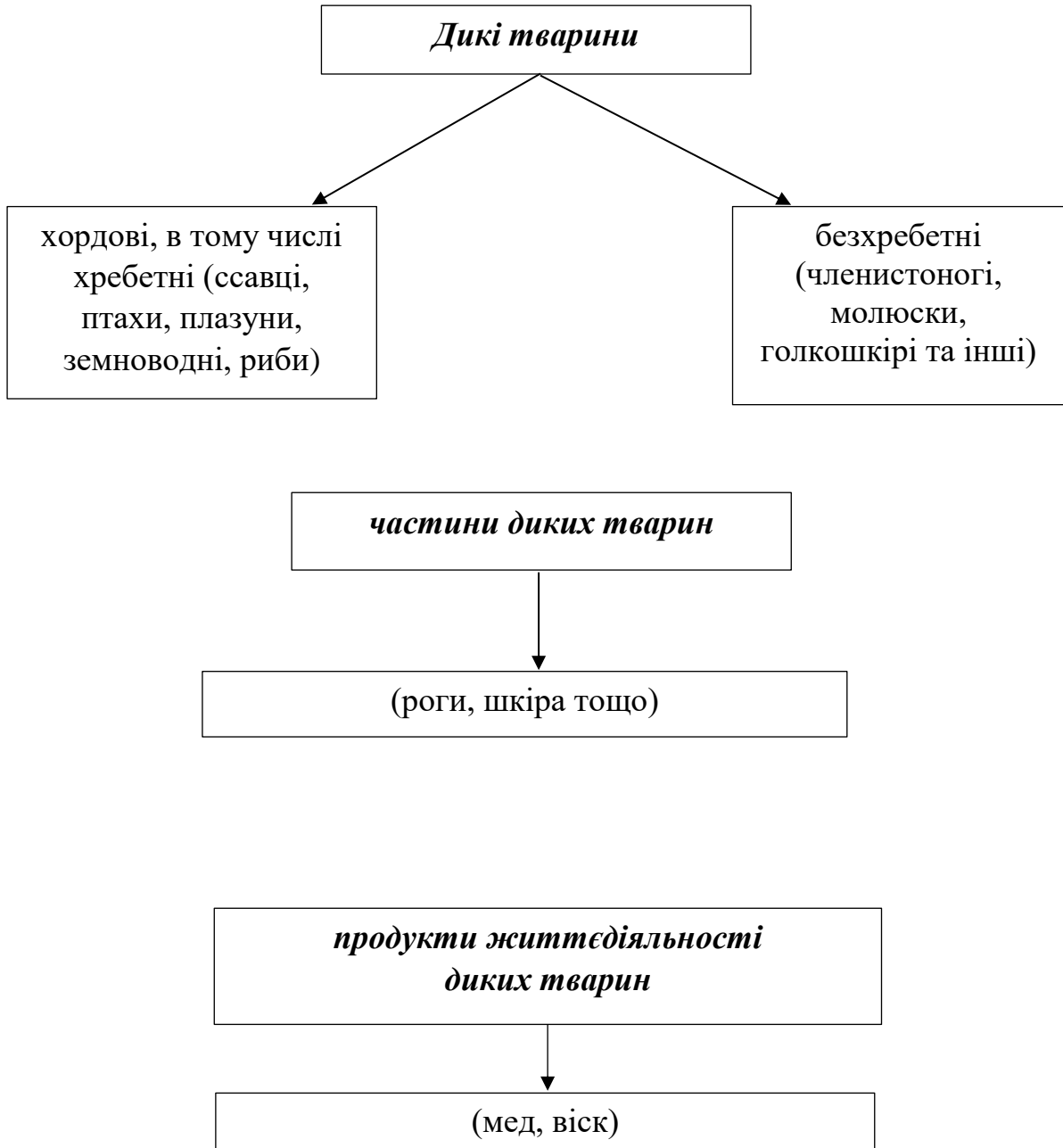
ЗНАЧЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ – це система національної безпеки України, від рівня охорони якого залежить стабільність економічної та соціальної ситуації в країні

9.2. Загальна характеристика законодавства про тваринний світ

9.3. Об'єкти тваринного світу, їхнє правове визначення та право власності на них

9.4. Загальна характеристика використання об'єктів тваринного світу

Використання тваринного світу ділиться за видами:

загальне

*загальне природокористування:
загальна доступність,
безоплатності, невиснажливості
Громадянам гарантована
безоплатне використання
об'єктів тваринного світу для
задоволення життєво необхідних
потреб*

спеціальне

*До спеціального використання
об'єктів тваринного світу
належать усі види використання
тваринного світу*

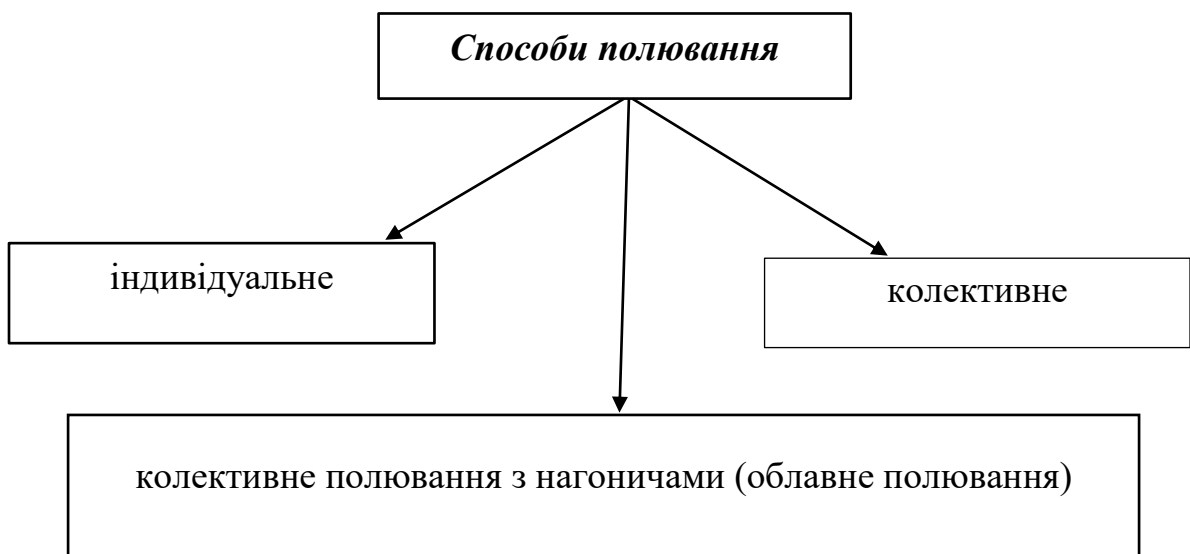
короткострокове

довгострокове

постійне

9.5. Правове регулювання ведення мисливського господарства та здійснення полювання

Право на полювання в межах визначених для цього мисливських угідь мають громадяни України, які досягли 18-річного віку, іноземці, які одержали в установленому порядку дозвіл на добування мисливських тварин та інші документи, що засвідчують право на полювання.

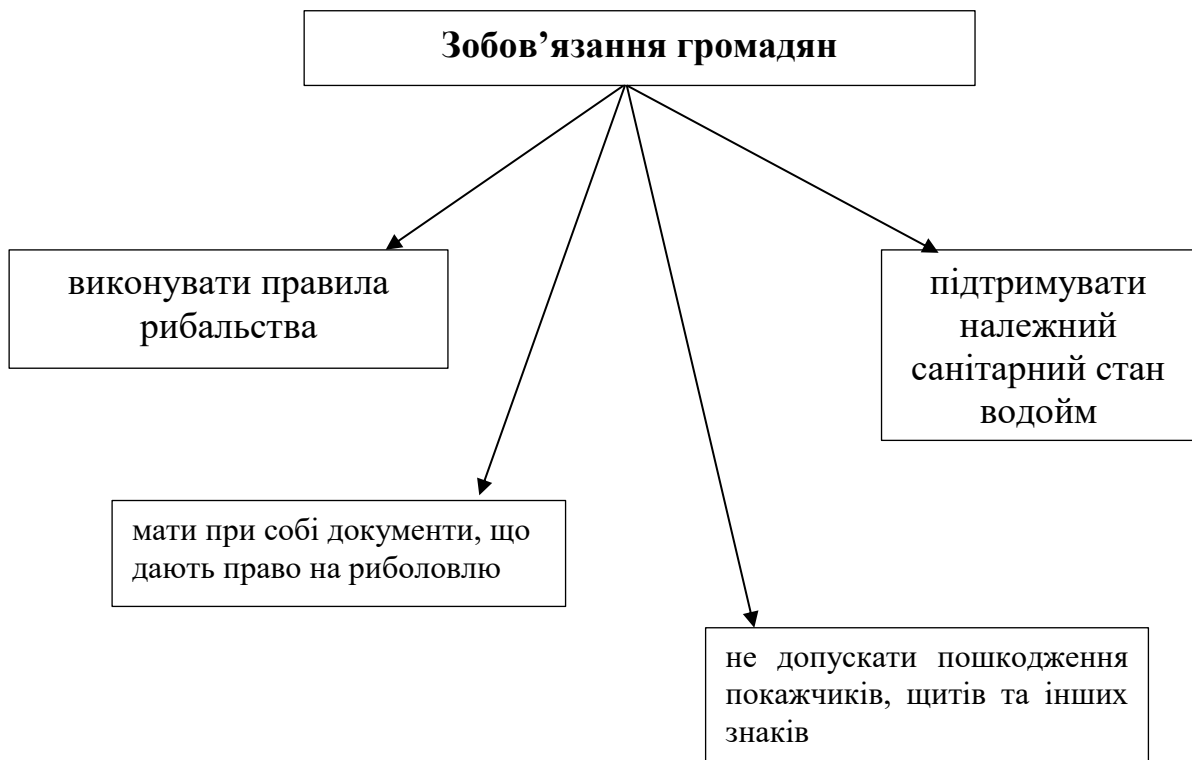
9.6. Правове регулювання здійснення промислового рибальства

Статтею 26 ЗУ «Про тваринний світ» – *Промислове рибальство* – передбачено, що «підприємствам, установам, організаціям і громадянам у порядку спеціального використання об'єктів тваринного світу надається право ведення промислового рибальства, включаючи промисел водних безхребетних на промислових ділянках рибогосподарських водних об'єктів та континентальному шельфі України.

9.7. Правове регулювання здійснення любительського та спортивного рибальства

Статтею 27 ЗУ «Про тваринний світ» передбачено безоплатне любительське і спортивне рибальство для особистого споживання
(без права реалізації)

9.8. Організаційно-правові заходи щодо охорони тваринного світу

9.9. Особливості міжнародної торгівлі об'єктами тваринного світу, що перебувають під загрозою зникнення

9.10. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ

ЗУ «Про тваринний світ» у ст. 63 визначає загальні засади відповідальності за порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Зокрема, у цій статті зазначається, що порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу тягне за собою адміністративну, цивільно-правову чи кримінальну відповідальність відповідно до закону.

Адміністративну відповідальність за порушення фауністичного законодавства можна поділити на такі групи:

1. Порушення права власності на об'єкти тваринного світу (ст. 50 КУпАП).
2. Порушення порядку користування об'єктами тваринного світу (ст. 85, 851, 87, 89, 90 КУпАП).
3. Незаконні торгівля та переміщення об'єктів тваринного світу (ст. 88, 881, 882 КУпАП).
4. Порушення вимог безпеки, санітарних та ветеринарних правил при поводженні з об'єктами тваринного світу (ст. 901, 107 КУпАП).

Кримінальна відповідальність

за порушення законодавства в цілому не потребують удосконалення, оскільки наразі криміналізація якихось додаткових діянь у сфері поводження з об'єктами тваринного світу є недоречною. КК України передбачено відповідальність за такі порушення вимог законодавства про тваринний світ:

- незаконне полювання (ст. 248),
- незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249),
- проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250),
- порушення ветеринарних правил (ст. 251).

Тема 10

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

10.1. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони: сучасний стан і проблеми.

10.2. Стандартизація та нормування в галузі охорони атмосферного повітря.

10.3. Заходи щодо охорони атмосферного повітря.

10.4. Порядок реалізації управлінських заходів щодо охорони атмосферного повітря.

10.5. Клімат і озоновий шар як об'єкти правової охорони.

10.6. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

10.7. Правовий режим використання атмосферного повітря.

Атмосфера – газова оболонка, що оточує Землю, її наявність є однією головною умовою життя на планеті.

Атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища, що є природним об'єктом та є природною сумішшю газів, які знаходяться за межами виробничих, жилих, та інших приміщень. Закон «Про охорону атмосферного повітря» націлений на відновлення та збереження природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище. Відносини із приводу повітря, що знаходиться у межах приміщень регулюється санітарним, цивільним, житловим та іншим законодавством²¹.

Конституцією України передбачено, що атмосферне повітря є об'єктом права власності Українського народу, а кожний громадянин має право користуватися цим природним об'єктом права власності народу відповідно до закону (ст. 13). Суспільні відносини щодо використання атмосферного повітря не потребують узагальнюючого правового регулювання тобто вони є природними, але виникаючі суспільні атмосферо-повітряні відносини також потребують правового

²¹ Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 № 2707-XII

регулювання лише настільки, наскільки це необхідно для підтримання та забезпечення екологічної безпеки, для запобігання шкідливому впливу його на здоров'я людей і довкілля, створення сприятливих умов для життєдіяльності. Сфера правового регулювання в сучасних умовах обмежується лише потребами охорони атмосферного повітря²².

Охорона атмосферного повітря складається із заходів, пов'язаних із відновленням та поліпшенням стану атмосферного повітря, зниженням рівня його забруднення захисту від впливу хімічних сполук, фізичних і біологічних факторів.

Правова охорона атмосферного повітря – це встановлена законодавством система державних і суспільних заходів, спрямованих на збереження й відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей і довкілля. Ефективність охорони атмосферного повітря залежить від взаємодії національних та міжнародних заходів та засобів щодо його захисту²³.

Суб'єктами які охороняють атмосферне повітря це установи, організації, підприємства, громадяни України, та іноземні фізичні та юридичні особи, які перебувають на території України.

Підприємства, установи, організації та громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності щодо охорони атмосферного повітря зобов'язані: здійснювати організаційно-господарські, технічні й інші заходи щодо забезпечення виконання вимог, передбачених стандартами та нормативами екологічної безпеки у галузі охорони атмосферного повітря, дозволами на викиди забруднюючих речовин тощо; вживати заходів щодо зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин і зменшення впливу фізичних факторів; своєчасно і в повному обсязі сплачувати збори за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів; забезпечувати безперебійну ефективну роботу і підтримання у справному стані споруд, устаткування й апаратури для очищення викидів і зменшення рівнів впливу фізичних і біологічних факторів; здійснювати контроль за обсягом і складом забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, і рівнями фізичного впливу та вести їх постійний облік тощо. Виконання заходів щодо охорони атмосферного повітря не

²² Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків : Право, 2009. 328 с.

²³ URL : <https://jurisprudence.club/ekologicheskoe-pravo-uchebnik/pravovi-zahodischodo-ohoroni-atmosfernogo-60145.html>

повинно призводити до забруднення ґрунтів, вод та інших природних об'єктів.²⁴

Відносно заходів що проводяться для охорони атмосферного повітря прийнято розглядати систему правових приписів, що регулюють відносини, спрямовані на збереження атмосферного повітря та відновлення сприятливого стану і його поліпшення, зниження рівня його забруднення та впливу на нього хімічних сполук, фізичних і біологічних чинників. Атмосферне законодавство України передбачає систему правових заходів: дозвільного, попереджувального, контрольного, стимулюючого характеру, поновлювального заборонного характеру.

До заходів дозвільного характеру відноситься ряд дій пов'язаних з отриманням дозволу, що обмежує норму викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами. Дозволи видаються у разі устаткування з визначеними рівнями впливу фізичних і біологічних факторів на стан атмосферного повітря (ст. 13 Закону); діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери й атмосферних явищ у господарських цілях (ст. 16 Закону). Кожна юридична особа, що здійснює викиди забруднюючих речовин, має отримати дозвіл на такий викид.

Підставами притягнення до юридичної відповідальності винних осіб під час забруднення атмосферного повітря, є порушення вимог атмосферо охоронного законодавства. Порушенням законодавства вважається винне, протиправне діяння дія або бездіяльність, що полягає у невиконанні вимог і правил, встановлених у цілях охорони атмосферного повітря, запобігання шкоді здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу, захисту екологічного правопорядку та забезпечення екологічної безпеки населення і території.

У статті 33 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» встановлені такі види правопорушень: порушення прав громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; перевищення нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел в атмосферне повітря та нормативів гранично допустимого впливу фізичних і біологічних факторів стаціонарних джерел; перевищення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах пересувних джерел; викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря без дозволу спеціально уповноважених на те органів виконавчої влади відповідно до закону тощо. Перелік

²⁴ Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 № 2707-ХІІ

атмосферо повітряних правопорушень не є вичерпним, отже, він може бути розширений законодавством України²⁵.

Винні особи, вина яких доведена у скоєнні правопорушення, несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства. Вид правопорушення може тягнути за собою адміністративну, кримінальну, цивільну та дисциплінарну відповідальність. Склад порушень законодавства про охорону атмосферного повітря передбачені відповідними кодексами.

Відшкодування майнової та моральної шкоди відшкодовується під час застосування цивільно-правової відповідальності у галузі атмосферного повітря та полягає в обов'язку правопорушника відшкодувати заподіяну майнову та моральну шкоду, незалежно від притягнення його до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності. Відшкодування шкоди, завданої порушенням атмосферо повітряного законодавства, передбачено ст. 34 Закону України «Про охорону атмосферного повітря». У розглянутій статті встановлено, що шкода, завдана порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря, підлягає відшкодуванню у порядку та розмірах, встановлених законом. Названий припис має загальний та відсильний характер. Він відсилає до чинного законодавства у широкому розумінні. Річ у тім, що забруднення атмосферного повітря пов'язане з еколого – майновими правами юридичних осіб і громадян. Тому доцільно застосування, поряд з атмосферо повітряним, і нормативно правових приписів інших галузей законодавства. Відшкодування збитків може бути як у формі використання правових гарантій, так і шляхом застосування майнової відповідальності, що не підпадає під відповідальність, однією з підвалин застосування якої є вчинення винною особою правопорушення. Тому збитки підлягають відшкодуванню як у разі вчинення правопорушення, так і в інших випадках передбачених законодавством.²⁶

²⁵ Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 № 2707-ХІІ

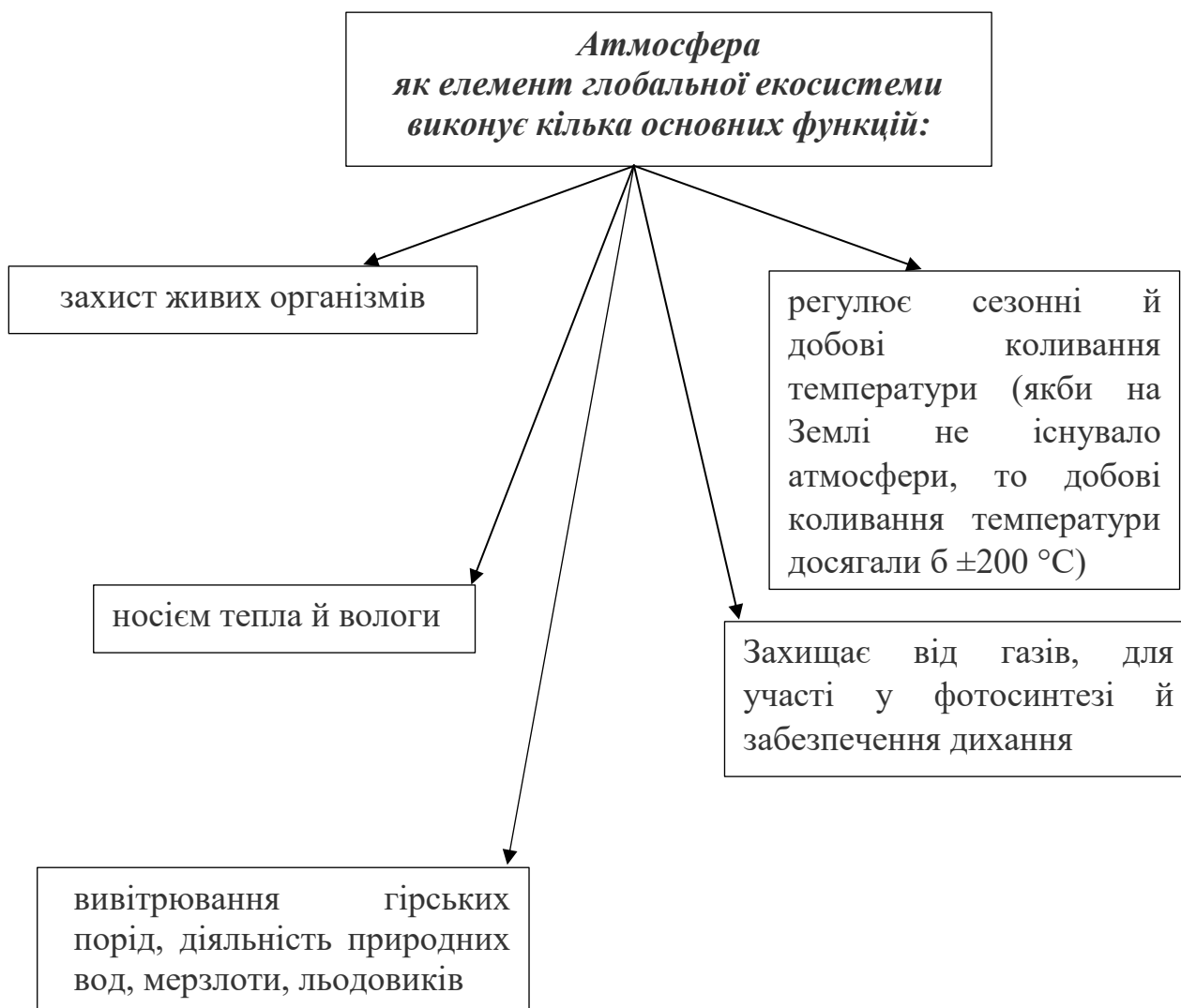
²⁶ Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків : Право, 2009. 328 с.

Контрольні питання

1. Розкрийте поняття атмосферного повітря як об'єкта правової охорони.
2. Назвіть поняття правової охорони атмосферного повітря.
3. Які Вам відомі норми та стандарти щодо охорони атмосферного повітря.
4. Які правові заходи можна здійснити задля охорони атмосферного повітря?
5. Назвіть існуючі види відповідальності за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.
6. Назвіть поняття об'єкта охорони атмосферного повітря в широкому та вузькому розумінні.
7. Назвіть суб'єктів які здійснюють правову охорону атмосферного повітря.
8. Перелічіть заходи превентивного характеру, що застосовуються у сфері правової охорони атмосферного повітря.
9. Які заходи дозвільного характеру у сфері правової охорони атмосферного повітря?
10. Які контрольні заходи в галузі охорони атмосферного повітря передбачені діючим законодавством?
11. Які заходи відтворювального та заборонного характеру у сфері охорони атмосферного повітря?
12. Які основні правові засоби забезпечення екологічних інтересів у сфері господарювання?
13. Які існують еколого-правові вимоги при розміщенні і розвитку населених пунктів?
14. Розкрийте поняття міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища: поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти.
15. Назвіть принципи та джерела права охорони навколишнього середовища, атмосферного повітря?

10.1. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони: сучасний стан і проблеми

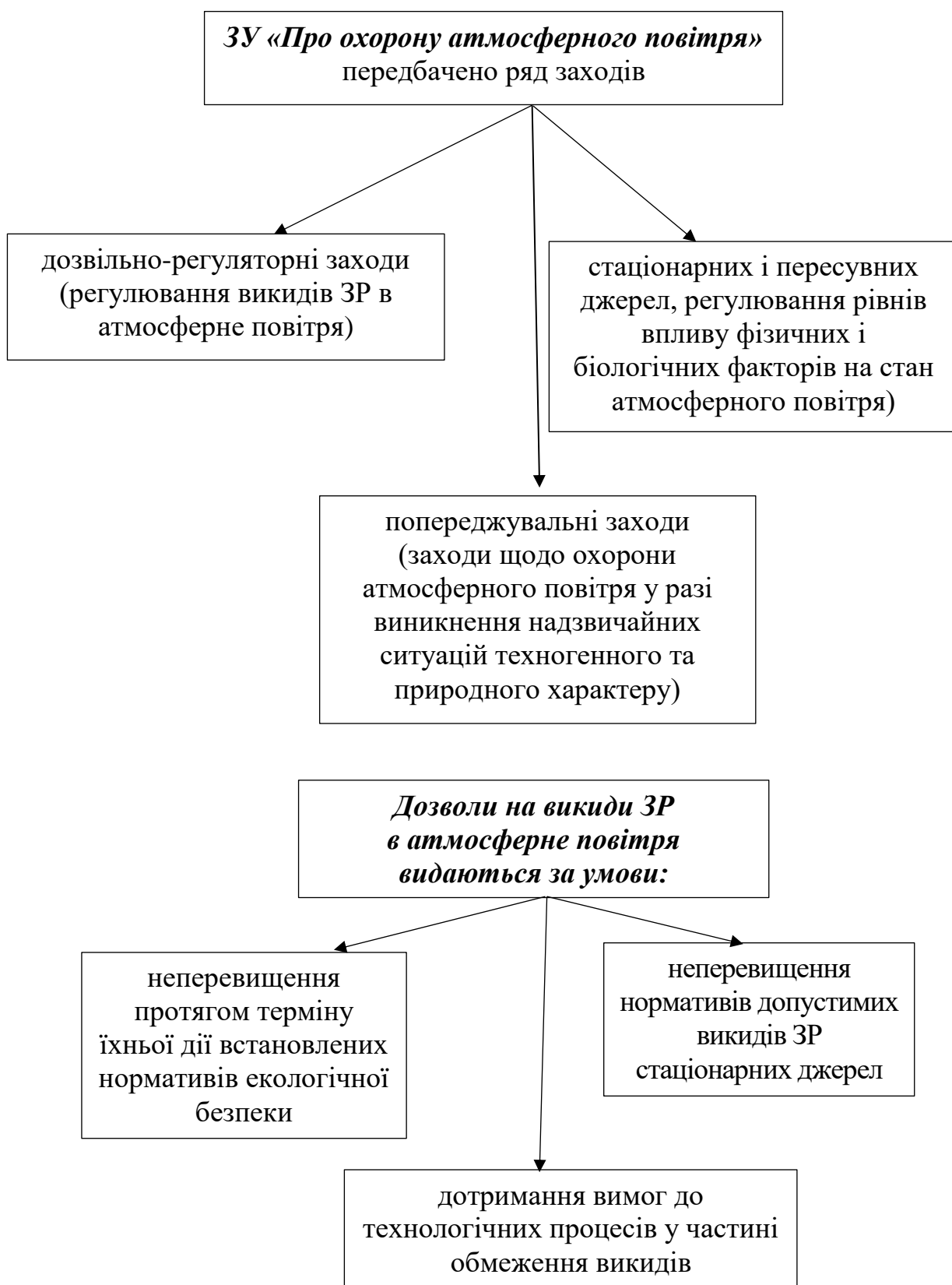
Атмосфера – це газова оболонка, що оточує Землю.
Наявність атмосфери – головніша умова життя на планеті.

10.2. Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря

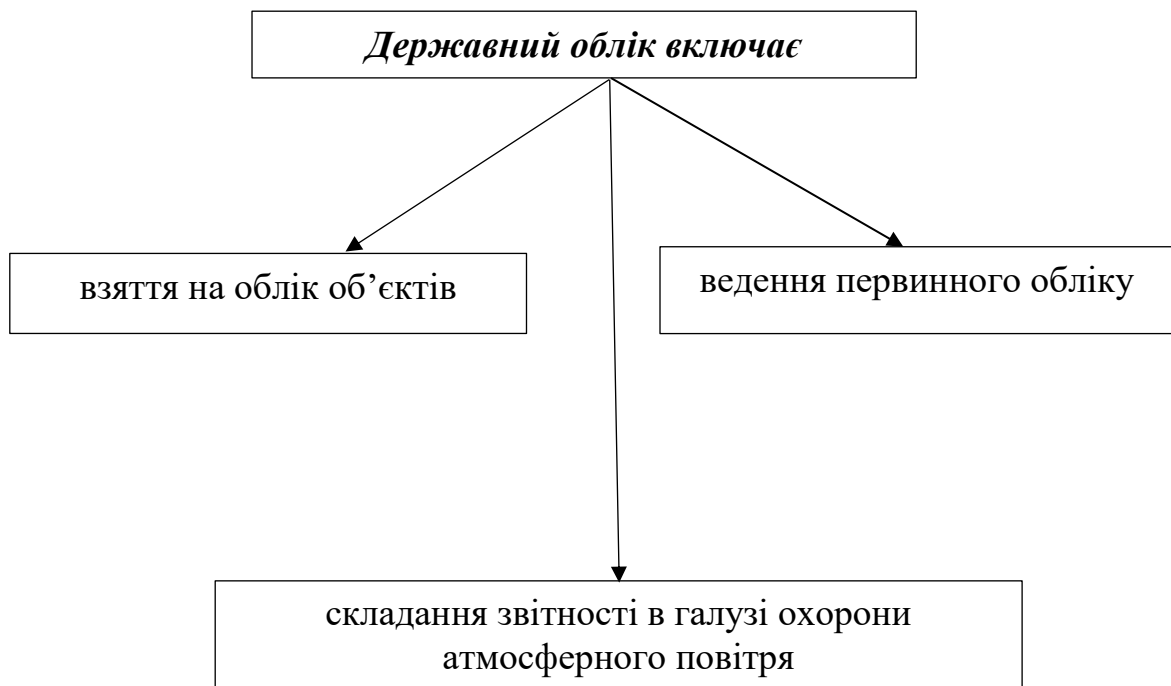
10.3. Заходи щодо охорони атмосферного повітря

10.4. Порядок реалізації управлінських заходів щодо охорони атмосферного повітря

Контроль у галузі охорони атмосферного повітря здійснюється за для забезпечення дотримання вимог законодавства про охорону атмосферного повітря

Державний контроль у галузі охорони атмосферного повітря здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів

10.5. Клімат і озоновий шар як об'єкти правової охорони

ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» в ст. 16 закріплено «Діяльність, спрямована на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях, яка провадиться підприємствами, установами, організаціями та громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності тільки за дозволами, виданими спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів»

10.6. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря

10.7. Правовий режим використання атмосферного повітря

Атмосферне повітря – життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень.

Забруднення атмосферного повітря – змінення його складу і властивостей в результаті надходження або утворення в ньому фізичних, біологічних факторів і (або) хімічних сполук, що можуть несприятливо впливати на здоров'я людини та стан НПС.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Нормативно-правові акти:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
2. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 № 1908-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 42. Ст. 348.
3. Кодекс про адміністративні правопорушення України від 07 грудня 1984 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
6. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля. *Офіційний вісник України від 05.04.2002 2002 р. № 12*. С. 265. Ст. 631.
7. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>.
8. Гірничий закон України від 6 жовтня 1999 р. № 1127-ХІV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14>.
9. Про державну геологічну службу України : Закон України від 4 листопада 1999 р. № 1216-ХІV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1216-14>.
10. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року : Закон України від 21 квітня 2011 р. № 3268-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>.
11. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14 вересня 1999 р. № 1039-ХІV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14>.
12. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 46. Ст. 280.
13. Земельний кодекс: Закон України від 25.10.2001 № 2768-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст. 2.
14. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 282.
15. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
16. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 № 1862-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 1833.

17. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 1841.
18. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 8. Ст. 348.
19. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 12.

Навчальна література:

1. Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин в Україні: колект. монографія. Відп. ред.: Харитонova Т. Є., Каракаш І. І. Одеса : Гельветика, 2018. 722 с.
2. Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин в Україні: колект. монографія / відп. ред.: Харитонova Т. Є., Каракаш І. І. Одеса : Гельветика, 2018. 722 с.
3. Анісімова Г. В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства України в контексті природно-правової доктрини : монографія. Харків : Право, 2019. 672 с.
4. Баб'як О. С. Екологічне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2000. 216 с.
5. Гетьман А. П., Анісімова Г. В., Соколова А. К. Екологічне право: підручник. Харків : Право. 2019. 552 с.
6. Екологічне право : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. Гетьмана А. П. Харків : Право, 2013. 432 с.
7. Екологічне право в запитаннях та відповідях : навч. посіб.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. 208 с.
8. Екологічне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Каракаша І. І. Одеса : Фенікс, 2012. 788 с.
9. Екологічне право України. Академічний курс: підручник. 2-ге вид. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2008. 720 с.
10. Екологічне право України. Особлива частина : навч. посіб.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид., змін. / за заг. ред. Шуміла О. М. Харків, 2017. 384 с.
11. Кірін Р. С. Історія гірничого права : навч. посіб.; Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ, 2011. 247 с.
12. Кірін Р. С. Кодифікація законодавства про надра: досвід та проблеми : монографія; ДВНЗ «Нац. гірн. ун-т». Дніпропетровськ, 2015. 527 с.
13. Кірін Р.С. Геологічне право : навч. посіб.; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2015. 198 с.
14. Коваленко Т. О. Юридичні дефекти правового регулювання земельних відносин в Україні : монографія. Київ : Юрінком Ін-тер, 2013. 627 с.

15. Козьяков І. М. Науково-практичний коментар Гірничого закону України; Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2011. 504 с.
16. Костяшкін І. О. Правове забезпечення соціальної функції права власності на землю: монографія. Київ : Нац. університет ім. Т. Шевченка. 2016. 429 с.
17. Краснянський М. Ю., Екологічна безпека: навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 180 с.
18. Науково-практичний коментар Кодексу України про надра / за ред. Балюк Г. І. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 326 с.
19. Харитоновна Т. Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2016. 422 с.
20. Щурик М. В. Збереження та охорона земель як ключові передумови їх поліпшення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Вип. 1. С. 61-66.
21. Ярошенко А. С., Голобородько В. В. Правові аспекти законодавчого регулювання права громадян на доступ до інформації про стан довкілля. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. Вип. 5. 2019. С. 217-220.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Резворович Кристина Русланівна, завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Ярошенко Артем Сергійович, доцент кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Нагорна Олена Олександрівна, старший викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Мітусова Катерина Сергіївна, викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Логінова Марина Вікторівна, викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Навчальне видання

**Резворович Кристина Русланівна
Ярошенко Артем Сергійович
Нагорна Олена Олександрівна
Мітусова Катерина Сергіївна
Логінова Марина Вікторівна**

**ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО
У СХЕМАХ ТА ВИЗНАЧЕННЯХ**

Навчальний посібник

Редактори, оригінал-макет –
*Є. В. Коваленко-Марченкова,
А. В. Самотуга, С. В. Лобань*

Підп. до друку 28.12.2022. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times.
Друк трафаретний (RISO), цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 10,96.
Обл.-вид. арк. 11,75. Тираж 45. прим. Зам. № 20/22-нп

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018